

Barnhushållens ekonomi

Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2023

Vårt diarienummer: FK 2023/002329
Upplysningar: Analytiker Anna Persson
010-116 91 18
anna.persson@forsakringskassan.se
Webbplats: www.forsakringskassan.se

Innehåll

Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2023.....	1
Sammanfattning.....	4
Hushållen beräknas få lägre inkomster.....	4
Fler beräknas leva med låg inkomststandard	5
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till höjd levnadsstandard bland barnhushållen.....	6
Föräldraförsäkringen gör det möjligt att dela föräldraansvaret lika, men utvecklingen mot ett jämställt uttag går långsamt.....	6
Slutsatser	7
Inledning.....	7
Uppdraget.....	10
Syfte, mål och övergripande frågeställningar.....	10
Utgångspunkter för tolkning och analys.....	11
Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer.....	15
Sammanfattande iakttagelser	15
Hushållens reala inkomster beräknas minska	16
Den ekonomiska familjepolitiken har störst betydelse för ensamstående föräldrar och föräldrar med många barn	20
Den största delen av den ekonomiska familjepolitiken går till hushåll med låga inkomster.....	22
Ekonomiskt utsatta barnhushåll.....	25
Sammanfattande iakttagelser	25
Hur mäter man ekonomisk utsatthet?	26
Andelen med relativt låg ekonomisk standard beräknas minska något.....	28
Ensamstående föräldrar har oftare låg ekonomisk standard under flera år i följd.....	32
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska ekonomisk utsatthet	34
Andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas öka	38
Andelen hushåll med försörjningsstöd förväntas fortsätta minska.....	40
Olika mått på ekonomisk utsatthet fångar olika saker	42
Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn..	45
Sammanfattande iakttagelser	45
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn	46
Familjeersättningarna minskar skillnader i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn	47

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap	50
Sammanfattande iakttagelser	50
Långsam ökning av pappornas uttag av föräldrapenning	51
Ingen förändring i pappors andel av föräldraledigheten	57
Diskussion.....	62
Barnhushållens inkomster beräknas minska	62
Andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas öka	62
Familjeersättningarna får större betydelse för hushållen när andra inkomster minskar.....	64
Långsam utveckling mot ett jämställt föräldraskap – men färre pappor tar ut väldigt lite föräldrapenning	64
Avslutande reflektioner.....	66
Referenser	67
Bilaga 1: Rekommendationer, regeländringar och förändrade uttagsmönster under coronapandemin.....	71
Bilaga 2: Metodologisk fördjupning	73
Data.....	73
Vad är ett barnhushåll och hur många finns det?	74
Metodologiska överväganden	76
Definitioner	77
Att mäta jämställt föräldraskap.....	80
Avgränsningar i definitionen av jämställdhet.....	82
Median, medeltal, kvintiler och percentiler.....	82
Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten.....	83

Sammanfattning

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn och ett jämställt föräldraskap.

År 2022 bodde sammanlagt cirka fem miljoner individer i Sverige i ett barnhushåll¹. Av dessa bodde omkring 840 000 (vuxna och barn) i hushåll med en ensamstående förälder. De flesta, drygt 4,1 miljoner, bodde i hushåll med sammanboende föräldrar och minst ett barn.

Den här rapporten är ett svar på ett återkommande regeringsuppdrag till Försäkringskassan. Syftet är att undersöka i vilken mån den ekonomiska familjepolitikens olika ersättningar, här kallade familjeersättningar, bidrar till att målen med den ekonomiska familjepolitiken nås.

Ersättningarna kan delas in i tre olika grupper: försäkringar, generella bidrag och behovsprövade bidrag. Dessutom finns det andra familjepolitiska förmåner som inte analyseras i den här rapporten, i form av subventionerade tjänster, såsom barnomsorg och tandvård för barn, samt hälso- och sjukvård för barn och blivande föräldrar. Det är också viktigt att ha i åtanke att även skatter och arbetsmarknad har stor betydelse för barnfamiljernas ekonomiska situation.

De indikatorer som presenteras i rapporten kan inte i sig utläsas som mått på måluppfyllnad. Däremot kan indikatorernas utveckling över tid ses som ett underlag för bedömning av hur måluppfyllnaden utvecklas. Uppgifter för 2022 har tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (Fasit). Det innebär att en framskrivning av information görs för att få en beskrivning över situationen 2022.

Hushållen beräknas få lägre inkomster

De reala inkomsterna (det vill säga inkomster justerade för inflation) har ökat under lång tid men under 2022 bryts den uppåtgående trenden och inkomsterna beräknas minska. Detta beror framför allt på en hög inflation som gör att det reala värdet av hushållens inkomster minskar jämfört med 2021.

Minskningen är ungefär lika stor i alla grupper som redovisas i rapporten, men något större i hushåll med barn än i hushåll utan barn. Mellan 2021 och 2022 minskade inkomsterna med 3,4 procent i gruppen sammanboende med två eller fler barn, vilket innebär att den reala disponibla årsinkomsten

¹ Siffran anger fysiska personer i helårshushåll, vilket innebär att de är folkbokförda i landet både i början och slutet av kalenderåret. I resten av rapporten presenteras resultat för individer i åldrarna 0–64 år, vilket gör att antalet individer inte är detsamma.

minskar med omkring 9 700 kronor. Motsvarande minskning för ensamstående med barn är 3,3 procent, eller omkring 7 800 kronor.

Sett över en längre period har inkomsterna ökat i samtliga typer av hushåll. Utvecklingen har dock varit starkare bland hushåll med relativt höga inkomster, vilket innebär att inkomstspridningen ökat under den period vi studerar. Inkomsterna har ökat minst bland ensamstående med barn, särskilt ensamstående kvinnor. Den absoluta nivån för den disponibla inkomsten är också betydligt lägre för ensamstående kvinnor med barn jämfört med andra hushållstyper. Under 2022 beräknas inkomsterna minska mer bland de med höga inkomster än de med lägre inkomster, inkomstfördelningen blir därför något mer jämn.

Att inkomsterna inte beräknas minska lika mycket bland de med låga inkomster kan till viss del förklaras av att hushåll med låga inkomster får en större del av sin inkomst från ersättningar som justeras upp med inflationen, till exempel studiemedel, sjukersättning och aktivitetsersättning. Hushåll med höga inkomster får istället en större del av inkomster från arbete, som inte skyddas mot högre inflation på samma sätt.

Även om minskningen är mindre bland personer med lägre inkomster är den förmodligen mer kännbar i denna grupp eftersom de ekonomiska marginalerna är mindre och möjligheten att till exempel kompensera lägre inkomster med sparade pengar är mindre.

Fler beräknas leva med låg inkomststandard

Familjeersättningarna har stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen, men det finns fortfarande barnhushåll som har en svår situation. Oavsett mått på ekonomisk utsatthet är det vanligare bland vissa grupper av barnhushåll, till exempel ensamstående med barn, ensamstående kvinnor med barn och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar.

Under 2022 beräknas andelen med *relativ låg ekonomisk standard* minska, framför allt bland ensamstående utan barn. Detta hänger samman med att hushållens disponibla inkomster beräknas minska mellan 2021 och 2022. Eftersom inkomsterna minskar mer bland hushåll med inkomster över medianen, sänks gränsvärdet för låg ekonomisk standard. Färre hushåll kommer alltså ha en inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten. Andelen med relativ ekonomisk utsatthet minskar dock mindre eller inte alls i de grupper där förekomsten är högre, till exempel ensamstående mammor.

Till skillnad från relativ låg ekonomisk standard beräknas andelen hushåll med *låg inkomststandard*, som anger att hushållets inkomster är lägre än dess grundläggande utgifter, öka under 2022. Under 2022 beräknas 5 procent av barnhushållen leva med låg inkomststandard. Ökningen är störst bland ensamstående med två eller fler barn och sammanboende med tre eller fler barn.

Indikatorerna visar även att den ekonomiska utsattheten hänger nära samman med arbetarmarknadsanknytningen hos de vuxna i hushållet. Den ekonomiska utsattheten är betydligt större i hushåll där de vuxna inte arbetar. Även hushåll med ensamstående föräldrar och utrikesfödda föräldrar är mer utsatta. Ersättningarna från den ekonomiska familjepolitiken kompenserar till viss del för dessa skillnader i ekonomisk standard genom att ersättningarna till stor del tillfaller ensamstående föräldrar och hushåll med många barn, men skillnader mellan olika typer av hushåll kvarstår.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till höjd levnadsstandard bland barnhushållen

Familjeersättningarna bidrar till en förbättrad levnadsstandard för barnhushållen, framför allt de med lägre inkomster. Under 2022 beräknas 8,1 procent av barnhushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet komma från den ekonomiska familjepolitiken. Störst andel, 17 procent, utgör ersättningarna bland ensamstående föräldrar med flera barn. Ersättningarnas andel av hushållens inkomster har minskat över tid, minskningen har varit störst bland de med lägst inkomst.

En del av förklaringen till att andelen av inkomsterna som kommer från familjeersättningarna minskat sedan millennieskiftet är de relativt stora reallöneökningarna – inkomsterna ökade mer än priserna och därmed mer än de två bidragsdelarna. Om den utveckling med sjunkande reallöner som startat under 2022 fortsätter medan bidragsnivåerna justeras upp är det möjligt att bidragens andel av den disponibla inkomsten ökar och blir allt viktigare för hushållens försörjning.

Föräldraförsäkringen gör det möjligt att dela föräldraansvaret lika, men utvecklingen mot ett jämställt uttag går långsamt

Det har över tid blivit allt vanligare att föräldrapar delar mer lika, både på föräldrapenningen och på den obetalda ledigheten. Utvecklingen mot ett jämställt uttag går dock långsamt. Sedan 2005 har mammornas andel av föräldrapenninguttaget minskat. Framförallt är det färre par där mamman tar ut 90 procent eller mer av föräldrapenningdagarna. Det är även färre pappor som tar inga eller väldigt få dagar under barnets två första levnadsår.

I genomsnitt tar mammorna ut omkring tre fjärdedelar av både föräldrapenningen och den obetalda ledigheten under barnets två första levnadsår. I par där föräldrarna har högre utbildning och där pappan är född i Sverige är uttaget mer jämställt, men under de senaste åren har pappornas uttag ökat mest i grupper där pappor i genomsnitt tar ut en liten del av dagarna.

Pappornas ökade andel kommer av att mammorna minskar sitt uttag av föräldrapenning, samtidigt som papporna ökar sitt. Mammornas minskade uttag är dock något större än pappornas ökade uttag, och i samband med att mammornas uttag av föräldrapenning minskar ökar deras uttag av (skattad) ledighet utan ersättning under barnets två första levnadsår. I genomsnitt tar mammor ut en betydligt större del av föräldraledigheten som obetald ledighet, mammornas obetalda ledighet är i genomsnitt längre än pappornas totala ledighet. Det är därför viktigt att ta hänsyn till hur den obetalda ledigheten fördelas och förändras över tid när man följer upp hur försäkringen används.

Slutsatser

Familjeersättningarna utgör en mindre andel av barnhushållens disponibla inkomst i dag jämfört med för tjugo år sedan. Under samma period har andelen barnfamiljer som har så låga inkomster att de inte täcker deras baskonsumtion minskat. Bilden av de senaste fem till tio åren är dock att utvecklingen har planat ut och att andelen hushåll med låg inkomststandard ökar under 2022.

En fortsatt hög inflation och lågkonjunktur under 2023 och framåt skulle innebära ett större behov av ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken. Redan nu har den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget i någon mening bidragit till att familjepolitiken fått ett ökat fokus på ekonomisk utsatthet. Om familjepolitiken ska nå målet om att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer på samma sätt som tidigare även i framtiden kan det komma att krävas fortsatta höjningar av ersättningsbeloppen i de behovsprövade och generella bidragen. Vissa av ersättningarna har ett inbyggt skydd mot inflationen genom koppling till prisbasbeloppet (omvårdnadsbidrag, merkostnadsersättning och vårdbidrag) men för till exempel barnbidrag, bostadsbidrag och underhållsstöd krävs politiska beslut för att höja ersättningsbeloppen.

Inledning

Den ekonomiska familjepolitiken ska enligt regeringens budget för 2022 bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer och minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn. Den ekonomiska familjepolitiken ska även bidra till ett jämställt föräldraskap (Prop 2021/22:1). I denna rapport följer vi upp i vilken mån den ekonomiska familjepolitiken kan sägas bidra till dessa mål.

Den ekonomiska familjepolitikens ersättningar kan delas in i tre olika delar: försäkringar, generella bidrag och behovsprövade bidrag. Försäkringarna utgörs av föräldraförsäkringen, där föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, graviditetspenning, barnpension, efterlevandepension och pensionsrätt för barnår ingår. Dessa ersättningar kompenserar för förlorad inkomst i samband med frånvaro från arbetet på grund av till exempel vård av barn. I de flesta fall baseras ersättningen från försäkringarna på tidigare inkomster. De generella bidragen, som omfattar barnbidrag och adoptionsbidrag, är inte inkomstrelaterade utan karaktäriseras av att ett lika stort belopp betalas ut till alla hushåll som uppfyller vissa villkor. De behovsprövade ersättningarna omfattar bostadsbidrag, underhållsstöd, vårdbidrag, samt omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning till barn med funktionsnedsättning. Rätten till dessa ersättningar avgörs utifrån familjens behov och/eller inkomst.

Under 2021 uppgick Försäkringskassans utbetalningar av ersättningar riktade till barnfamiljer till cirka 92 miljarder kronor (Försäkringskassan 2022a). Vid sidan om Försäkringskassans ersättningar finns andra familjepolitiska förmåner i form av subventionerade tjänster, såsom barnomsorg och fri tandvård för barn, samt fri sjukvård för barn och fri mödravård för den gravida och födande föräldern. Det är dock viktigt att ha i åtanke att även skatter och arbetsmarknad är faktorer som har stor betydelse för barnfamiljernas ekonomiska situation.

Syftet med den här rapporten är att visa hur den ekonomiska familjepolitikens ersättningar samlat påverkar barnhushållens ekonomi. Rapporten innehåller inte någon djupgående analys av specifika ersättningar eller regeländringar. Eftersom ett flertal förändringar i barn- och familjeersättningarna har genomförts relativt nyligen (Tabell 1), kan rapporten dock fungera som en indikation på hur sådana förändringar påverkar ekonomin för aggregerade grupper av barnhushåll. I bilagan finns en sammanställning rekommendationer, tillfälliga regler och förändrade uttagmönster under coronapandemin (se även Försäkringskassan 2022b).

Tabell 1 Sammanfattning av genomförda regeländringar inom den del av den ekonomiska familjepolitiken som administreras av Försäkringskassan, 2014–2022

År	Förändringar
2014	Nya åldersgränser i föräldraförsäkringen, maximalt 96 dagar får sparas efter barnets fyraårsdag. Dessa kan dock nyttjas till barnet fyllt 12 år. Tillägget för hemmavarande barn i bostadsbidraget höjs. Barnbidraget delas för barn födda efter 1 mars 2014.
2015	Höjt underhållsstöd.
2016	Grundnivån i föräldraförsäkringen höjs. En tredje reserverad månad införs i föräldraförsäkringen. Försäkringskassan betalar inte längre ut underhållsstöd om en underhållsskyldig förälder har betalat till Försäkringskassan i rätt tid i minst sex månader i följd. Föräldrarna ska i stället tillsammans komma överens om ett underhållsbidrag.
2017	Flerbarnstillägget för tredje barnet i barnbidraget höjs. Inkomstgränsen för när man kan beviljas bostadsbidrag för barnfamiljer höjs. Höjt adoptionsbidrag. Jämställdhetsbonusen avskaffas. Begränsningar i föräldraförsäkringen införs för barn födda utomlands som flyttar till Sverige med sina föräldrar.
2018	Höjt underhållsstöd för barn över 15 år. Höjt barnbidrag (1 mars 2018). Den 1 mars 2018 inträdde ett antal lagändringar: En ny bidragsdel införs – särskilt bidrag för barn som bor växelvis. För att mildra övergången av stöd från underhållsstödet till stöd från bostadsbidraget, för hushåll som har barn som bor växelvis, fasades det ut under perioden 2018–2021. Inkomstgränserna för barnfamiljer inom bostadsbidraget höjdes under 2018 till 2021. Umgängesbidraget inom bostadsbidraget höjdes. I maj 2018 kom även möjligheten för två sökande att kunna ansöka om bostadsbidrag digitalt, vilket tidigare inte varit möjligt.
2019	Höjt underhållsstöd för barn som är 11–14 år (1 februari 2019). Två nya ersättningar; omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning införs och kommer på sikt att ersätta vårdbidraget. Sedan 1 januari 2019 är det inte längre möjligt att ansöka om vårdbidrag. Det finns övergångsbestämmelser för personer som har vårdbidrag sedan tidigare. Föräldrapenning i samband med ett barns introduktion kan lämnas till en förälder som inte har barnet i sin vård. Tillfällig föräldrapenning får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid, om föräldrarna deltar i en kurs som ordnas av en sjukvårdshuvudman för att lära sig vårda barnet. Kravet på anmälan för flerbarnstillägg slopas vid flera olika situationer. Slutligt bostadsbidrag bestäms för varje kalenderår under vilket preliminärt bidrag har betalats ut. Slutligt bostadsbidrag bestäms efter det att beslut om slutlig skatt har meddelats
2020	Endast tidsbegränsade regeländringar, se Rekommendationer och regeländringar till följd av pandemin i avsnittet nedanför tabellen.
2021	Det genomfördes inte några regeländringar under 2021
2022	Underhållsstödet höjs med 150 kronor för barn i åldersgruppen 7–10 år. Från juli 2022 är underhållsstödet 1 673 kronor per månad till och med den månad barnet fyller 7 år, 1 823 kronor per månad från och med månaden efter barnet fyller 7 år och 2 223 kronor per månad från och med månad efter att barnet har fyllt 15 år (1/7 2022). Föräldrapenningdagar på grundnivå blir reserverade likt övrig föräldrapenning. Det innebär att 90 dagar är reserverade åt vardera föräldern oavsett om dagarna betalas ut på grundnivå eller sjukpenningnivå (2/8 2022). Underhållsstöd lämnas inte längre om den bidragsskyldige under minst tolv månader i följd, i rätt ordning, till Försäkringskassan har betalat det belopp som har bestämts om det inte finns särskilda skäl.

Uppdraget

Försäkringskassan ska enligt regleringsbrevet för 2023 presentera och analysera utvecklingen av de indikatorer för den ekonomiska familjepolitikens måluppfyllelse som tidigare tagits fram i samråd med Socialdepartementet (Socialdepartementet 2022). Riksförsäkringsverket och Försäkringskassan har haft liknande uppdrag i omgångar sedan 2003.

Den här rapporten blir den fjortonde i ordningen. Rapporten utgör den andra delen i svaret på regeringsuppdraget. Den första delen består av ett tabellverk där indikatorerna presenteras som okommenterad statistik, som levererades 19 april 2023. Den här rapporten presenterar och analyserar ett urval av de resultat som tabellverket innehåller.

Syfte, mål och övergripande frågeställningar

Syftet är att mäta måluppfyllelsen för den ekonomiska familjepolitiken. Det betyder att vi ska analysera i vilken mån den ekonomiska familjepolitiken når följande mål:

- att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer
- att minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn
- att bidra till ett jämställt föräldraskap.

Målet är att Socialdepartementet, Försäkringskassans ledning och andra intressenter ska kunna följa och förstå utvecklingen av den ekonomiska familjepolitiken och dess betydelse för olika grupper av barnhushåll.

Frågeställningar

I rapporten mäter vi måluppfyllelsen för de tre målen genom att studera ett antal indikatorer. Indikatorerna redovisas under respektive fråga nedan.

1. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer?

Barnhushållens inkomst och inkomstutveckling, samt jämförelse med andra typer av hushåll.

Hur den ekonomiska familjepolitiken bidrar till hushållens ekonomiska standard i olika grupper av barnhushåll och hushåll i olika delar av inkomstfördelningen.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet i olika grupper av barnhushåll, i jämförelse med andra grupper av hushåll, samt utveckling över tid.

2. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till att minska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn?

Hur mycket den ekonomiska familjepolitiken utjämnar skillnader i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn.

Hur mycket den ekonomiska familjepolitiken minskar inkomstjämligheten i befolkningen som helhet (mätt i bidrag till Gini-koefficienten).

3. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till ett jämställt föräldraskap?

Fördelningen av föräldrapenning, samt andelen par som delar jämställt², under barnets två första år.

Fördelningen av skattad föräldraledighet, samt andelen par som delar jämställt under barnets två första år.

Hur ledig tid med ersättning skiljer sig från total ledig tid, och hur detta skiljer sig mellan kvinnor och män.

Utgångspunkter för tolkning och analys

Resultaten för de två första frågeställningarna baseras på data från flera olika datakällor från Statistiska Centralbyrån (SCB): Hushållens ekonomi (HEK) för åren 1998–2013 och Statistiskt analysregister (STAR) för åren 2015–2022. Uppgifter för 2022 har tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (Fasit). Det innebär att en framskrivning av information görs för att få en beskrivning av situationen 2022.

Resultaten för den tredje frågeställningen om jämställt föräldraskap baseras på bearbetningar av data från Försäkringskassans datalager STORE.

Samtliga datakällor, och de urval de genererar, samt simuleringsmodellen Fasit finns mer utförligt beskrivna i rapportens metodbilaga. I bilagan beskrivs även de statistiska analyserna, teoretiska och operationella definitioner av begrepp som barnhushåll, disponibel hushållsinkomst, ekonomisk utsatthet och jämställt föräldraskap.

Det är viktigt att ha i åtanke att det dataunderlag som ligger till grund för indikatorerna är baserat på uppgifter om folkbokföring i Sverige. Endast personer som bor i Sverige hela året finns med i underlaget för respektive år. Till exempel asylsökande, EU-migranter och personer som inte beviljats uppehållstillstånd ingår därför inte. Samtidigt har asylsökande familjer mycket låga inkomster, särskilt de som enbart får dagpenning för asylsökande och inte har rätt till ersättningar från socialförsäkringen.

² Med par som delar jämställt avses här att båda föräldrarna tar minst 40 procent vardera av det totala uttaget under perioden.

De resultatindikatorer som presenteras i rapporten belyser betydelsen av olika delar av den ekonomiska familjepolitiken. I uppdraget ingår att analysera både måluppfyllelsen under 2022 och utvecklingen över tid. De flesta indikatorer presenteras dels för 2022, dels som en tidsserie från 1999 till och med 2022. Tidsserier där ensamstående delas upp på kön startar 2009. Särskilt fokus ligger på att kommentera förändringar som inträffat under 2021 och 2022.

Resultaten redovisas uppdelat på olika aggregerade grupper av hushåll, kallade hushållstyper, vilka baseras på olika bakgrundsfaktorer:

- antal barn
- om de vuxna är ensamstående eller sammanboende
- den vuxnas kön (för ensamstående)
- om den vuxna har barnet/barnen boende hos sig på heltid eller växelvis (enligt SCB:s skattning. Denna uppdelning görs enbart för ensamstående även om sammanboende också kan ha växelvis boende barn)
- om de vuxna i hushållet är födda i Sverige eller inte
- om de vuxna i hushållet har varit folkbokförda i Sverige i mindre än fem år (för hushåll där den/de vuxna inte är födda i Sverige)
- om de vuxna i huvudsak försörjer sig genom arbete eller inte³

Alla uppdelningar görs inte för alla indikatorer.

När man jämför resultat över tid är det viktigt att ha i åtanke att det kan ske förändringar i antalet hushåll som ingår i varje hushållstyp, både i absoluta tal och relativt andra hushållstyper, mellan åren. Det kan i sin tur medföra att förändringar över tid förstärks eller döljs. Bland annat har andelen hushåll utan barn ökat över tid, framför allt hushåll där en vuxen bor ensam. Denna typ av hushåll har ofta relativt god ekonomi så när gruppen växer bidrar det till att medianinkomsten i befolkningen ökar. Samtidigt har antalet hushåll där de vuxna är utrikesfödda har ökat. Dessa hushåll har en hög förekomst av ekonomisk utsatthet, vilket bidrar till att driva upp förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushållen i stort.

Det sker också förändringar inom grupperna. Till exempel kan ålderssammansättning, utbildningsnivå och arbetslivserfarenhet förändras på

³ Att vara försörjd genom arbete definieras som att arbetsinkomsten utgör minst två prisbasbelopp samtidigt som arbetsinkomsten utgör minst hälften av individens sammanlagda inkomst. Ett hushåll med en ensamstående vuxen definieras som försörjt genom arbete om den vuxna uppfyller dessa villkor, annars inte. Ett hushåll med sammanboende vuxna definieras som helt försörjt genom arbete om minst två vuxna i hushållet uppfyller villkoren, delvis försörjt genom arbete om minst en men inte alla vuxna i hushållet uppfyller villkoren, och inte försörjt genom arbete om ingen vuxen i hushållet uppfyller villkoren.

olika sätt i olika hushållstyper över tid. Dessa förändringar sker över lång tid och det är därför svårt att bedöma hur de påverkar indikatorernas utveckling.

Ett exempel är att sammansättningen av gruppen utrikesfödda föräldrar förändras över tid beroende på vilka grupper som invandrat till Sverige under olika perioder. Det kan i sin tur påverka gruppens förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden. Andelen av de utrikesfödda som har kort vistelsetid i Sverige, och därför lägre inkomster, förändras också över tid eftersom antalet personer som söker uppehållstillstånd i Sverige varierar. Ett annat exempel är att föräldrars ålder vid första barnets födelse ökat över tid och samtidigt varierar över landet. Äldre föräldrar har ofta en starkare förankring på arbetsmarknaden, vilket påverkar inkomsterna och risken för ekonomisk utsatthet.

Vissa tidsseriebrott påverkar indikatorernas utveckling

En annan viktig metodologisk reservation i tolkningen av resultaten gäller den ekonomiska standarden⁴ bland ensamstående föräldrar.

Försörjningsbördan för ensamstående föräldrar kan vara överskattad och därmed leda till att den ekonomiska standarden underskattas. Det beror på att barn antas leva med den förälder som de är folkbokförda hos, trots att drygt 35 procent av barn till särlevande föräldrar i dag bor växelvis hos föräldrarna (Statistiska Centralbyrån 2014). Detta påverkar även jämförelser mellan grupper och över tid.⁵ Från och med 2019 innehåller Fasit, som ligger till grund för flera av indikatorerna i rapporten, en skattning av vilka barn som bor växelvis. Skattningen används för att ge en mer korrekt bild av den ekonomiska standarden för hushåll med växelvist boende barn. Skattningen av växelvis boende finns enbart för åren 2019 och framåt. Skattningen ger en mer rättvisande bild av barnhushållens ekonomi; tidsserier som finns i rapporten använder därför skattningen från och med 2019 och framåt. Skattningen påverkar framför allt resultaten för ensamstående med barn, vilket syns som en förändring mellan 2018 och 2019 i vissa av de tidsserier som redovisas i rapporten.

För 2020, 2021 och 2022 inkluderas nordiska inkomster i hushållens disponibla inkomster. De nordiska inkomsterna påverkar främst på regional

⁴ Den disponibla hushållsinkomsten är den inkomst ett hushåll kan använda till konsumtion och sparande. Den disponibla hushållsinkomsten viktas i förhållande till hushållets försörjningsbörda med hjälp av konsumtionsenheter. Läs gärna mer om disponibel inkomst per konsumtionsenhet i metodbilagan.

⁵ I 2017 års upplaga av Barnhushållens ekonomi (Försäkringskassan 2017) presenterades känslighetsanalyser gjorda för att skatta betydelsen av växelvist boende barn på resultaten. Analyserna visade att felestimeringen är mycket liten i de relativt aggregerade grupper av hushåll som presenteras här, men att stora skillnader kan förekomma i hur många som omfattas av låg ekonomisk standard inom gruppen ensamstående med barn, beroende på om hushållet har växelvist boende eller heltidsboende barn, eller en kombination. I denna version var rapporten har vi för vissa indikatorer delat upp ensamstående föräldrar baserat på om de har barn boende hos sig på heltid eller växelvis, se Figur 3 och Figur 10.

nivå, och i första hand kommuner som gränsar till Norge, Danmark och Finland. På riksnivå är effekten av förändringen liten.

Det finns ytterligare en metodologisk reservation med koppling till coronapandemin som pågick under större delen av 2020 och hela 2021.⁶ Utöver sjukdom, restriktioner, varsel, stigande arbetslöshet och andra kontextuella samhällsförändringar, har en del temporära regelförändringar som påverkar barnfamiljer införts. Det här har bidragit till att barnfamiljer har nyttjat familjeersättningarna i lite annan utsträckning än tidigare. Till exempel har det betalats ut fler dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn. Det är också fler hushåll som har fått bostadsbidrag och föräldrapenning har använts i mindre omfattning under semestermånaderna.

⁶ Världshälsoorganisationen (WHO) klassificerade covid-19 som en pandemi 11 mars 2020 (FHM 2021).

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer

Detta kapitel ska ge en bild av i vilken utsträckning den ekonomiska familjepolitiken bidrar till barnfamiljernas ekonomiska levnadsstandard. I kapitlet presenteras:

- En översikt över barnhushållens disponibla inkomster och inkomstutveckling jämfört med hushåll utan barn.
- En redogörelse för hur stor andel av olika barnhushållstypers disponibla inkomst som utgörs av ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken.
- En översikt över hur utgifterna för de olika familjepolitiska ersättningarna fördelas mellan olika grupper av barnhushåll.

Sammanfattande iakttagelser

Hushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet har ökat under de senaste 20 åren, fram till 2021. Minskningen är ungefär lika stor i alla grupper som redovisas i rapporten, men något större i hushåll med barn än i hushåll utan barn. Mellan 2021 och 2022 minskade inkomsterna med 3,4 procent i gruppen sammanboende med två eller fler barn och med för ensamstående med barn är 3,3 procent.

Inkomsterna minskar mer bland de med högre inkomster, vilket till viss del kan förklaras av att hushåll med låga inkomster får en större del av sin inkomst från ersättningar som justeras upp med inflationen, till exempel studiemedel, sjukersättning eller aktivitetsersättning. Hushåll med höga inkomster får istället en större del av inkomster från arbete, som inte skyddas mot högre inflation på samma sätt.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till förbättrad levnadsstandard för barnhushållen, framför allt bland de med lägre inkomster. Under 2022 beräknas 8,1 procent av barnhushållens inkomster komma från den ekonomiska familjepolitiken. Bland ensamstående föräldrar med flera barn utgör ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken 17 procent av inkomsten, varav 9 procent utgörs av behovsprövade bidrag. Bland hushåll med sammanboende föräldrar med ett barn utgör den ekonomiska familjepolitiken 5 procent av inkomsten.

Olika typer av hushåll får olika stor del av ersättningarna inom den ekonomiska familjepolitiken. Under 2022 beräknas 60 procent av de behovsprövade bidragen betalas ut till ensamstående föräldrar, som utgör 16

procent av barnhushållen. De generella bidragen betalas i något större utsträckning ut till hushåll som består av sammanboende med minst tre barn.

Hushållens reala inkomster beräknas minska

Ett sätt att mäta hushållens ekonomiska standard är att titta på deras disponibla inkomster angivet som *medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet*.⁷

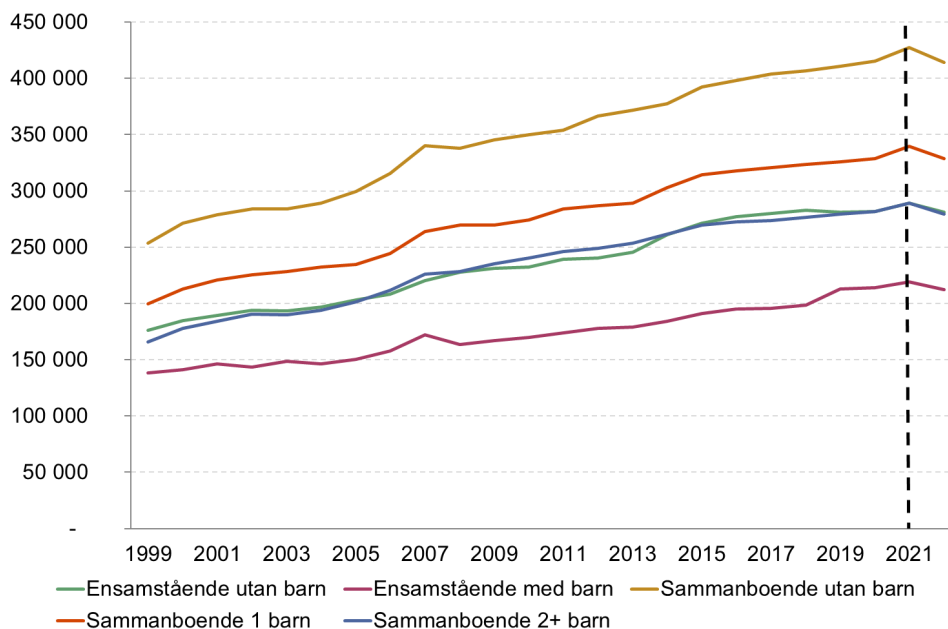
De reala inkomsterna (det vill säga inkomsterna justerade för inflation) har ökat under lång tid men under 2022 bryts den uppåtgående trenden och inkomsterna minskar. Detta beror framför allt på en högre inflation som gör att det reala värdet av hushållens inkomster minskar jämfört med 2021.

Minskningen är ungefär lika stor i alla grupper som redovisas i figuren, men något större i hushåll med barn än i hushåll utan barn. Mellan 2021 och 2022 minskade inkomsterna med 3,4 procent i gruppen sammanboende med två eller fler barn, vilket innebär att den reala disponibla årsinkomsten minskar med omkring 9 700 kronor. Motsvarande minskning för ensamstående med barn är 3,3 procent, eller omkring 7 800 kronor.

Sett över en längre period har inkomsterna ökat i samtliga typer av hushåll. Utvecklingen har dock varit starkare bland hushåll med relativt höga inkomster, vilket innebär att inkomstspridningen ökat under den period vi studerar. Inkomsterna har ökat mest bland ensamstående utan barn och sammanboende med ett barn. Den svagaste utvecklingen har ensamstående med barn haft, särskilt ensamstående kvinnor med barn (visas inte i figuren). Den absoluta nivån för den disponibla inkomsten är också betydligt lägre för ensamstående kvinnor med barn jämfört med andra hushållstyper.

⁷ I den disponibla inkomsten ingår alla hushållens inkomster, denna fördelas på personerna i hushållet baserat på ett viktsystem där till exempel vuxna och barn har olika vikt. En utförlig definition av det här inkomstmättet finns i metodbilagan

Figur 1 Medianen av disponibel hushållsinkomst per konsumtionsenhet för personer i olika hushållstyper, åren 1999–2022. Personer 0–64 år. Kronor per år, 2022 års penningvärde

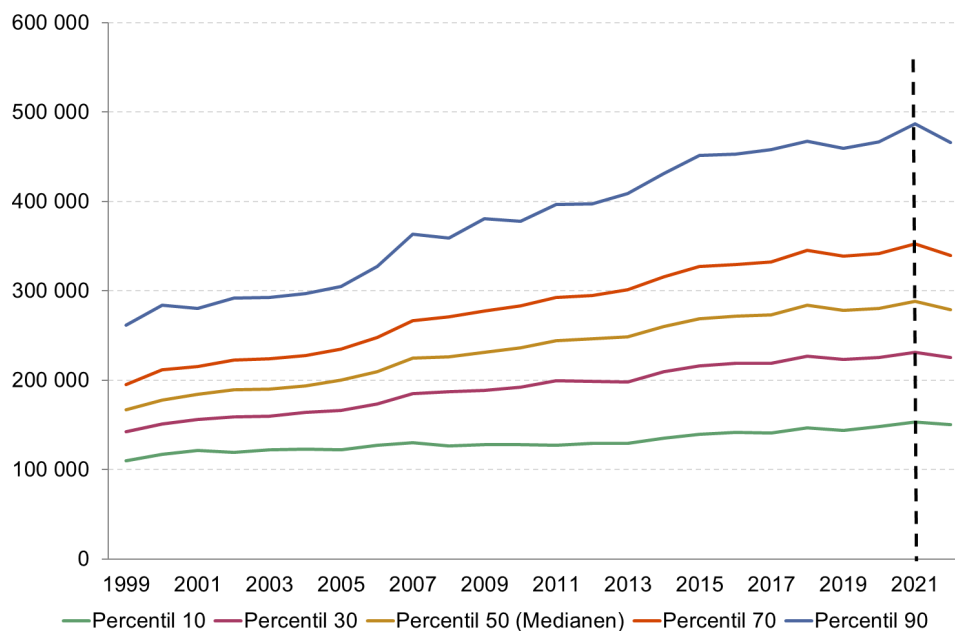
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende, vilket framför allt syns som en ökning av disponibel inkomst per konsumtionsenhet bland ensamstående med barn men det har också medfört en liten minskning bland ensamstående utan barn.

Utvecklingen av den disponibla inkomsten i olika grupper blir ännu mer tydlig om hushållen delas upp efter nivån på den disponibla inkomsten. I Figur 2 visas hur inkomsten utvecklas bland hushåll i olika delar av inkomstfördelningen (percentiler).⁸ Över tid har inkomsterna ökat för alla hushållstyper men ökningen har varit minst bland de hushåll som har lägst inkomster. Under de senaste åren har dock inkomsterna ökat mer i den tiondel av barnhushållen som har de lägsta inkomsterna. Den beräknade utvecklingen för 2022 är också att inkomsterna minskar mer i de övre delarna av inkomstfördelningen, den procentuella minskningen är störst bland de tio procent av hushållen som har högst inkomster (-4,3 procent) och minst bland de tio procent som har lägst inkomster (-1,7 procent).

Att inkomsterna beräknas minska mindre bland de med låga inkomster kan till viss del förklaras av att hushåll med låga inkomster får en större del av sin inkomst från ersättningar som justeras upp med inflationen, till exempel studiemedel, sjukersättning och aktivitetsersättning. Hushåll med höga inkomster får istället en större del av inkomster från arbete, som inte skyddas mot högre inflation på samma sätt.

⁸ Läs mer om percentiler i metodbilagan

Figur 2 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet (percentiler) bland barnhushåll. Åren 1999–2022. Personer 0–64 år. Kronor per år, 2022 års penningvärde.

Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende men det är inte något som syns tydligt när man fördelar disponibel inkomst per konsumtionsenhet på percentiler.

Även om minskningen är mindre bland personer med lägre inkomster är den förmodligen mer kännbar i denna grupp eftersom de ekonomiska marginalerna är mindre och möjligheten att till exempel kompensera lägre inkomster med sparade pengar är mindre. Man ska dock komma ihåg att de värden vi visar för 2022 är baserade på en framskrivning och därför representerar en förväntad snarare än faktisk utveckling. Siffrorna ska därför tolkas med försiktighet.

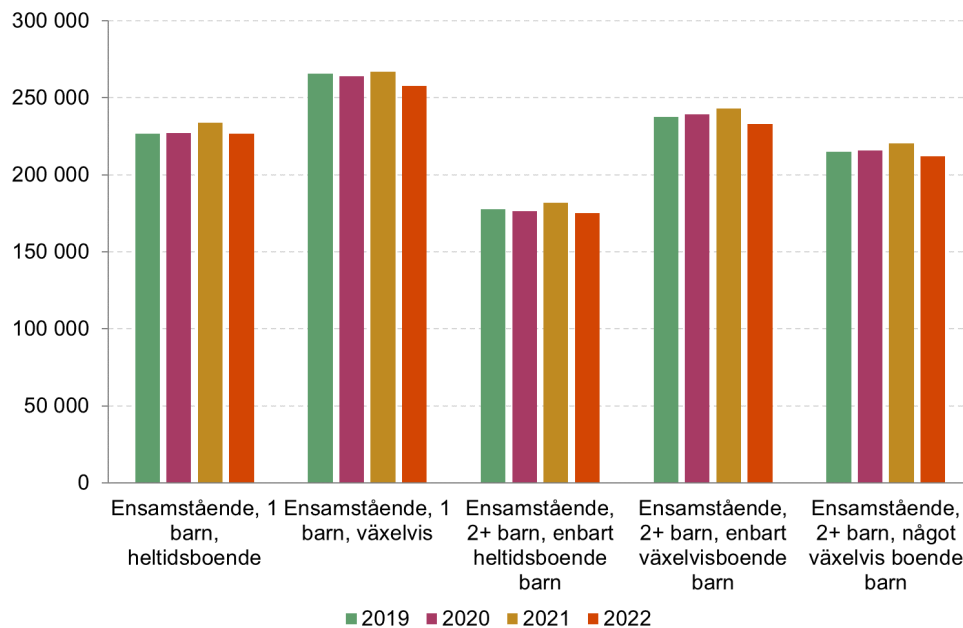
I Figur 3 har barnhushåll med ensamstående föräldrar delats upp utifrån om barn bor hos föräldern på heltid eller deltid, det vill säga om barnet har växelvis boende. Som vi beskrivit i inledningen finns det inga registeruppgifter om barns boende när föräldrarna är separerade, utan dessa uppgifter bygger på en sannolikhetsmodell som SCB skapat utifrån en enkät som besvarades av föräldrar som inte bodde ihop med barnets andra förälder. Undersökningen genomfördes under 2012 och 2013.

Uppdelningen visar att hushåll med ensamstående föräldrar som har barn boende hos sig på heltid har lägre inkomst per konsumtionsenhet än föräldrar med växelvis boende. Det gäller särskilt för föräldrar med flera barn där alla barn är heltidsboende. Skillnaderna mellan hushåll med växelvis och heltidsboende barn beror dels på en större försörjningsbörda för föräldrar med heltidsboende barn, men även på att växelvis boende är vanligare bland separerade föräldrar med högre inkomster.⁹ Inkomsterna

⁹ Statistiska centralbyrån (2014)

förväntas minska mellan 2021 och 2022, den relativa minskningen är ungefär lika stor i alla grupper.

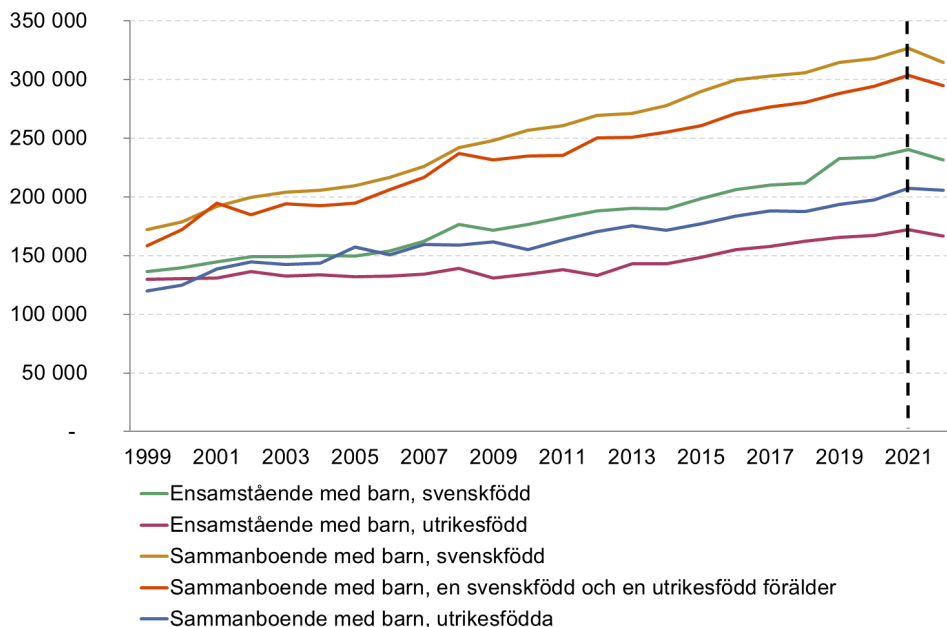
Figur 3 Medianen av disponibel hushållsinkomst per konsumtionsenhet bland hushåll med ensamstående föräldrar med växelvis eller heltidsboende barn, åren 2019–2022. Personer 0–64 år. Kronor per år, 2022 års penningvärde

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2022 är en prognos.

När barnhushållen delas upp utifrån om de vuxna i hushållet är födda i eller utanför Sverige blir det tydligt att inkomstutvecklingen under de senaste 20 åren har varit svagast bland ensamhushåll där den vuxna är utrikesfödd. Inkomstutvecklingen har varit starkast i hushåll med två sammanboende vuxna där minst en av de vuxna är född i Sverige. Mellan 2021 och 2022 beräknas dock inkomsten minska mest i hushåll med två svenskfödda vuxna. Inkomstminskningen är även relativt stor i hushåll med ensamstående föräldrar, både bland de som är inrikes och utrikes födda.

Figur 4 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet (percentiler) för personer i olika hushållstyper med inrikes och utrikes födda vuxna. Åren 1999–2022. Personer 0–64 år. Kronor per år, 2022 års penningvärde.

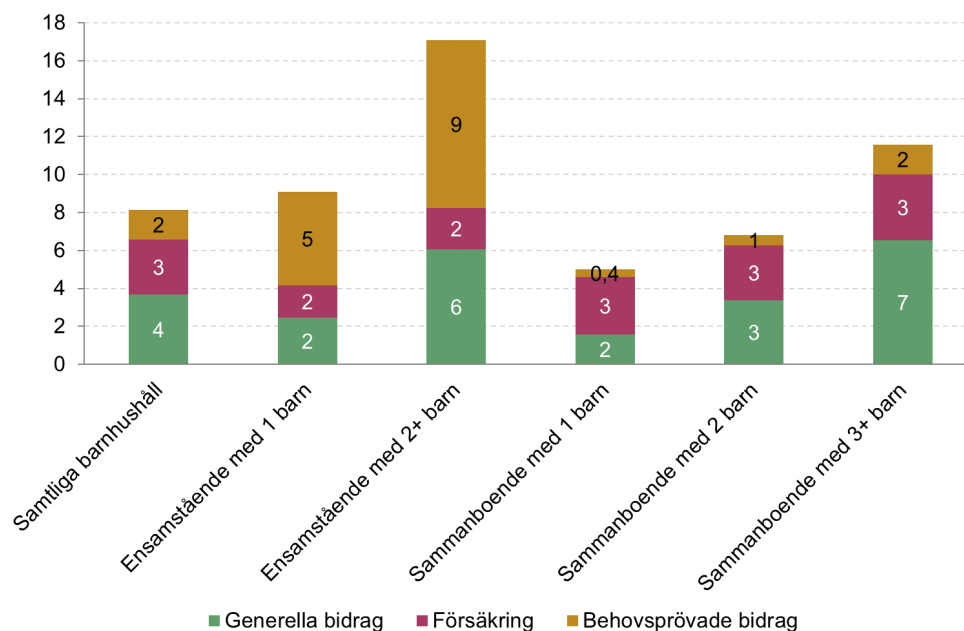
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket framför allt syns som en ökning av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för ensamstående svenskfödda med barn.

Den ekonomiska familjepolitiken har störst betydelse för ensamstående föräldrar och föräldrar med många barn

Den ekonomiska familjepolitiken kan delas upp i tre delar; försäkring, generella bidrag och behovsprövade bidrag. Försäkringarna omfattar föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, graviditetspenning, barnpension, efterlevandepension och pensionsrätt för barnår. I generella bidrag ingår barnbidrag och adoptionsbidrag och i behovsprövade bidrag ingår bostadsbidrag, underhållsstöd och vårdbidrag samt omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning till barn med funktionsnedsättning. Under 2022 beräknas ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken utgöra i genomsnitt 8,1 procent av barnhushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet. De generella bidragen, som framför allt består av barnbidraget, utgör den största andelen, omkring 4 procent (Figur 5).

Den ekonomiska familjepolitikens betydelse för hushållens ekonomiska situation skiljer sig mycket åt mellan hushållstyper. Bland ensamstående föräldrar med flera barn utgör ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken 17 procent av inkomsten, varav 9 procent utgörs av behovsprövade bidrag. Bland hushåll med sammanboende föräldrar med ett barn utgör den ekonomiska familjepolitiken 5 procent av inkomsten, och det är försäkringar som utgör den största delen medan behovsprövade ersättningar enbart utgör 0,4 procent av hushållens inkomster.

Figur 5 Den ekonomiska familjepolitikens andel (procent) av disponibel inkomst per konsumtionsenhet i olika hushållstyper. År 2022 Personer 0–64 år.

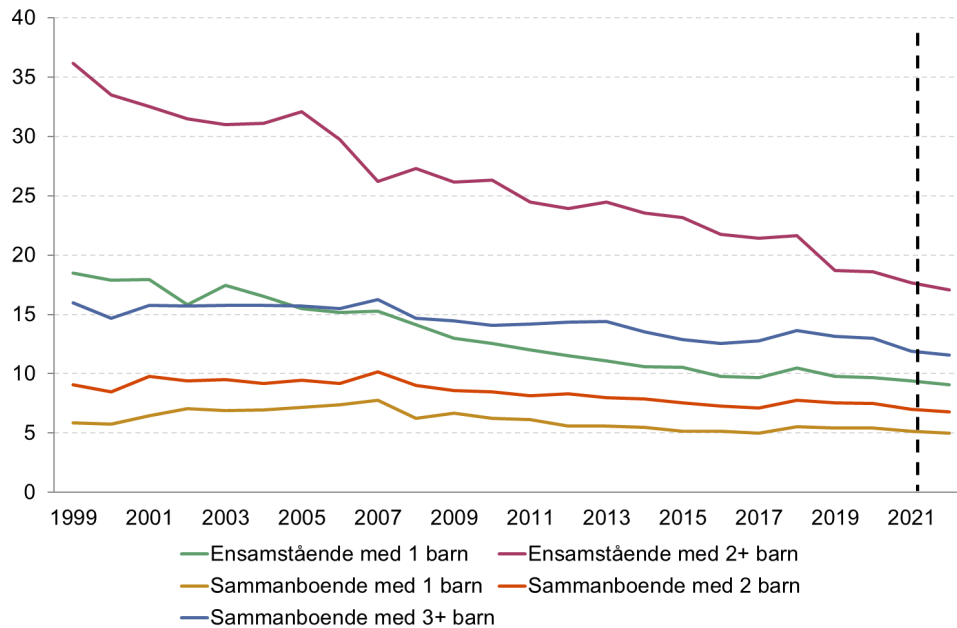

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Bland ensamstående föräldrar är det framför allt för kvinnor med två eller fler barn som familjepolitikens ersättningar utgör en stor del av inkomsten. I dessa hushåll kommer 22 procent av inkomsten från ersättningar inom den ekonomiska familjepolitikens, jämfört med 9 procent bland ensamstående män med flera barn (dessa resultat visas inte i figuren).

Den ekonomiska familjepolitikens andel av barnhushållens inkomster har minskat under de senaste tjugo åren (Figur 6). Minskningen beror framför allt på stora reallöneökningar som bidragit till att den andel av den disponibla inkomsten som utgörs av lön har ökat. Familjeersättningarnas andel av den disponibla inkomsten har minskat mest för ensamstående föräldrar, särskilt ensamstående föräldrar med flera barn. Minskningen beräknas fortsätta under 2022, men i något lägre takt än tidigare. Ersättningarnas andel av inkomsten minskar mest bland ensamstående med flera barn, och minst bland sammanboende föräldrar. Utöver ett taken i föräldraförsäkringen är knutna till prisbasbeloppet justeras ersättningarnas belopp inte automatiskt för inflationen. Om de generella och behovsprövade ersättningarna var tydligt knutna till prisbasbeloppet skulle deras andel av hushållens disponibla inkomster förmodligen öka när de reala lönerna sjunker.

Figur 6 Den ekonomiska familjepolitikens andel (procent) av disponibel inkomst per konsumtionsenhet i olika hushållstyper. År 1999–2022. Personer 0–64 år.

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket framför allt syns som en minskning av den ekonomiska familjepolitikens andel av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för ensamstående med barn.

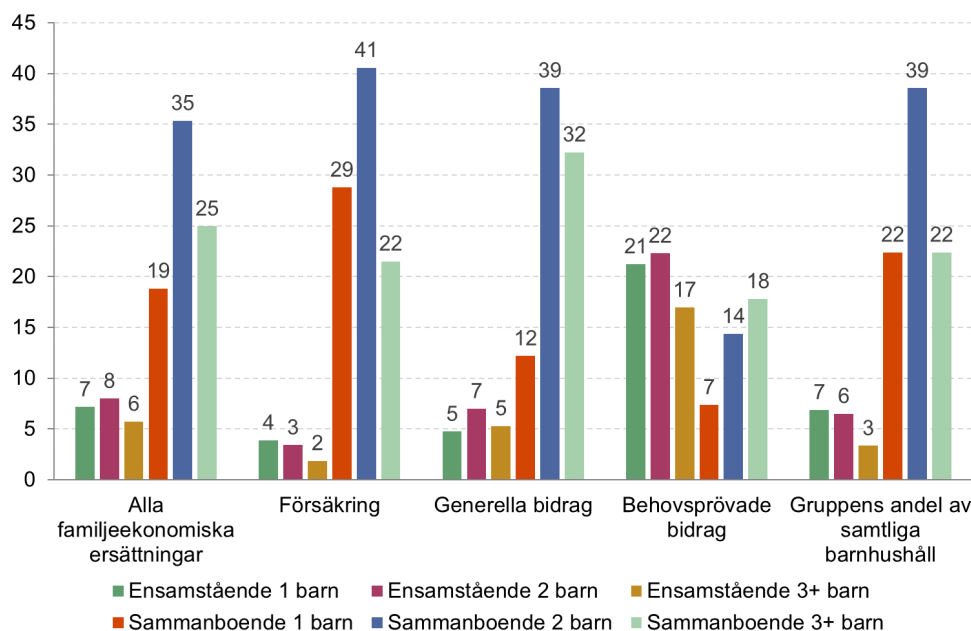
Den största delen av den ekonomiska familjepolitiken går till hushåll med låga inkomster

Olika typer av hushåll får olika stor del av ersättningarna inom den ekonomiska familjepolitiken. Figur 7 visar hur familjepolitikens utgifter fördelas mellan olika typer av barnhushåll. Längst till höger i figuren visas respektive hushållstyps andel av alla barnhushåll.

Figuren visar att familjepolitikens sammanlagda utgifter fördelas på ungefär samma sätt som barnhushållstyperna. Den största andelen av utgifterna går till sammanboende med två barn, som även utgör den största delen av barnhushållen.

De generella bidragen betalas i något större utsträckning ut till hushåll som består av sammanboende med minst tre barn, det handlar framför allt om barnbidrag och flerbarnstillägg. De behovsprövade bidragen har en annan fördelning, 2022 beräknas 60 procent betalas ut till ensamstående föräldrar, som utgör 16 procent av barnhushållen.

Figur 7 Andel (procent) av den ekonomiska familjepolitikens utgifter fördelat på olika hushållstyper, samt hushållstypernas andel av samtliga barnhushåll. År 2022.

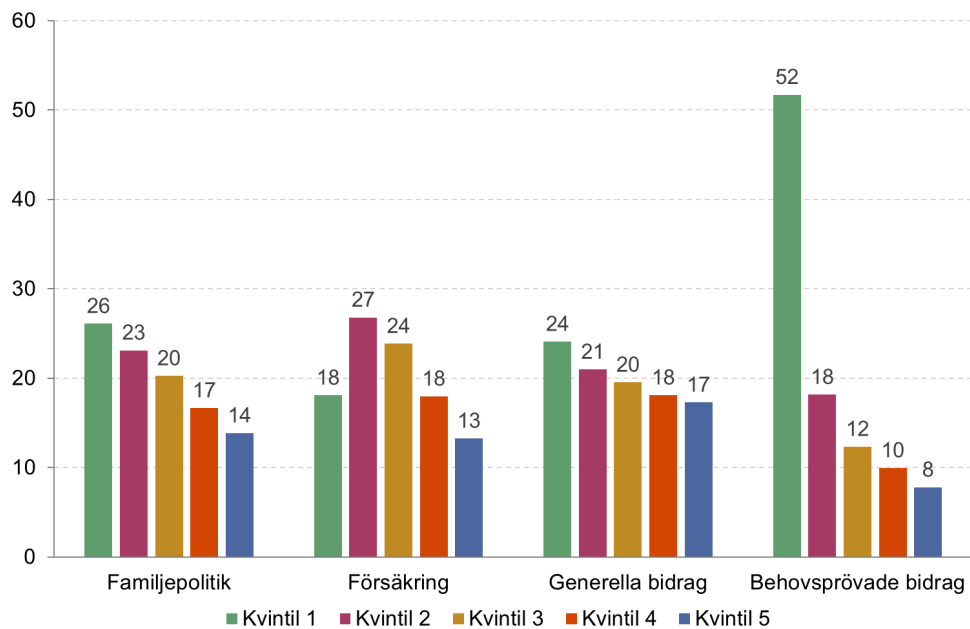

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

När barnhushållen delas upp efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet är det tydligt att den femtedel av hushållen som har de lägsta inkomsterna, den första kvintilen, tar emot störst andel av den ekonomiska familjepolitikens utgifter (Figur 8). Skillnaden är störst för behovsprövade bidrag där den första kvintilen beräknas få 52 procent av det utbetalad beloppet av behovsprövade bidrag.

Den lägsta kvintilen får samtidigt en lägre andel av försäkringsförmånerna jämfört med kvintil två och tre. Eftersom försäkringsförmånerna är inkomstbaserade får de med låg inkomst även en lägre ersättning från föräldraförsäkringen. De med inkomster i kvintil 2 och 3 får en större del av försäkringsförmånerna än de med inkomster i de högsta kvintilerna eftersom en större del av deras löneinkomst ligger under taken i försäkringarna. För de med högre inkomster täcks en mindre del av löneinkomsten av försäkringen och utbetalningarna från försäkringen utgör därför en mindre del av deras sammanlagda inkomst.

Figur 8 Fördelning av den ekonomiska familjepolitikens utgifter på olika inkomstgrupper. Andel (procent) utbetald till barnhushåll i olika kvintiler av disponibel inkomst per konsumtionsenhet. År 2022

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Ekonomiskt utsatta barnhushåll

Ett av målen med den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer. Vad en god ekonomisk levnadsstandard är och vad som utgör ett bidrag av tillräcklig storlek beskrivs inte i målformuleringarna. För att undersöka om familjepolitiken bidrar till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer har vi därför valt att kartlägga förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushåll.

Hur ekonomisk utsatthet ska definieras och vad det betyder i dagens samhälle är dock en omdebatterad fråga. I första hand handlar den diskussionen om huruvida fattigdom ska ses som något absolut eller som något relativt. Därför presenterar vi först mycket kortfattat några av de metoder som vanligtvis används för att mäta ekonomisk utsatthet. Sedan presenterar vi hur stor andel av barnhushållen som räknas som ekonomiskt utsatta enligt olika mått och hur utvecklingen har sett ut över tid. Slutligen presenteras i vilken grad den ekonomiska familjepolitikens ersättningar minskar den ekonomiska utsattheten i barnhushållen.

Sammanfattande iakttagelser

Familjeersättningarna har stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen, men det finns ändå en grupp barnhushåll som har en ekonomiskt ansträngd situation. Hur vanligt ekonomisk utsatthet är beror i hög grad på vilket mått som används. Oavsett mått är ekonomisk utsatthet vanligare bland vissa grupper av barnhushåll, till exempel ensamstående med barn, ensamstående kvinnor med barn och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar.

Under 00-talet ökade andelen med relativt låg ekonomisk standard bland alla hushåll, även om ökningen var mindre för sammanboende än för ensamstående. Under 10-talet var andelen relativt oförändrad för alla hushåll utom för ensamstående med barn och sammanboende med flera barn. Under 2022 beräknas andelen med relativt låg ekonomisk standard minska, framför allt bland ensamstående utan barn. Detta hänger samman med att hushållens disponibla inkomster beräknas minska mellan 2021 och 2022. Eftersom inkomsterna minskar mer bland hushåll med inkomster över medianen, sänks gränsvärdet för låg ekonomisk standard. Färre hushåll kommer alltså ha en inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten.

Sett över tid har den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska relativt låg ekonomisk standard minskat. Räknar man bort den ekonomiska familjepolitiken hade förekomsten varit lika stor under 2022 som vid millennieskiftet, omkring 24 procent. Den faktiska förekomsten har ökat från drygt 8 till drygt 15 procent under samma period.

Till skillnad från relativt låg ekonomisk standard beräknas andelen hushåll med låg inkomststandard, som anger att hushållets inkomster är lägre än

dess grundläggande utgifter, öka under 2022. Under 2022 beräknas 5 procent av barnhushållen leva med låg inkomststandard. Ökningen är störst bland ensamstående med två eller fler barn och sammanboende med tre eller fler barn.

Hur mäter man ekonomisk utsatthet?

När man talar om fattigdom globalt ligger ofta fokus på extrema och akuta fattigdomstillstånd som hunger, dåliga bostäder och dålig hälsa. Att vara fattig innebär att inte ha råd med det allra nödvändigaste som mat, kläder och boende.¹⁰ I Sverige är detta mått inte så användbart eftersom i princip alla har inkomster som överstiger den globala fattigdomsgränsen. Ett annat sätt att beskriva fattigdom är man inte har tillräckliga resurser för att ha den levnadsnivå som anses vara allmänt accepterad i samhället.

I grunden handlar frågan om vad som menas med utsatthet och fattigdom, vilket har betydelse för vilka åtgärder som bedöms lämpliga för att bekämpa dessa tillstånd (Alm et. al. 2010).

Absolut fattigdom definieras utifrån en fattigdomsgräns som utgörs av en lägsta godtagbar levnadsnivå. Ett vanligt tillvägagångssätt är att sätta ihop en varukorg med produkter som anses vara nödvändiga för en acceptabel levnadsstandard, och sedan definiera hushåll som inte har råd att konsumera dessa varor som fattiga. I Sverige används ibland gränsen för att beviljas ekonomiskt bistånd. Det här måttet på fattigdom är stabilt över tid. Samtidigt är det på sätt och vis relativt, eftersom det är beroende på hur man ser på vad som är en skälig levnadsnivå.

Relativ fattigdom definieras utifrån levnadsnivån i det omgivande samhället. Ett hushålls inkomster jämförs då med andra hushålls inkomster. Det är därför möjligt att alla fysiska behov som boende, kläder och mat är uppfyllda, men att familjen ändå lever i (relativ) fattigdom i jämförelse med andra hushåll och på grund av det kanske inte kan delta fullt ut i samma sammanhang som andra familjer kan.

Mått på ekonomisk utsatthet som används i den här rapporten

I rapport använder vi flera olika mått för att ge en så bra bild som möjligt av förekomsten av ekonomisk utsatthet. Måtten beskrivs mer utförligt i metodbilagan.

- *Relativ låg ekonomisk standard*: Måttet innebär att den disponibla hushållsinkomsten för ett hushåll är lägre än 60 procent av medianen för

¹⁰ Ett exempel på den här typen av absoluta fattigdomsmått finns i FN:s mål om att avskaffa den extrema fattigdomen, där personer med en inkomst lägre än 1,90 dollar per dag definieras som fattiga. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/poverty/>

den disponibla hushållsinkomsten i *hela* befolkningen (omkring 180 000 kronor för 2022).¹¹

- *Låg inkomststandard*: Ett annat absolut mått på ekonomisk utsatthet är låg inkomststandard, som konstruerats av SCB. Utgångspunkten är riksnormen för försörjningsstöd¹². Utöver riksnormen innefattar måttet även skattade kostnader för bland annat boende, el, hemförsäkring, barnomsorg och lokala resor. Hushåll med låg inkomststandard har en inkomst som är lägre än vad som krävs för att täcka dessa basala utgifter.
- *Förekomst av försörjningsstöd*: En ofta använd mer absolut indikator på ekonomisk utsatthet är mottagande av ekonomiskt bistånd. Ekonomiskt bistånd ska ge enskilda personer och familjer en skälig levnadsnivå syftet är i första hand att träda in tillfälligtvis vid försörjningsproblem som inte kan tillgodoses på annat sätt. Rätten till ekonomiskt bistånd beslutas av kommunen där den sökande bor.

När ovanstående mått presenteras är utgångspunkten så gott som alltid situationen under ett visst kalenderår. Det finns dock mycket som tyder på att hushåll som lever i ekonomisk utsatthet under flera år i följd är mer utsatta än hushåll som har låga inkomster under en kortare period (Socialstyrelsen 2013). För att få en bild av detta kommer vi även att presentera förekomsten av relativ låg ekonomisk standard under flera år i följd.¹³

Ytterligare ett sätt att illustrera familjepolitikens måluppfyllnad är att beräkna hur förekomsten av ekonomisk utsatthet skulle se ut om familjepolitikens ersättningar togs bort. Det gör man genom att beräkna förekomsten av relativ låg ekonomisk standard efter att familjepolitikens ersättningar subtraherats från hushållets disponibla inkomst, under ett antagande att personers beteende inte påverkas av detta¹⁴ (exempelvis antas

¹¹ Detta är även det mått som används inom EU under benämningen ”at risk of poverty”.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

¹² Tillsammans med skäliga kostnader för vissa andra behov avgör riksnormen nivån på försörjningsstödet. Beloppen bestäms av regeringen inför varje nytt kalenderår och gäller som miniminivå för de behov som riksnormen ska täcka. I riksnormen ingår kostnader för livsmedel, kläder, hygienartiklar, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon, fritid och lek, samt barn- och ungdomsförsäkring.

¹³ För att kunna följa individer över flera år används här material från Longitudinell integrations databas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA), som endast innehåller information om vuxna personer. Data från LISA kan inte redovisas som framskrivningar i simuleringsverktyget Fasit och därför presenteras resultaten endast fram till 2020.

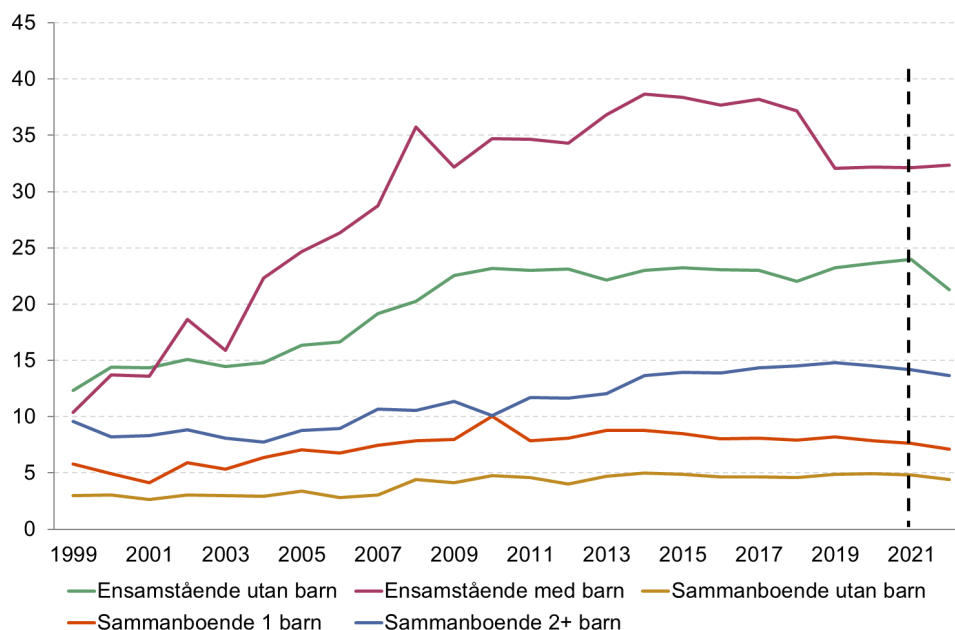
¹⁴ Gränsen för relativ låg ekonomisk standard behålls dessutom konstant i beräkningen. Ett alternativ vore att beräkna en ny gräns för relativ låg ekonomisk standard där den ekonomiska familjepolitikens transfereringar inte ingår. Vid en sådan jämförelse skulle skillnaden mellan andelen med relativ låg ekonomisk standard med och utan ekonomisk familjepolitik vara mindre eftersom utgångspunkten i jämförelsen skulle baseras på två olika medianer av disponibel hushållshållsinkomst.

att de vuxna i hushållet inte börjar arbeta mer för att kompensera för de förlorade ersättningarna).

Andelen med relativ låg ekonomisk standard beräknas minska något

Andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard ökade under stora delar av 00-talet. Ökningen var störst bland ensamstående föräldrar, som också är den hushållstyp med högst andel ekonomiskt utsatta (Figur 9). De senaste tio åren har utvecklingen varit mer stabil, även om det skett en mindre ökning i flera av grupperna. Andelen med relativ låg ekonomisk standard beräknas minska 2022, framför allt bland ensamstående utan barn. Detta hänger samman med att hushållens disponibla inkomster beräknas minska mellan 2021 och 2022. Eftersom inkomsterna minskar mer bland hushåll med inkomster över medianen, sänks gränsvärdet för låg ekonomisk standard. Färre hushåll kommer alltså ha en inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten. Inkomsterna beräknas minska minst bland ensamstående utan barn, vilket förklarar varför andelen ekonomiskt utsatta minskar mest i denna grupp.

Figur 9 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper. Åren 1999–2022. Personer 0–64 år

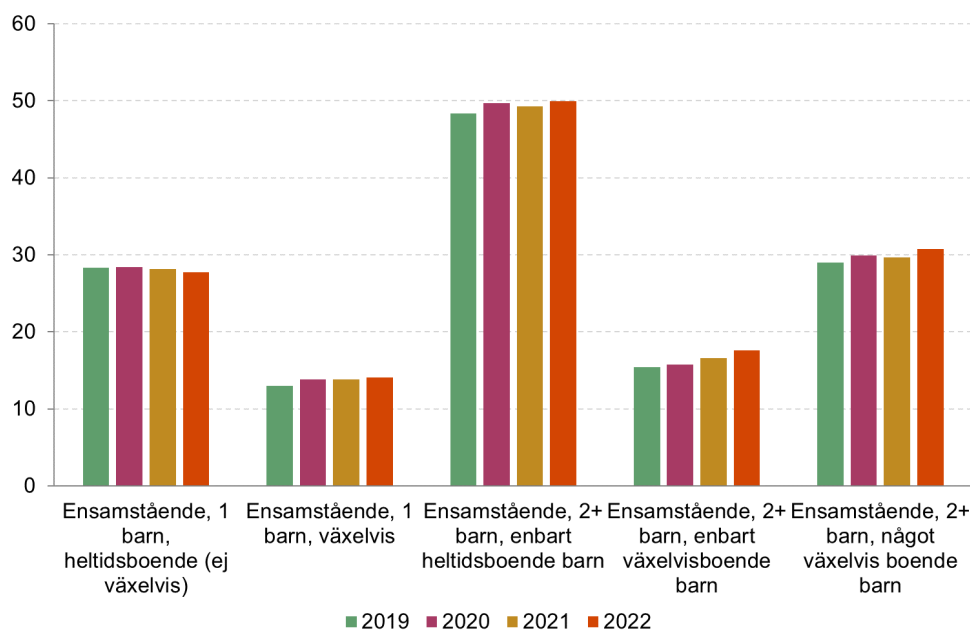
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används skattningen växelvis boende vilket framför allt syns i form av att andelen ensamstående med barn som lever med relativ låg ekonomisk standard ser ut att sjunka.

Bland ensamstående föräldrar skiljer sig bilden åt mellan kvinnor och män. Relativ låg ekonomisk standard är nästan dubbelt så vanligt bland ensamstående mammor (38,8 procent) jämfört med ensamstående pappor

(19,6 procent). Förekomsten av relativ ekonomisk standard är särskilt hög bland ensamstående mammor med flera barn (visas inte i figuren).

Andelen med relativ låg ekonomisk standard är högre bland ensamstående föräldrar med heltidsboende barn, jämfört med växelvis boende barn. Bland ensamstående föräldrar med flera barn som bor hos föräldern på heltid är andelen med relativ låg ekonomisk standard 50 procent, jämfört med 18 procent bland ensamstående föräldrar vars barn har växelvis boende. Skillnaden förklaras både av ett större försörjningsansvar för ensamstående föräldrar med heltidsboende barn och av att växelvis boende är vanligare bland separerade föräldrar med högre inkomster.

Figur 10 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i hushåll med ensamstående föräldrar med växelvis eller heltidsboende barn, åren 2019–2022. Personer 0–64 år

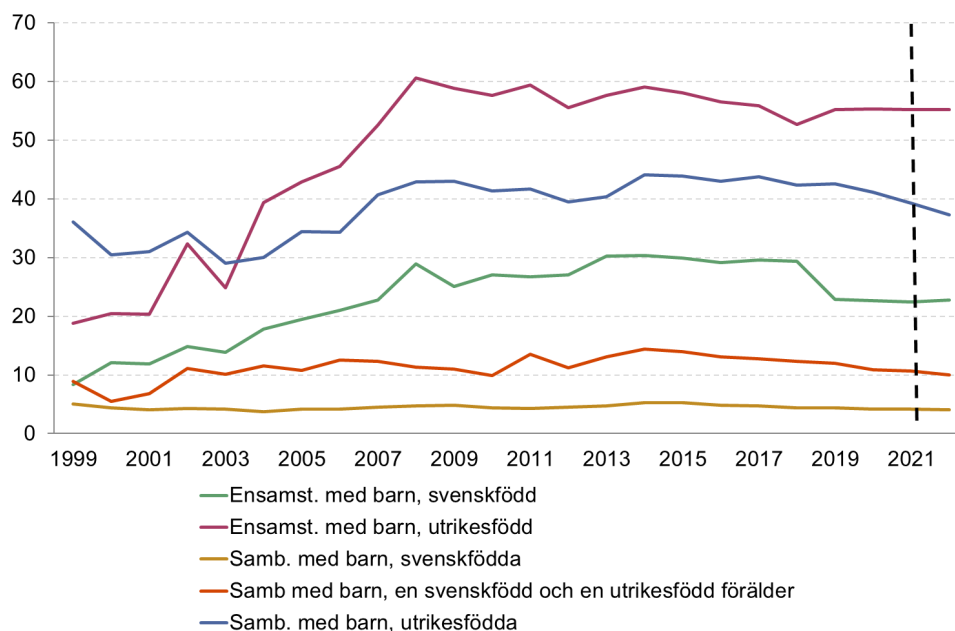

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2022 är en prognos.

Det finns även tydliga skillnader i förekomsten av relativ låg ekonomisk standard mellan hushåll där föräldrarna är inrikes- eller utrikesfödda (Figur 11). Andelen med relativ låg ekonomisk standard är särskilt hög i hushåll med ensamstående föräldrar som är födda utanför Sverige. Sedan millennieskiftet har andelen med relativ låg ekonomisk standard ökat i alla grupper utom sammanboende svenskfödda föräldrar. Mellan 2021 och 2022 beräknas andelen med relativ låg ekonomisk standard vara oförändrad bland både svensk- och utrikesfödda ensamstående föräldrar. Andelen beräknas minska bland sammanboende föräldrar, särskilt bland de som är utrikesfödda (som även är den av dessa grupper där den disponibla inkomsten beräknas minska minst). Utvecklingen skulle kunna bero på att sammansättningen av gruppen utlandsfödda förändrats i och med en minskad invandring under de senaste åren. Färre är till exempel väldigt nyanlända nu än i samband med att personer som kom till Sverige runt 2015 fick uppehållstillstånd. I och med att beskrivningen för 2022 är baserad på

en prognos ska dock resultaten för enskilda grupper tolkas med försiktighet.¹⁵

Figur 11 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper med svensk- och utrikesfödda föräldrar. Åren 1999–2022. Personer 0–64 år

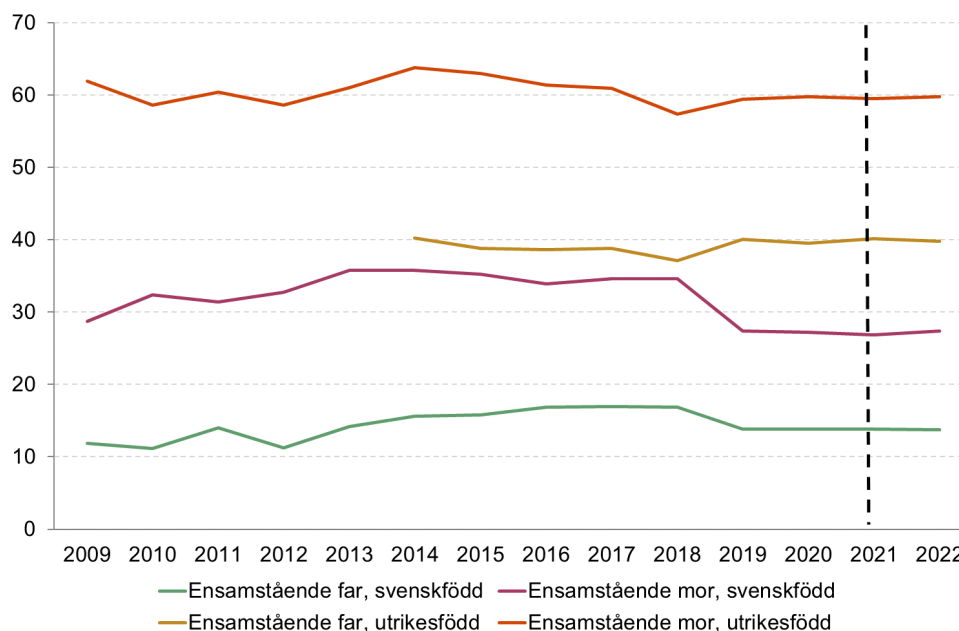

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2014 används en ny definition av utrikesfödd ensamstående med barn. Med den nya definitionen är förekomsten av relativt låg ekonomisk standard 4 till 5 procentenheter högre jämfört med den gamla definitionen. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket syns som en nivåskillnad i kurvorna för ensamstående mellan 2018 och 2019.

Även inom grupperna svensk- och utrikesfödda föräldrar finns stora könsskillnader. Bland ensamstående utrikesfödda kvinnor med barn beräknas 60 procent ha relativt låg ekonomisk standard, jämfört med 27 procent bland ensamstående svenskfödda kvinnor med barn (Figur 12). För ensamstående män med barn är andelen 14 procent för svenskfödda och 40 procent för utrikesfödda. Nivåerna har varit i stort sett oförändrade sedan 2009 (med undantag för tidsseriebrottet 2019).

¹⁵ Gruppen utrikesfödda var förhållandevis liten i den intervjuundersökning (Hushållens ekonomi, HEK) som ligger till grund för indikatorerna innan år 2014. Ett litet urval ger ett mer osäkert resultat, därför finns mer slumpmässig variation hos denna grupp före 2014.

Figur 12 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper med svensk- och utrikesfödda ensamstående föräldrar. Åren 2009–2022. Personer 0–64 år

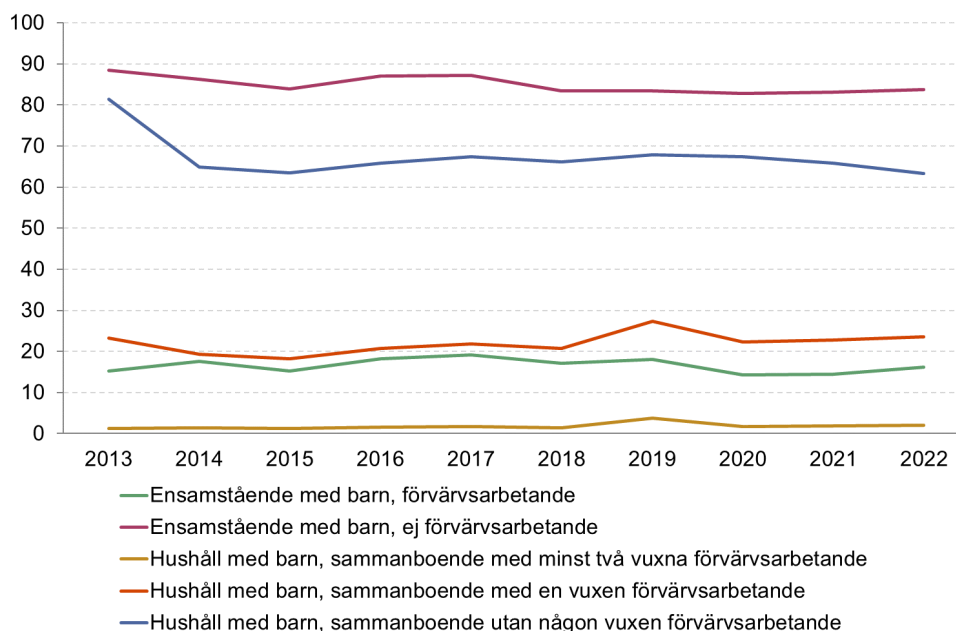

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2014 används en ny definition av utrikesfödd ensamstående med barn. Med den nya definitionen är förekomsten av relativ låg ekonomisk standard 4 till 5 procentenheter högre jämfört med den gamla definitionen. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende, vilket syns som en minskning av andelen ensamstående kvinnor och en ökning av andelen ensamstående män med relativ låg ekonomisk standard.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet hänger nära samman med hur stark förankring de vuxna i hushållet har på arbetsmarknaden. Personer och hushåll som försörjer sig genom arbete har betydligt mindre risk för ekonomisk utsatthet än hushåll med små eller inga arbetsinkomster. För att illustrera detta visar Figur 13 en uppdelning mellan hushåll där de vuxna förvärvsarbetar eller inte.¹⁶ Andelen med relativ låg ekonomisk standard skiljer sig markant mellan hushåll med och utan förvärvsarbetande vuxna. Bland ensamstående föräldrar som inte förvärvsarbetar är andelen med relativ låg ekonomisk standard över 80 procent, jämfört med 16 procent bland ensamstående som förvärvsarbetar. Bland sammanboende föräldrar utan arbete är andelen relativt ekonomiskt utsatta 63 procent, jämfört med 2 procent i hushåll där båda föräldrarna arbetar.

¹⁶ Att vara förvärvsarbetande är definierat som att summan av total lön och företagarinkomst samt inkomst från fåmansföretag utgör minst 2 basbelopp och minst hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten. Syftet med indelningen är att identifiera hushåll som till övervägande del försörjer sig genom inkomst från arbete. Inkomstgränsen är låg i förhållande till fördelningen av arbetsinkomster i ekonomin vilket innebär att även många som arbetar deltid kommer att klassas som förvärvsarbetande enligt denna definition.

Figur 13 Andel (%) med relativt låg ekonomisk standard i olika hushållstyper med olika grad av arbetsmarknadsanknytning, 2013–2022. Personer 0–64 år

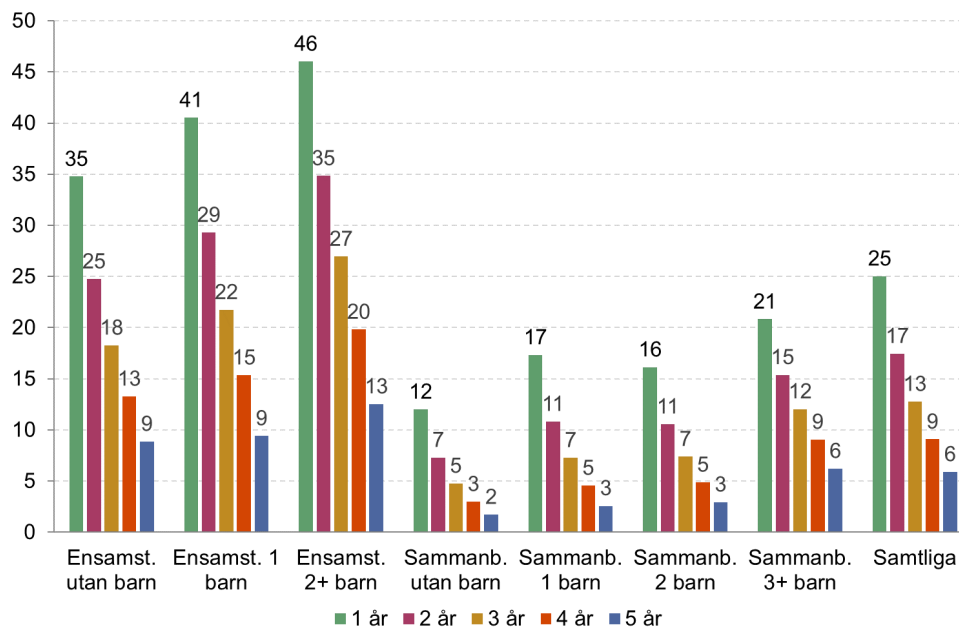
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket syns som en minskning av andelen ensamstående förvärvsarbetande med relativt låg ekonomisk standard.

Ensamstående föräldrar har oftare låg ekonomisk standard under flera år i följd

Att ha relativt låg ekonomisk standard under längre tid innebär förstås en mer utsatt situation än att tillfälligt ha låga inkomster. Långvarig låg ekonomisk standard är vanligare bland ensamstående föräldrar (Figur 14).¹⁷ Bland ensamstående flerbarnsföräldrar har 27 procent haft låg ekonomisk standard under minst tre av åren mellan 2017 och 2021, och 13 procent har haft det under alla fem åren. Bland sammanboende utan barn, där andelen med låg ekonomisk standard är lägst, är motsvarande andelar 5 respektive 2 procent. Långvarig ekonomisk utsatthet är alltså betydligt vanligare bland hushåll med barn.

¹⁷ När dessa resultat tolkas är det viktigt att ha i åtanke att detta inte speglar hur långa perioderna av relativt låg ekonomisk standard är. En del av de hushåll som har relativt låg ekonomisk standard ett år kan fortsätta ha låg ekonomisk standard efter år 2020 och således övergå till gruppen med flera år av låg ekonomisk standard varefter nya mätpunktsår läggs till, eller ha en lång period av ekonomisk utsatthet bakom sig som omfattar andra år än just åren 2017–2021.

Figur 14 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper, fördelat på hur många år de haft relativ låg ekonomisk standard under perioden 2017–2022. Redovisat efter hushållstyp 2017. Personer 20–64 år

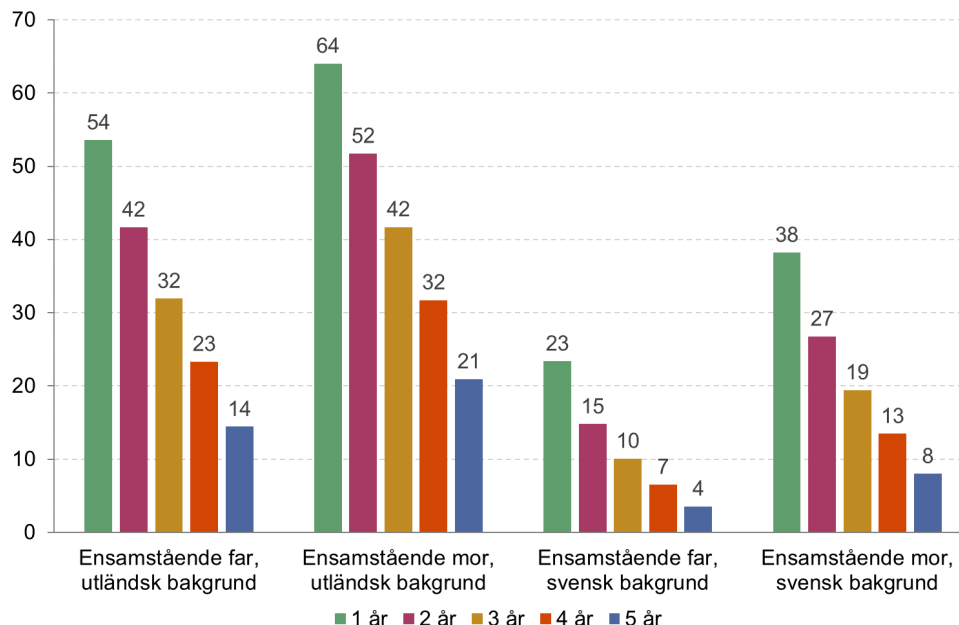

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas LISA.

Relativ låg ekonomisk standard under flera år inom femårsperioden är vanligare bland ensamstående föräldrar med utländsk bakgrund (Figur 15). Vanligast är det bland ensamstående mammor med utländsk bakgrund¹⁸ där 42 procent haft en relativ låg ekonomisk standard under minst tre av de fem åren och 21 procent haft det under alla fem åren. Samtidigt är skillnaden mellan ensamstående föräldrar med svensk och utländsk bakgrund större bland pappor än bland mammor.

¹⁸ I dessa figurer är uppdelningen över härkomst något annorlunda än för övriga resultat. Här anges utländsk bakgrund, vilket definieras som att en individ antingen själv är utrikesfödd eller båda individens föräldrar är utrikesfödda. Dessa resultat baseras på SCB:s databas Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). Beskrivningen är avgränsad till personer som ingår i populationen alla fem år. Personer som invandrat till Sverige efter 2017 ingår därför inte här.

Figur 15 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard bland ensamstående föräldrar, fördelat på hur många år de haft låg ekonomisk standard under perioden 2017–2021. Redovisat efter hushållstyp 2017. Ensamstående föräldrar med svensk och utländsk bakgrund. Personer 20–64 år

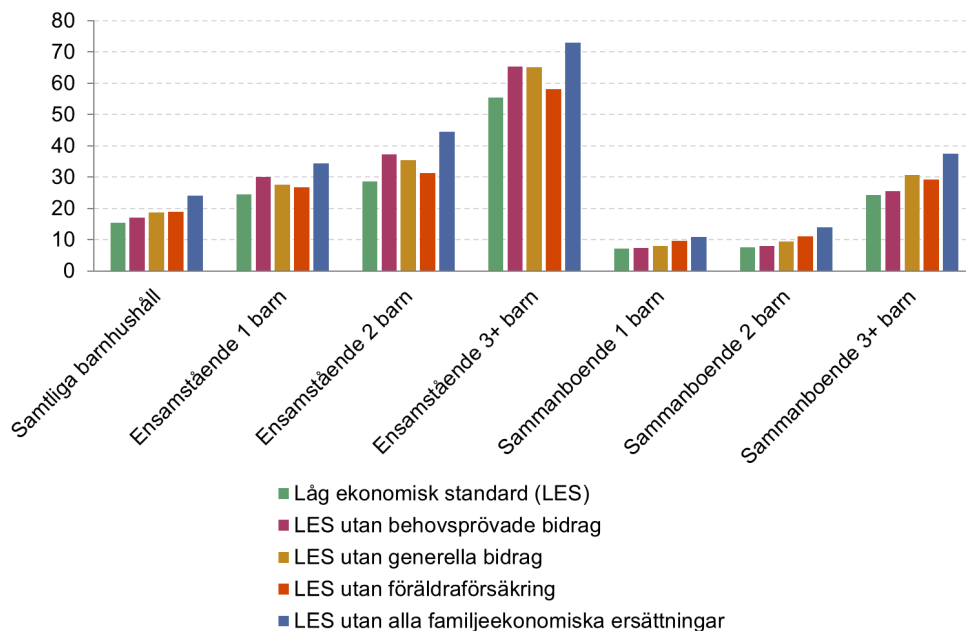
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas LISA.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska ekonomisk utsatthet

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska förekomsten av relativ låg ekonomisk standard i alla typer av barnhushåll. Andelen barnhushåll med relativ låg ekonomisk standard beräknas vara 15 procent år 2022. Om ersättningarna från den ekonomiska familjepolitiken räknas bort är motsvarande siffra 24 procent (Figur 16). Bland ensamstående föräldrar med tre eller fler barn ökar förekomsten av relativ låg ekonomisk standard från 56 till 73 procent om ersättningarna räknas bort. Bland sammanboende med ett barn, där andelen med relativ låg ekonomisk standard är låg, ökar andelen från 7 till 11 procent.

De behovsprövade bidragen har störst betydelse för att minska den ekonomiska utsattheten bland ensamstående. Bland sammanboende med flera barn är det framför allt de generella bidragen som har stor betydelse, sammanboende föräldrar uppfyller mer sällan villkoren för de behovsprövade ersättningarna. Dessa resultat återspeglar den bild som ges i Figur 5, som visar de olika ersättningarnas andel av barnhushållens disponibla inkomst.

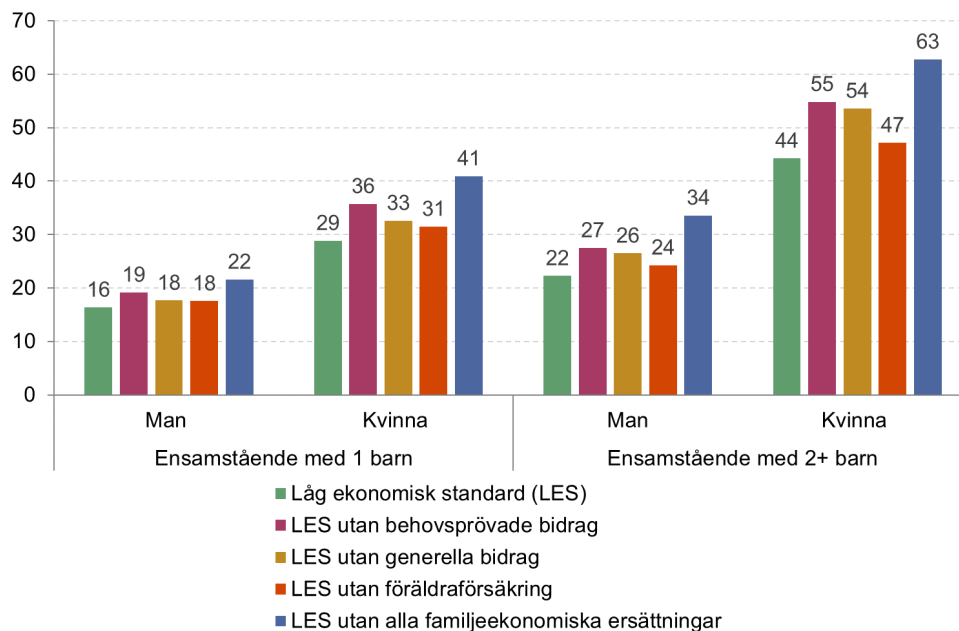
Figur 16 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper när den ekonomiska familjepolitiken räknas bort från hushållets disponibla inkomster. Redovisat efter hushållstyp. År 2022. Personer 0–64 år

Beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2013–2021). Uppgifterna i figuren är en prognos.

I Figur 17 visas ensamstående föräldrar uppdelat på kön. Om man räknar bort de familjepolitiska ersättningarna skulle andelen med relativ låg ekonomisk standard bland ensamstående mammor med flera barn öka från 44 till 63 procent. För ensamstående män skulle motsvarande andel öka från 22 till 34 procent.

Figur 17 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard bland ensamstående när den ekonomiska familjepolitiken räknas bort från hushållets disponibla inkomst. Redovisat efter hushållstyp. År 2022. Personer 0–64 år

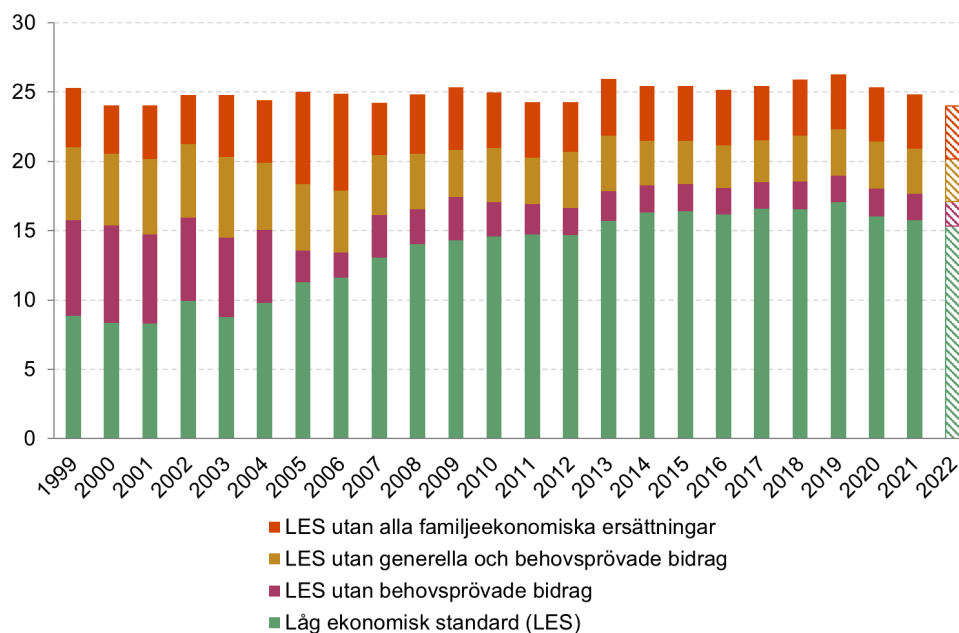

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

De familjepolitiska ersättningarnas betydelse för att minska andelen med relativ låg ekonomisk standard har minskat under de senaste 20 åren. Under 2000 minskade den ekonomiska familjepolitikens ersättningar andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard med 65 procent, att jämföras med 36 procent under 2022. Ersättningarnas betydelse har minskat i takt med att även ersättningarnas andel av hushållets disponibla inkomster minskat. Samtidigt har andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard ökat, från 8 procent 2000 till 16 procent 2022.

Från och med 2019 har ersättningarnas betydelse för att minska andelen med låg ekonomisk standard ökat något. Den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget under dessa år kan ha bidragit till ökningen.

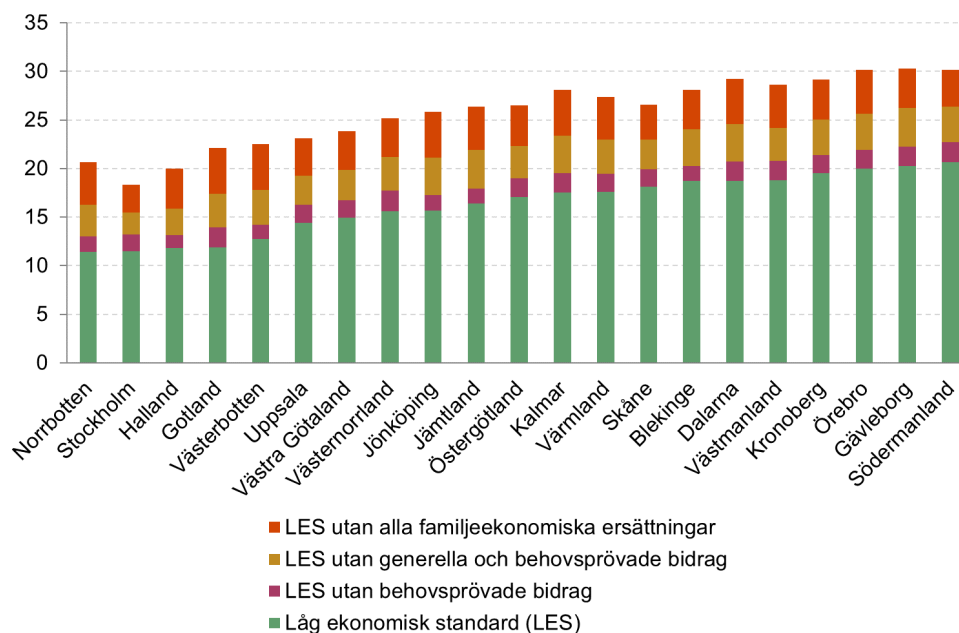
Figur 18 Andel (procent) barnhushushåll med relativ låg ekonomisk standard när familjeersättningarna räknas bort. Åren 1999–2022. Personer 0–64 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos.

Förekomsten av relativ låg ekonomisk standard varierar mellan olika regioner (Figur 19). Relativ låg ekonomisk standard är generellt vanligare i regioner med högre medianinkomst. Andelen med relativ låg ekonomisk standard är lägst i Norrbotten (11 procent) och högst i Södermanland (21 procent). Familjepolitikens bidrag till att minska förekomsten är ungefär lika i alla regioner, mellan omkring 9 och 11 procent. Bidraget är något lägre i Stockholm, Halland och Skåne.

Figur 19 Andel (procent) barnhushåll med relativ låg ekonomisk standard när familjeersättningarna räknas bort. År 2022. Uppdelat på regioner. Personer 0–64 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas öka

Låg inkomststandard kan ses som ett absolut mått på ekonomisk utsatthet som är mindre beroende av sökbeteende jämfört med förekomst av försörjningsstöd. Ett hushåll har låg inkomststandard om hushållets disponibla inkomst är mindre än dess beräknade baskonsumtion. Det kan ses som en indikator på hur stor andel av olika grupper som har så låg inkomst att de skulle kunna vara aktuella för försörjningsstöd om de sökte, beroende på vilka andra ekonomiska tillgångar hushållet har.¹⁹

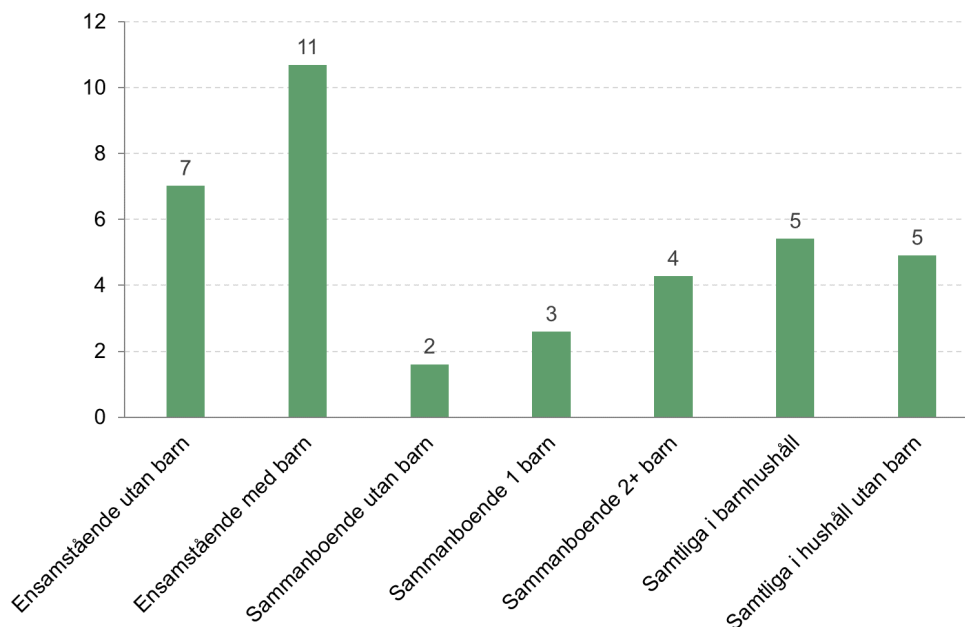
Omkring 5,5 procent av barnhushållen och 4,9 procent av hushåll utan barn beräknas leva med låg inkomststandard under 2022 (Figur 20). Andelen med låg inkomststandard är högre bland hushåll med ensamstående föräldrar än bland sammanboende, 11 procent bland ensamstående och 3 respektive 4 procent bland sammanboende med ett respektive flera barn.

Ensamstående med flera barn är särskilt utsatta, en av fem ensamstående med tre eller fler barn beräknas leva med låg inkomststandard. Det finns

¹⁹ I beräkningen av låg inkomststandard tar vi hänsyn till barns växelvisa boende under hela perioden 2011–2022. Tidsseriebrottet år 2019 finns därför inte i detta mått. Skillnaden beror på att låg inkomststandard beräknas av SCB och grundar sig på Inkomst- och taxeringsregistret (IoT), enbart beräkningen för 2022 är gjord med hjälp av Fasit. I 2022 års version av Barnhushållens ekonomi användes uppgifter om låg inkomststandard som inte tog hänsyn till barns växelvisa boende. Andelen med låg inkomststandard är därför lägre i 2023 års rapport.

även skillnader utifrån kön och födelse-land, 25 procent av ensamstående utrikesfödda mammor lever med låg inkomststandard jämfört med 3 procent bland ensamstående svenskfödda pappor (visas inte i figuren).

Figur 20 Andel (procent) med låg inkomststandard i olika hushållstyper. År 2022. Personer 0–64 år

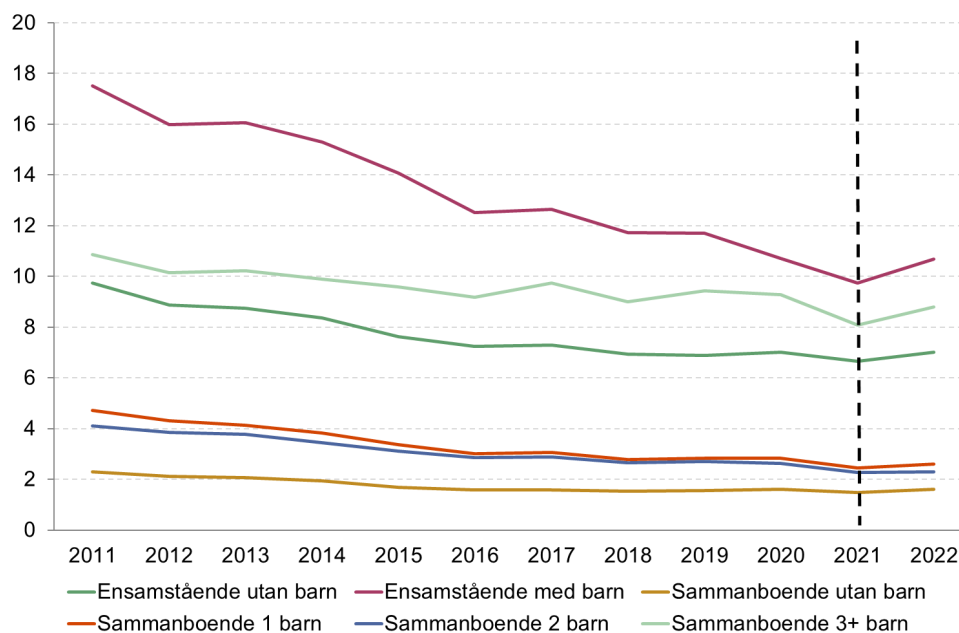

SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Andelen hushåll med låg inkomststandard minskade från 2011 till 2021. Under 2022 beräknas andelen öka i alla hushållstyper, ökningen är störst i grupper där fler har låg inkomststandard. Mellan 2021 och 2022 beräknas andelen med låg inkomststandard öka från 9,7 till 10,7 procent bland ensamstående föräldrar och från 8,1 till 8,8 procent bland sammanboende föräldrar med fler än ett barn. Ökningen är troligen framför allt en effekt av en försvagad köpkraft till följd av den höga inflationen under 2022, men även den högre arbetslösheten till följd av pandemin kan ha betydelse. Andelen med låg inkomststandard under 2021 var den lägsta under hela uppföljningsperioden och den beräknade nivån under 2022 är ungefär densamma som under 2020.

Erfarenheter från tidigare lågkonjunkturer pekar på att grupper som lever med mindre ekonomiska marginaler, till exempel ensamstående föräldrar, är känsligare än andra i ekonomiska nedgångar (se till exempel SOU 2005:66).

Figur 21 Andel (procent) med låg inkomststandard i olika hushållstyper. Åren 2011–2022. Personer 0–64 år

SCB:s databaser IoT (2011–2021) och Star (2021, för framskrivning av 2022). Uppgifterna för 2022 är en prognos.

Andelen hushåll med försörjningsstöd förväntas fortsätta minska

Att motta försörjningsstöd är en indikator på att hushållets ekonomiska situation har bedömts som utsatt i absoluta termer. Indikatoren fångar enbart de som ansökt om ersättning och påverkas därför bland annat av hushållens benägenhet att ansöka om stöd. Andelen hushåll som mottar försörjningsstöd har minskat bland alla hushållstyper under 2021 och enligt beräkningen även under 2022. Bilden överensstämmer med Socialstyrelsens officiella statistik för 2021 (Socialstyrelsen 2022). Det är möjligt att ökningen i andelen med låg inkomststandard kommer återspeglas i ett ökat behov av försörjningsstöd under kommande år, men att det sker med viss fördröjning.

Tabell 2 Andel (procent) där någon person i hushållet mottog försörjningsstöd under åren 2019–2022. Personer 0–64 år

	2019	2020	2021	2022
Ensamstående utan barn	7,1	7,4	6,1	5,8
varav kvinnor	6,1	6,6	5,6	5,3
varav män	7,8	7,9	6,5	6,2
Ensamstående med barn	12,2	12,0	10,5	10,0
varav kvinnor	14,0	14,0	11,9	11,4
varav män	8,0	7,7	7,3	7,1
Sammanboende utan barn	2,4	2,8	2,5	2,3
Sammanboende 1 barn	3,1	3,5	3,0	2,8
Sammanboende 2+ barn	4,7	5,3	4,3	3,9
Samtliga i barnhushåll	5,6	6,1	5,1	4,7
Samtliga i hushåll utan barn	4,6	5,0	4,2	4,0

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2022 är en prognos.

Andelen hushåll som tar emot försörjningsstöd är fem gånger så hög bland ensamstående föräldrar födda utanför Sverige, jämfört med svenskfödda ensamstående föräldrar (Tabell 3). Högst är andelen bland utrikesfödda ensamstående mammor, där 29,4 procent beräknas ta emot försörjningsstöd under 2022.

Tabell 3 **Andel (procent) där någon person i hushållet mottog försörjningsstöd under åren 2019–2022. Hushåll med svensk- respektive utrikesfödda föräldrar. Personer 0–64 år**

	2019	2020	2021	2022
Ensamstående med barn, svenskfödd	5,2	5,1	4,9	4,6
varav kvinnor	6,2	6,2	5,9	5,4
varav män	3,2	3,0	3,1	3,0
Ensamstående med barn, utrikesfödd	27,8	27,1	22,4	21,5
varav kvinnor	29,4	28,9	23,3	22,4
varav män	21,8	21,2	19,2	18,5
Sammanboende med barn, svenskfödda	0,7	0,8	0,8	0,7
Sammanboende med barn, en svensk- och en utrikesfödd förälder	4,0	4,6	4,3	3,9
Sammanboende med barn, utrikesfödda	16,6	17,8	13,7	12,5

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2022 är en prognos.

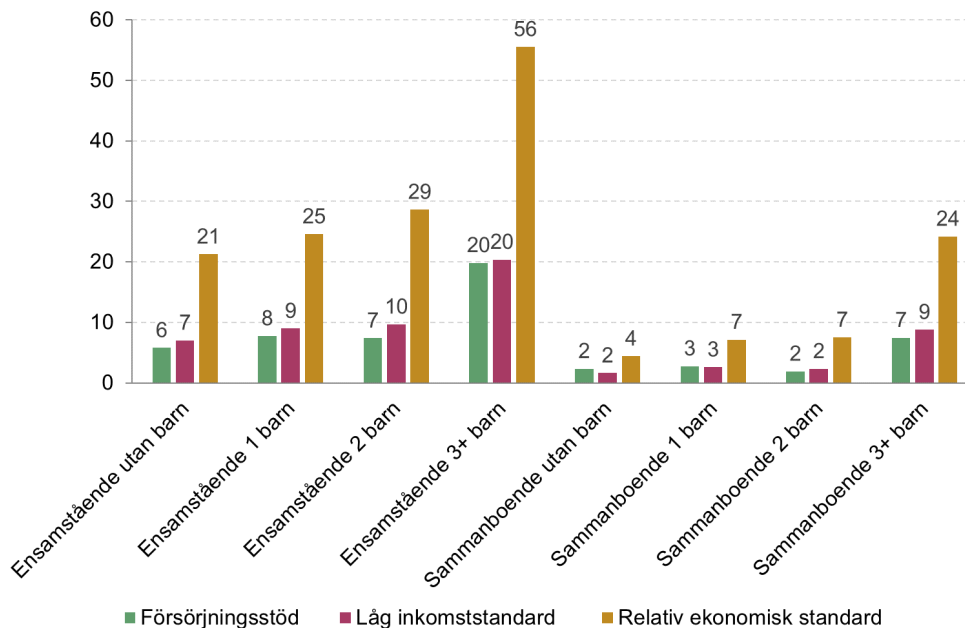
Olika mått på ekonomisk utsatthet fångar olika saker

Förekomsten av ekonomisk utsatthet i befolkningen i allmänhet och bland barnhushållen i synnerhet varierar beroende på vilket mått som används. Måtten fångar olika aspekter av ekonomisk utsatthet, och har olika styrkor och svagheter.²⁰ Relativ låg ekonomisk standard fångar framförallt relativ utsatthet, att inte ha de ekonomiska resurserna som andra i befolkningen har, medan förekomst av försörjningsstöd begränsas av att det påverkas av politiska beslut och av huruvida individer faktiskt ansöker om stödet.

Genomgående för samtliga mått är att förhållandet mellan olika grupper av hushåll är densamma. Ekonomisk utsatthet är vanligare i barnhushåll, i hushåll med många barn, bland ensamstående föräldrar, framför allt ensamstående kvinnor, och bland utrikesfödda. Skillnaden är stor beroende på mått: 20 procent av hushåll med ensamstående föräldrar med fler än två barn tog emot försörjningsstöd, enligt prognosen för 2022 medan 56 procent i samma grupp beräknas ha relativ låg ekonomisk standard (Figur 22).

²⁰ Både relativ låg ekonomisk standard och låg inkomststandard utgår från den registrerade disponibla hushållsinkomsten, vilket innebär löneinkomsten inte justeras ned för individer med löneutmätning. Detta är en grupp som kan leva på inkomster i paritet med försörjningsstöd. Att måtten baseras på inkomst innebär även att hushåll med låga inkomster, men stora ekonomiska tillgångar, kan definieras som ekonomiskt utsatta trots att det inte speglar den verkliga situationen.

Figur 22 Andel (procent) i ekonomisk utsatthet. År 2022. Uppdelat på hushållstyper och mått på ekonomisk utsatthet. Personer 0–64 år

Uppgifterna i figuren är en prognos.

Under 2022 beräknas färre hushåll leva med relativt låg ekonomisk standard. Det är alltså något färre hushåll som har betydligt mindre ekonomiska resurser än de flesta i samhället. Samtidigt beräknas andelen hushåll med låg inkomststandard öka, vilket innebär att fler har svårt att klara sin dagliga försörjning utan ytterligare stöd från samhället. Utvecklingen slår hårdare mot redan utsatta grupper, till exempel ensamstående föräldrar.

Sedan 2000 har förekomsten av relativt låg ekonomisk standard bland barnhushåll mer än dubblats. År 2000 lyftes två av tre hushåll som annars skulle haft låg ekonomisk standard över gränsen för relativt låg ekonomisk standard med hjälp av familjeersättningarna. År 2022 lyftes ett av tre hushåll över gränsen. En förklaring, som hänger ihop med måttets konstruktion, är att inkomsterna har ökat mer för hushåll med högre inkomster än för hushåll med lägre inkomster. Det gör att medianinkomsten ökat snabbare än inkomsterna för barnhushållen med lägst inkomst. Att familjeersättningarna inte längre lyckas lyfta en lika stor andel av barnhushållen över gränsen för relativt låg ekonomisk standard beror bland annat på att de behovsprövade och de generella bidragen syftar till att täcka vissa basbehov och därför justeras för att följa prisutvecklingen. När reallönerna har ökat har de här bidragens andel av barnhushållens sammanlagda inkomster minskat samtidigt som gränsen för relativt låg ekonomisk standard flyttats uppåt. I och med den höga inflationen under 2022 ser denna utveckling annorlunda ut. Realinkomsterna har minskat i alla grupper, men framför allt bland de med relativt höga inkomster. Om denna utveckling fortsätter kan man förvänta sig att familjeersättningarna kommer få en större betydelse för hushållens inkomster framöver, och samtidigt bidra till att lyfta fler hushåll över gränsen för ekonomisk utsatthet.

Samtidigt påverkas andelen ekonomiskt utsatta av andra faktorer i samhället. Det har till exempel skett förändringar i befolkningsstrukturen de senaste fem åren som gör att vissa hushållstyper har blivit vanligare och andra mindre vanliga. Antalet hushåll där de vuxna är utrikesfödda har ökat. Dessa hushåll har en hög förekomst av ekonomisk utsatthet, vilket bidrar till att driva upp förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushållen i stort.

Samtidigt som andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard ökat under många år har andelen hushåll med låg inkomststandard minskat. Allt färre hushåll har alltså så låga inkomster att de har svårt att klara sin försörjning. Från 2019 till 2021 minskar både andelen hushåll med låg inkomststandard och andelen hushåll som tar emot försörjningsstöd. Under 2022 beräknas andelen med låg inkomststandard öka, medan andelen med försörjningsstöd fortsätter minska. Eftersom måttet låg inkomststandard spelar behovet av försörjningsstöd bör dessa mått följa varandra. Under kommande år kan man alltså förvänta sig att om fler lever med låg inkomststandard kommer andelen hushåll med försörjningsstöd också öka, eller tvärt om.

Det är viktigt att komma ihåg att all information för 2022 är baserat på en framskrivning, och därför är förknippad med osäkerhet. Det är alltså för tidigt att uttala sig om trendbrott när det gäller förekomsten av ekonomisk utsatthet. Det kommer vara viktigt att följa utvecklingen av barnhushållens ekonomi under de kommande åren för att förstå hur de påverkas av den lågkonjunktur Sverige gått in i under 2023.

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn

I kapitlet *Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer* presenterades resultat som visar att det finns stora inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn. Den ekonomiska familjepolitikens andra mål är att bidra till att minska de här skillnaderna.

I det här kapitlet undersöker vi därför familjepolitikens omfördelningseffekter, det vill säga hur ersättningarna bidrar till att minska inkomstskillnaderna i samhället i stort. Detta gör vi genom att redovisa i vilken grad transfereringar från den ekonomiska familjepolitiken påverkar fördelningen av den disponibla inkomsten i hela befolkningen, mätt som Gini-koefficienten²¹. Eftersom hushåll med barn generellt har lägre disponibel inkomst per konsumtionsenhet än hushåll utan barn, kan det ses som en indikator på i vilken grad familjepolitiken når målet om att bidra till minskade skillnader mellan hushåll med och utan barn.

I det här kapitlet redovisar vi också hur mycket de familjepolitiska ersättningarna bidrar till att minska skillnader i disponibel inkomst för hushåll med och utan barn. Vi gör det genom att visa vad medianen för den disponibla hushållsinkomsten skulle vara om de familjepolitiska transfereringarna räknades bort.

Sammanfattande iakttagelser

De familjepolitiska transfereringarna bidrog till att sänka Gini-koefficienten med knappt 2,6 procentenheter enligt prognosen för 2022. De bidrog också till att jämna ut skillnaderna i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn, särskilt för låginkomsthushåll.

Under den senaste tjugoårsperioden har den omfördelningseffekten minskat betydligt. Det här är samstämmigt med att familjeersättningarna under samma period utgjort en allt mindre del av barnhushållens inkomster. Under de senaste åren har minskningen planat ut och den omfördelningseffekten beräknas vara något större under 2022 jämfört med 2021.

²¹ Gini-koefficienten är ett vanligt mått på graden av inkomstjämlighet i en population. Gini-koefficienten presenteras som ett värde mellan 0 och 1 där 0 innebär att alla i befolkningen tjänar exakt lika mycket. På motsvarande sätt innebär en Gini-koefficient på 1 att all inkomst erhålls av en enda person. Läs gärna mer om Gini-koefficienten i metodbilagan.

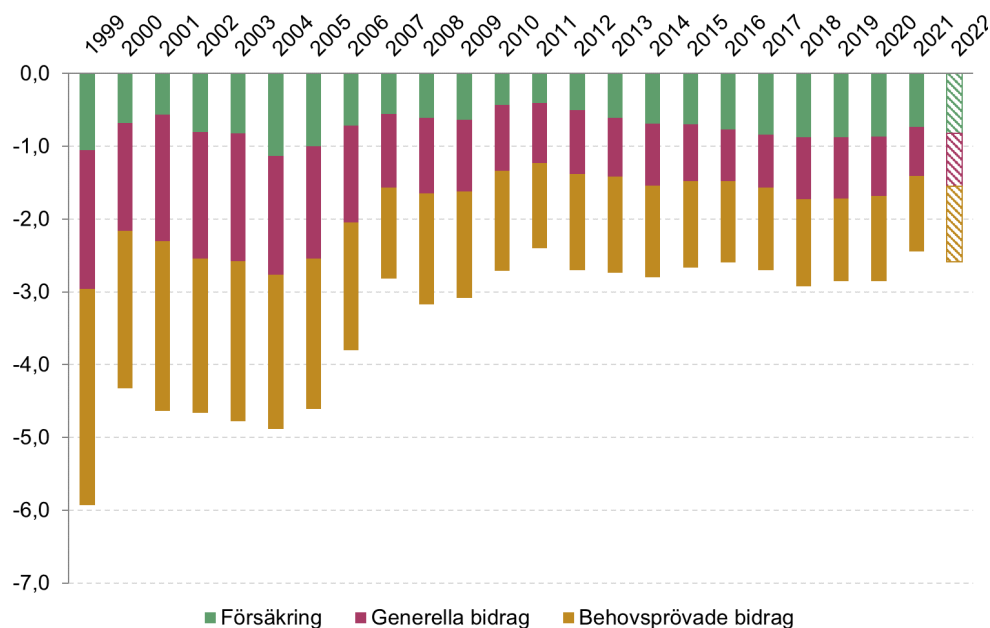
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn

De familjeekonomiska transfereringarnas bidrag till att sänka Gini-koefficienten har minskat under 00-talet, men sedan 2010 har den inkomstutjämnande effekten varit relativt oförändrad. Under 2021 minskade dock den omfördelande effekten från 2,9 procent 2020 till 2,4 procent. Under 2022 beräknas effekten öka till 2,6 procent, alltså 0,2 procentenheter mer än 2021.

Om man tittar på den ekonomiska familjepolitikens omfördelande effekt för barn 0–19 år är den omfördelande effekten större men har minskat mer sedan 2019.

De behovsprövade bidragen har störst inkomstutjämnande effekt. Sedan 2010 har den omfördelande effekten av de behovsprövade och generella bidragen minskat något medan effekten av försäkringsdelen har ökat.

Figur 23 Den ekonomiska familjepolitikens omfördelande effekt för hela befolkningen (bidrag till Gini-koefficienten). Åren 1999–2022

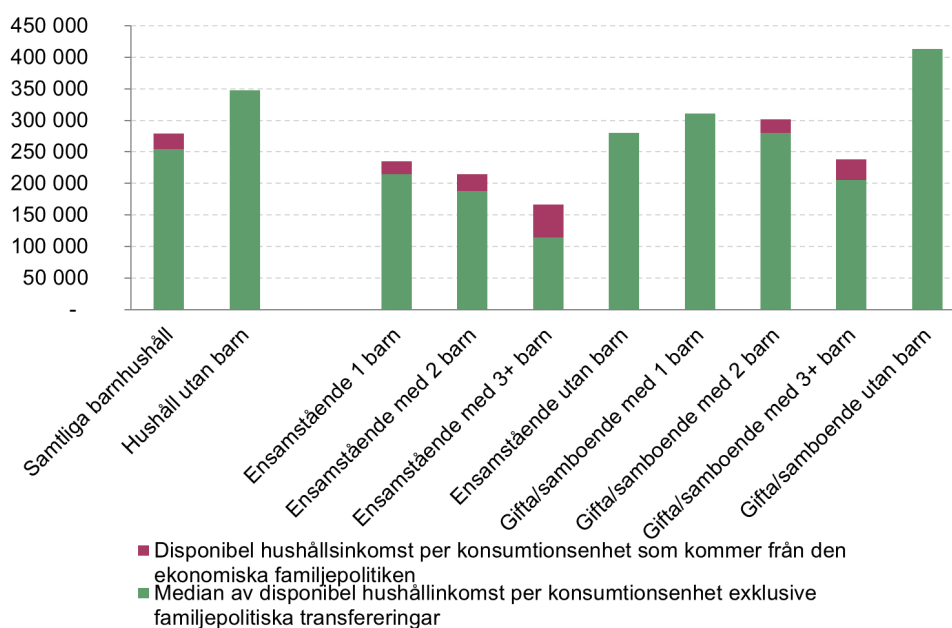

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2021). Uppgifterna för 2022 är en prognos.

Familjeersättningarna minskar skillnader i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn

Familjeersättningarna minskar skillnaderna i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn genom att öka den disponibla inkomsten för barnhushållen. Det här avsnittet visar hur mycket lägre barnfamiljernas disponibla inkomst skulle vara om samtliga familjeersättningar räknades bort, vilket ger en bild av hur mycket ersättningarna jämnar ut skillnaderna mellan olika hushållstyper.²² Som Figur 24 visar är andelen av inkomsten som kommer från familjepolitiska transfereringar störst för de barnhushåll som har lägst inkomster. Samtidigt är inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn stor även med transfereringar.

Figur 24 Medianen av disponibel hushållsinkomst per konsumtionsenhet med och utan familjeersättningar. År 2022. Personer 0–64 år

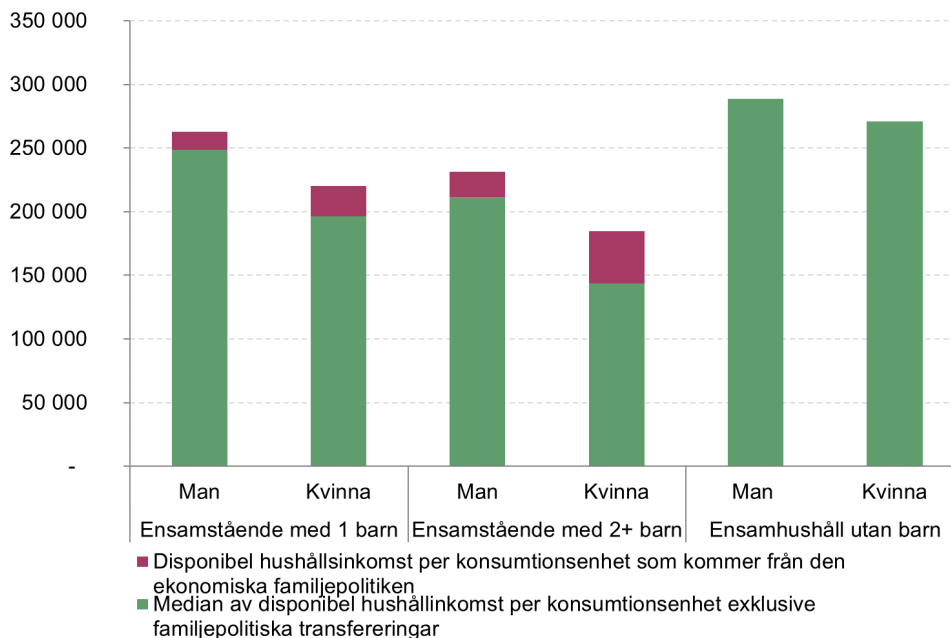

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Även bland hushåll med ensamstående finns skillnader mellan hushåll med och utan barn (Figur 25). Familjeersättningarna bidrar i första hand till att höja inkomsten bland ensamstående kvinnor med två eller flera barn. Inkomstskillnaderna är större mellan ensamstående kvinnor med och utan barn, än mellan ensamstående män med och utan barn.

²² Här har vi använt en statisk ansats och inte beräknat hur avsaknad av familjeersättningar skulle kunna påverka exempelvis barnhushållens arbetsutbud eller förekomst av försörjningsstöd.

Figur 25 Medianen av disponibel hushållsinkomst per konsumtionsenhet, med och utan familjersättning. År 2022. Uppdelat på olika typer av ensamstående hushåll. Personer 0–64 år

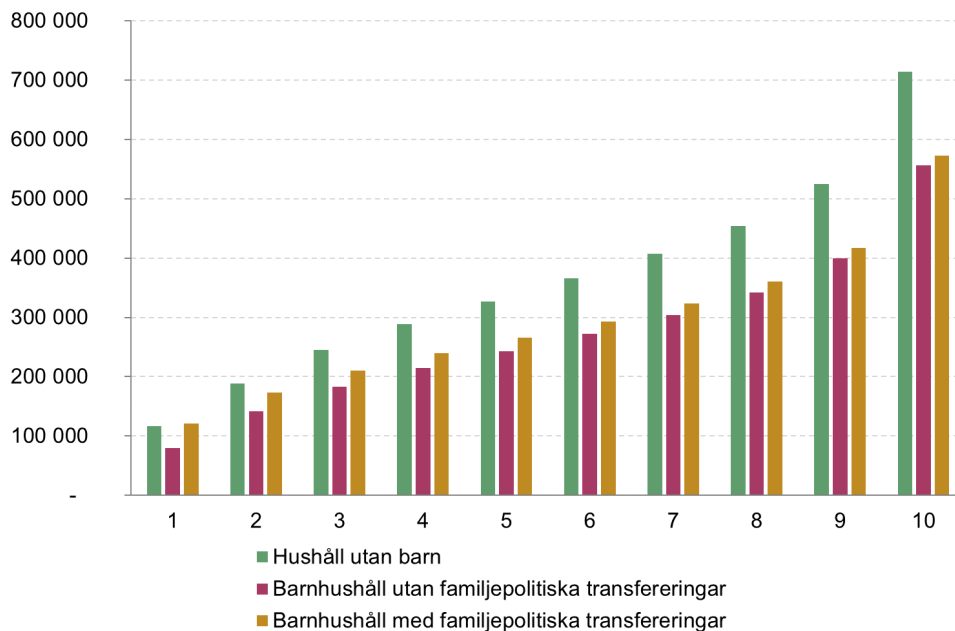

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn är större ju högre inkomsterna är (Figur 26).²³ I de lägsta decilerna bidrar de familjepolitiska transfereringarna i hög grad till att jämna ut inkomstskillnaderna mot hushåll utan barn i motsvarande deciler. I de högre decilerna bidrar inte familjepolitiken till utjämning i motsvarande omfattning.

²³ I Figur 26 har barnhushållen delats upp i inkomstdeciler, vilket innebär att den tiondel av barnhushållen som har lägst disponibel hushållsinkomst år 2022 utgör decil 1 och den tiondel av barnhushållen som har högst disponibel hushållsinkomst utgör decil 10. Vi har även delat in hushåll utan barn på samma sätt.

Figur 26 Medianen av disponibel hushållsinkost i deciler av disponibel hushållsinkomst. År 2022. Uppdelat på hushåll utan barn, barnhushåll med och utan familjeersättningar. Personer 0–64 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap

I det här kapitlet redovisas indikatorer för att följa upp hur den ekonomiska familjepolitiken bidrar till ett jämställt föräldraskap. Jämställt föräldraskap är ett vitt begrepp som är svårt att definiera. Det kan innefatta såväl formellt omsorgs- och försörjningsansvar som hushållsarbete, delaktighet i beslut rörande barnet och den tid som den vuxna spenderar tillsammans med barnet.

Många av de aspekter som kan ingå i ett jämställt föräldraskap är svåra att fånga upp i data och följa över tid. Har fokuserar vi därför på att redovisa utvecklingen av hur föräldraförsäkringen används i olika grupper av föräldrar. Vi tittar på både föräldrapenninguttag och obetald ledighet.

Flera studier har visat att nyttjandet av föräldraförsäkringen spelar stor roll för hur föräldraansvaret fördelas och för föräldrarnas position på arbetsmarknaden. Något som i sin tur påverkar jämställdhet mellan könen, jämlikhet mellan socioekonomiska grupper och barns tillgång till båda sina föräldrar tidigt i livet (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015).

Studiepopulationen omfattar endast barn som är födda i Sverige och har bott i Sverige under hela tiden under barnets två första levnadsår. Föräldraparen består av en kvinna och en man som har haft gemensam vårdnad om barnet under hela perioden. Det är parets första gemensamma barn och det enda barn som de fått under året. Någon av dem har fått föräldrapenning utbetald för barnet under perioden. Detta innebär att den bild som presenteras här skiljer sig något från den som ges av Försäkringskassans officiella statistik, som inkluderar en bredare grupp föräldrar.

Sammanfattande iakttagelser

Föräldrapar delar allt mer lika, både på föräldrapenningen och på den obetalda ledigheten. Jämfört med barn som föddes 2005 har mammornas andel av föräldrapenninguttaget minskat. Framförallt är det färre par där mamman tar ut 80 procent eller mer av dagarna med föräldrapenning. Under de senaste åren har utvecklingen dock stannat av.

Pappornas andel av föräldrapenningen och den obetalda föräldraledigheten ökar långsamt. För barn födda år 2020 har papporna i genomsnitt tagit ut 26 procent av föräldrapenningen och 19 procent av de skattade dagarna utan ersättning under barnets två första år. Pappornas ökade andel kommer av att mammorna minskar sitt uttag av föräldrapenning, samtidigt som papporna ökar sitt. Uttaget av skattade dagar utan ersättning har ökat för både pappor och mammor.

Föräldrar som har hög utbildning och föräldrar som är födda i Sverige delar i genomsnitt mer lika på föräldrapenningen och föräldraledigheten. Däremot

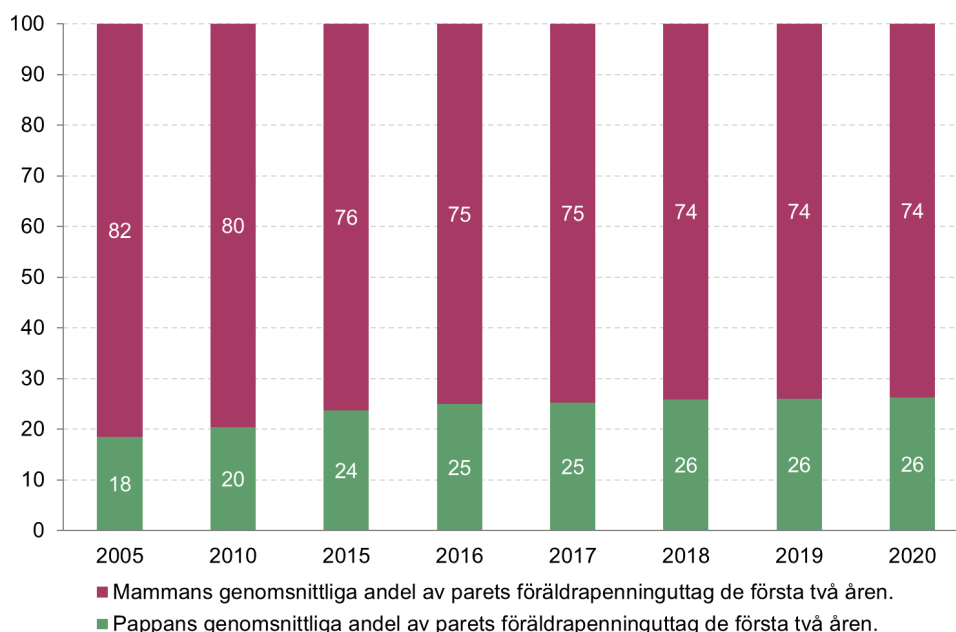
har pappornas andel av uttaget ökat mer i grupper med relativt lågt uttag, till exempel utrikesfödda pappor.

Långsam ökning av pappornas uttag av föräldrapenning

Under coronapandemin minskade antalet uttagna dagar med föräldrapenning, framför allt antalet dagar som tas ut för barn över ett år (Försäkringskassan 2022). Uttaget har minskat både bland mammor och pappor, och det övergripande mönstret avseende hur föräldrapenningdagarna fördelas inom paret är fortfarande detsamma. Mammorna tar i genomsnitt ut omkring tre fjärdedelar av parets föräldrapenningdagar, medan pappan tar ut en fjärdedel av dagarna.

Pappors andel av föräldrapenninguttaget har ökat över tid, men under de senare åren har utvecklingen gått långsammare än under början av 2000-talet. För barn födda 2020 tog papporna i genomsnitt ut 26,2 procent av dagarna, jämfört med 26,0 procent för barn födda 2019. Ökningen är ungefär lika stor som mellan barn födda 2018 och 2019, men mindre än mellan årskullarna dessförinnan.

Figur 27 Mammors och pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

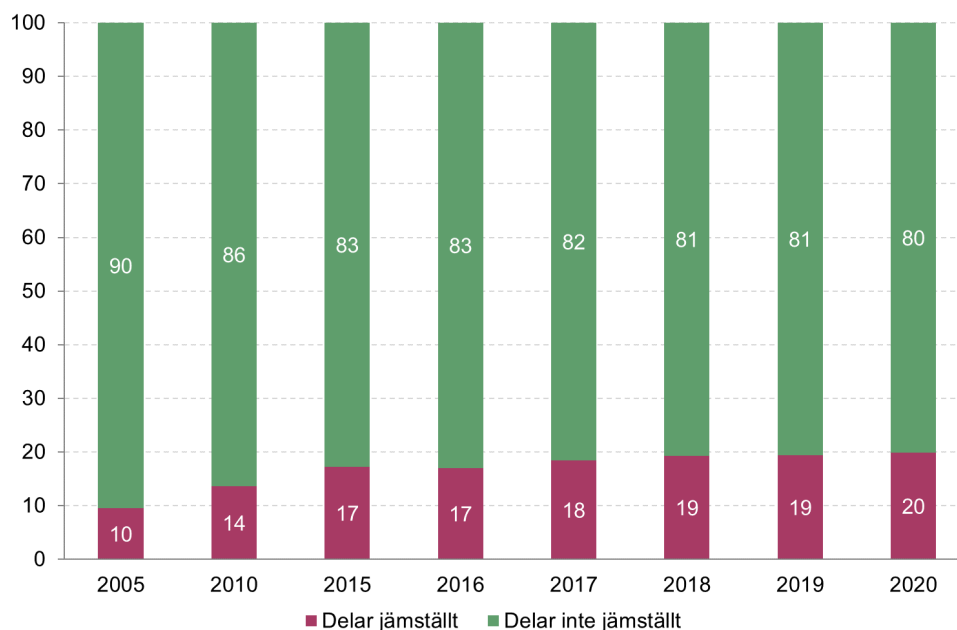

Källa: Försäkringskassan

Försäkringskassans definition av att dela jämställt på föräldrapenninguttaget innebär att uttaget sägs vara jämställt när ingen av föräldrarna tar ut mindre än 40 procent av de dagar föräldrarna tar ut under barnets två första levnadsår.

Omkring en femtedel av alla föräldrapar som ingår i urvalet delar föräldrapenninguttaget lika mellan sig. Andelen har ökat med tre procentenheter under de senaste fem åren (uttaget för barn födda 2020 jämfört med barn födda 2015). Jämfört med barn födda 2005 har andelen föräldrar som delar lika ökat från en av tio till två av tio. Det blir alltså allt mer vanligt med ett jämställt uttag av föräldrapenning, även om utvecklingen går långsamt.

Figur 28 Andel (procent) föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen (båda tar minst 40 procent av dagarna) under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

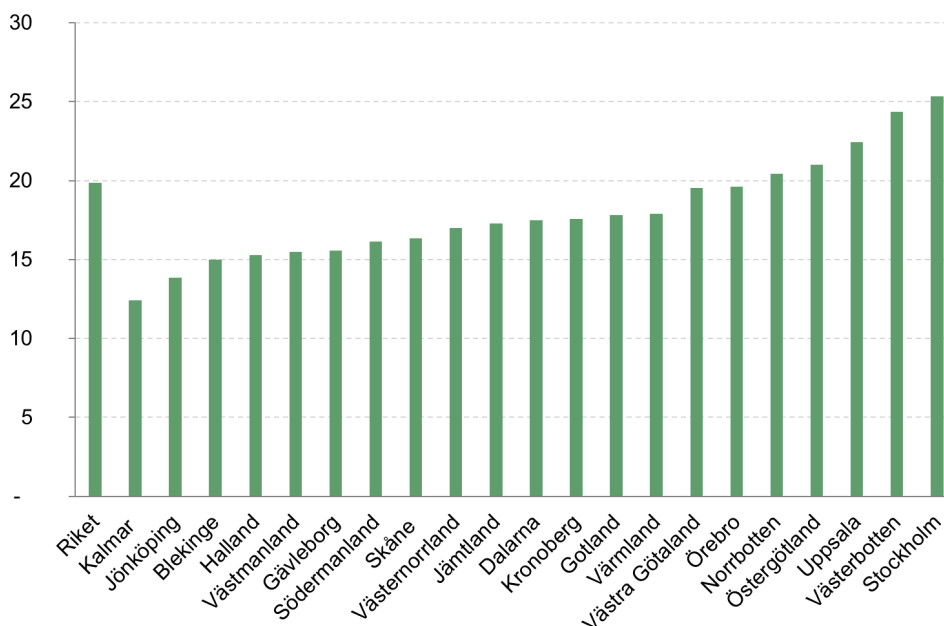

Källa: Försäkringskassan

Andelen föräldrapar som delar jämställt på föräldrapenningen varierar mellan olika delar av landet. För barn födda 2020 var andelen lägst i Kalmar län där 12,4 procent av föräldrarna delade lika på dagarna under barnets två första levnadsår. Andelen var högst i Stockholms län, där 25,4 procent av föräldrarna delade lika. Tre län sticker ut med en högre andel föräldrar som har ett jämställt uttag, Stockholm, Västerbotten och Uppsala län. Att dela jämställt är vanligare i föräldrapar med längre utbildning, och dessa tre regioner har en hög andel högutbildade föräldrar jämfört med genomsnittet för riket.²⁴

²⁴ Källa: SCB. Andel högutbildade är definierat som andelen personer mellan 25 och 64 år med minst tre års eftergymnasial utbildning.

Figur 29 Andel (procent) som delar jämställt (40/60) på föräldrapenningen under barnets två första år. Barn födda 2020. Uppdelat på region

Källa: Försäkringskassan

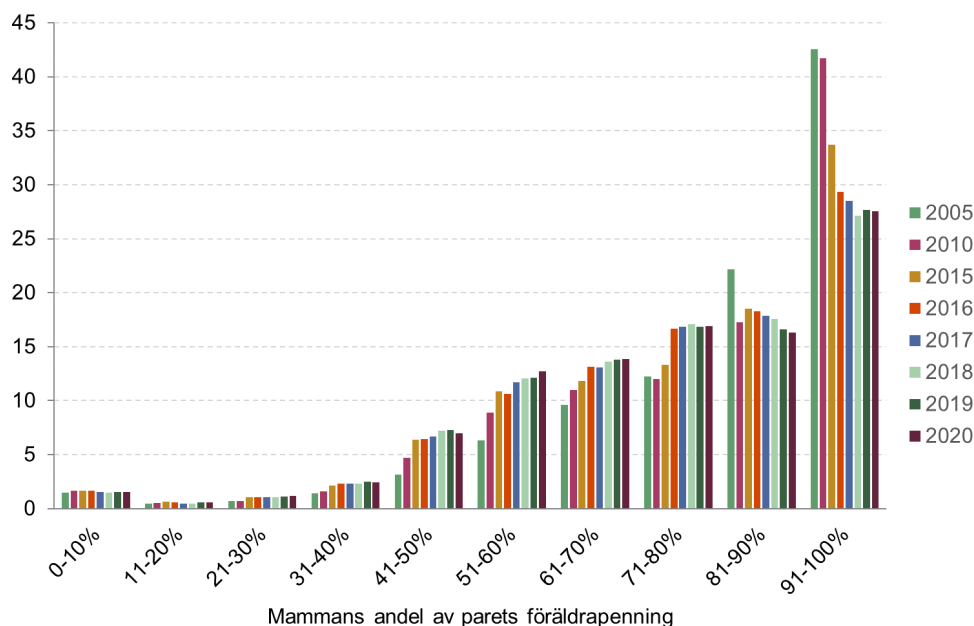
Trots att andelen föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen ökar långsamt har föräldrarnas uttagsmönster förändrats de senaste åren. En jämförelse mellan föräldrar till barn födda 2005 och föräldrar till barn födda 2020 visar att andelen mammor som tagit ut över 90 procent av föräldrapenningen minskat över tid (Figur 30).²⁵ För barn födda 2005 utgjorde denna grupp 43 procent av alla par. För barn födda 2020 är det 28 procent av paren där mamman tar minst 90 procent av parets föräldrapenningdagar. Det finns ingen skillnad mellan barn födda 2019 och 2020 i hur vanligt det är att mamman tagit ut minst 90 procent av dagarna.

Samtidigt har det blivit vanligare att mamman tar 60–80 procent av dagarna. För barn födda år 2005 gällde det 22 procent av paren, jämfört med 31 procent för barn födda år 2020. Även bland de föräldrapar där mamman tar ut mer än 60 procent av föräldrapenningen under barnets två första levnadsår sker alltså en förändring mot ett mer jämställt uttag.

Andelen pappor som inte tar ut någon föräldrapenning alls har minskat under perioden. För barn födda 2005 var det 21 procent av papporna som inte tog ut någon dag med föräldrapenning under barnets två första levnadsår. För barn födda 2020 var andelen 12,3 procent (visas inte i figuren).

²⁵ Diagrammet visar föräldrapar fördelat efter mammans andel av föräldrapenninguttaget i flera intervall. Andelen par där mamman tar 0–10 procent av parets totala föräldrapenninguttag syns längst till vänster i figuren och andelen par där mamman tar ut 90–100 procent av parets dagar längst till höger.

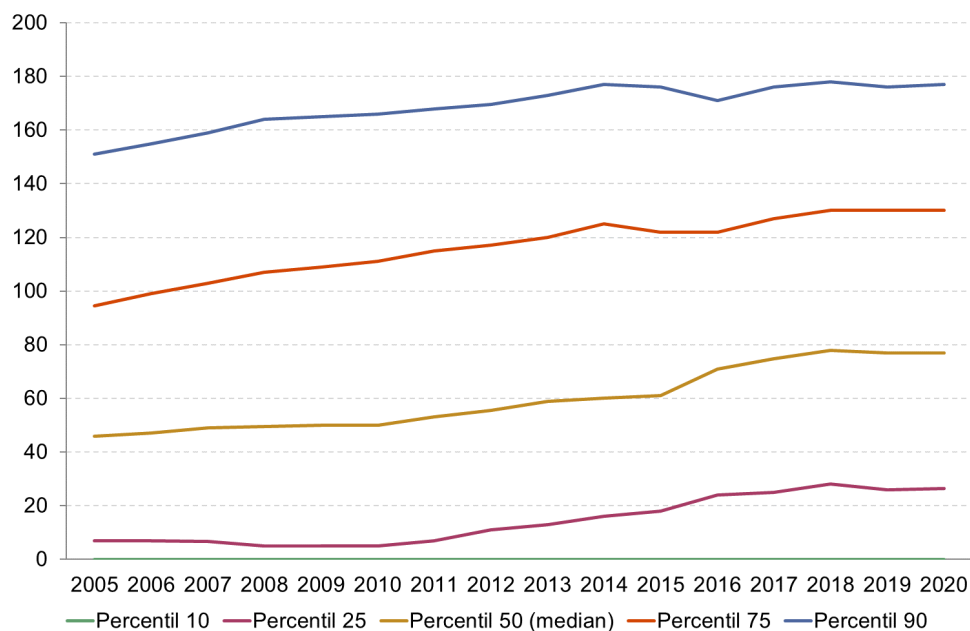
Figur 30 Andel (%) föräldrapar fördelat efter hur stor andel av parets föräldrapenningdagar under barnets två första år som mamman tagit ut. Uppdelat på barnets födelseår

Källa: Försäkringskassan

I Figur 31 visas percentilgränser för antalet dagar med föräldrapenning som tas ut av pappor. I percentil 10 finns de tio procent med lägst uttag och percentilgränsen anger det högsta uttaget i gruppen. Denna är noll under hela perioden eftersom fler än tio procent av papporna tar ut noll dagar med föräldrapenning. I percentil 25 finns de 25 procent av papporna som har lägst uttag, det högsta uttaget i denna grupp har ökat från 7 dagar för barn födda 2005 till 27 dagar för barn födda 2020. Under samma period har medianuttaget ökat från 46 till 77 dagar. Den 90:e percentilen har ökat från 155 till 177 dagar. Relativt sett har uttaget alltså ökat betydligt mer bland de med lägre uttag, den 25:e percentilen har ökat med 279 procent, jämfört med 67 procent för medianen och 17 procent för den 90:e percentilen.

Figur 31 Antalet uttagna dagar med föräldrapenning bland pappor. Gränsvärden för percentil 10, 25, 50, 75 och 90. Uppdelat på barnets födelseår

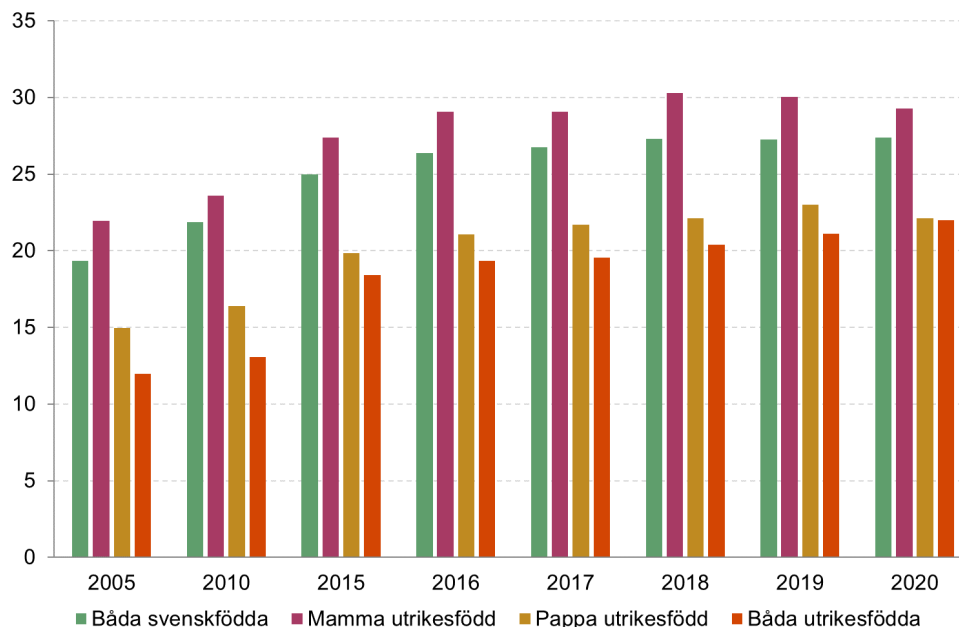

Källa: Försäkringskassan

Fördelningen av pappornas uttag av föräldrapenning har alltså flyttat uppåt över tid, färre tar ut få dagar och fler tar ut dagar i närheten av medianen. Både gränsvärdet för den 25:e percentilen och medianen sker tydliga ökningsår 2016, vilket sammanfaller med införandet av den tredje reserverade månaden i föräldraförsäkringen. Den 75:e och 90:e percentilen påverkas inte av reformen eftersom deras uttag redan var högre än de 90 reserverade dagarna (Försäkringskassan 2019).

Uttaget av föräldrapenning skiljer sig åt mellan föräldrar med olika födelseland och utbildningsnivå. Figur 32 visar hur stor andel av dagarna med föräldrapenning som pappor i genomsnitt tar ut, uppdelat efter föräldrarnas födelseland. Pappornas andel av föräldrapenninguttaget är större i par där pappan är född i Sverige. Det gäller för samtliga undersökta år. En jämförelse mellan barn födda år 2005 och 2020 visar att pappornas genomsnittliga andel av uttaget har ökat i samtliga grupper. Störst är ökningen i de par där båda föräldrarna är utrikesfödda. En jämförelse mellan barn födda år 2019 och 2020 visar att pappors genomsnittliga uttag har minskat med nära en procentenhet i de föräldrapar där en av föräldrarna är utrikesfödd. I de par där båda föräldrarna är utrikesfödda ökar pappornas uttag även under dessa år. Det är möjligt att coronapandemins effekter på uttaget av föräldrapenning skiljer sig åt mellan dessa grupper beroende på till exempel inkomst och förankring på arbetsmarknaden.

Figur 32 Pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår och på svensk- och utrikesfödda föräldrar

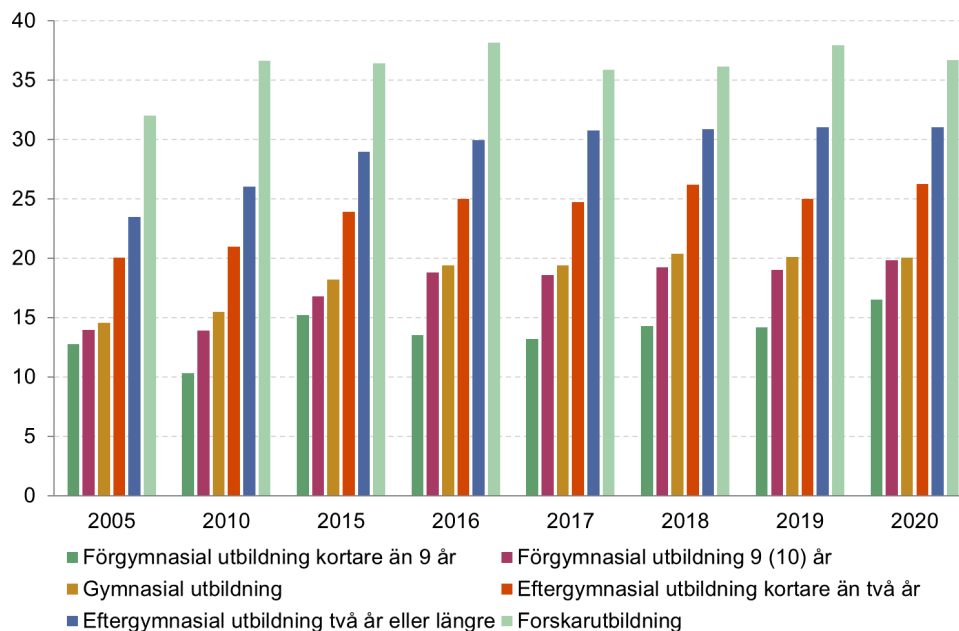
Källa: Försäkringskassan

Även när föräldrar delas in efter utbildningsnivå finns tydliga skillnader mellan grupper²⁶. Generellt kan sägas att pappornas andel av föräldrapenninguttaget är större ju högre utbildningsnivå föräldrarna har. Exempelvis tog pappor med förgymnasial utbildning kortare än 9 år ut 18 procent av dagarna med föräldrapenning för barn födda år 2020. För pappor med forskarutbildning var motsvarande andel 32 procent.

När vi jämför barn födda år 2005 och 2020 har pappors uttag av föräldrapenning ökat i samtliga utbildningsgrupper. Däremot visar en jämförelse mellan barn födda 2019 och 2020 att utvecklingen skiljer sig åt mellan olika utbildningsgrupper denna period: pappor med förgymnasial utbildning har ökat sin andel av uttaget, pappor med gymnasial eller eftergymnasial utbildning har ett oförändrat eller ökat uttag medan pappor med forskarutbildning har minskat sin andel av de dagar paret tar ut.

²⁶ Paren har delats upp efter mammans och pappans utbildningsnivå vid barnets födsel: förgymnasial utbildning kortare än nio år, förgymnasial utbildning 9–10 år, gymnasial utbildning, eftergymnasial utbildning kortare än två år, eftergymnasial utbildning två år eller längre, samt forskarutbildning.

Figur 33 Pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår och pappans utbildningsnivå

Källa: Försäkringskassan

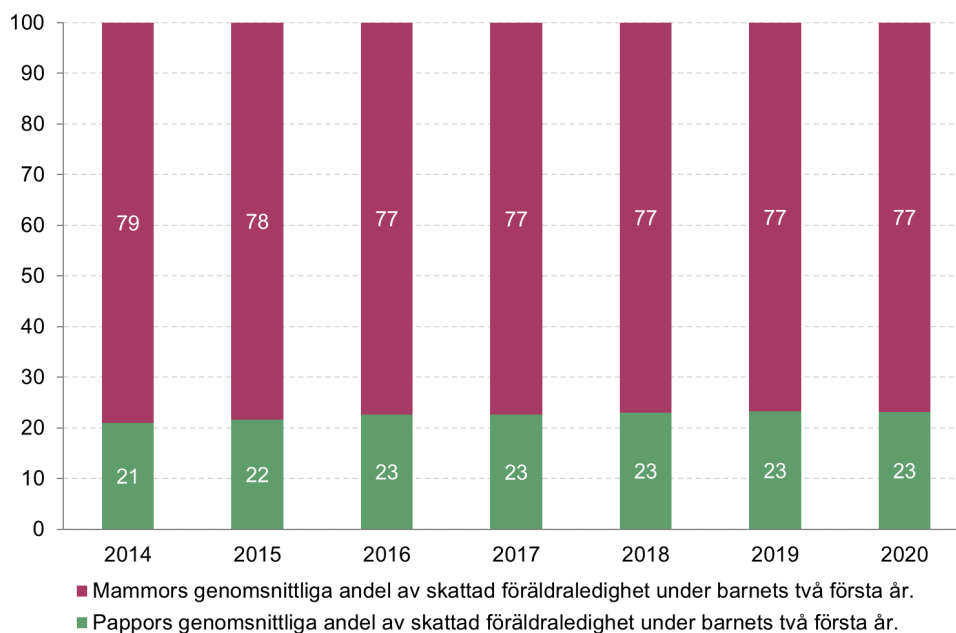
Ingen förändring i pappors andel av föräldraledigheten

Det är vanligt att föräldrar är föräldralediga utan att ta ut föräldrapenning, framför allt under barnets första levnadsår. För att få en bild av hur den obetalda ledigheten fördelas mellan föräldrarna används måttet skattad föräldraledighet²⁷, som omfattar både betald och obetald föräldraledighet.

Den skattade föräldraledigheten fördelas mellan föräldrarna på ungefär samma sätt som föräldrapenninguttaget. Pappor tar dock en något mindre andel av föräldraledigheten än av föräldrapenningdagarna under de första två åren: 23 procent av föräldraledigheten i jämförelse med 26 procent av föräldrapenningdagarna, för barn födda 2020. Pappors andel av den skattade föräldraledigheten har i stort sett varit oförändrad de senaste fem åren, det vill säga för barn födda 2016–2020.

²⁷ I bilagan kan du läsa mer om skattad föräldraledighet.

Figur 34 Pappor och mammors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

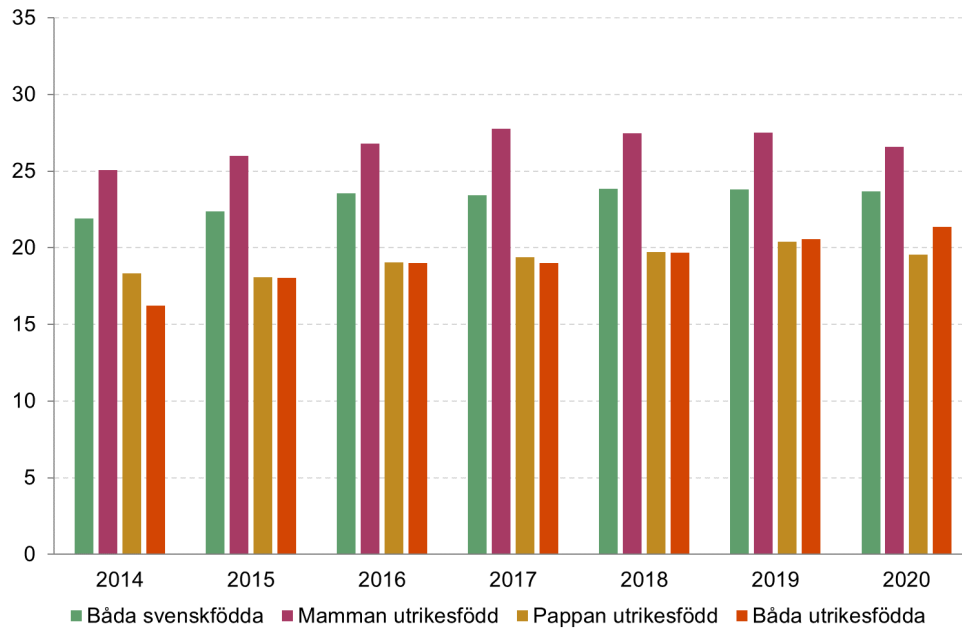

Källa: Försäkringskassan

Andelen föräldrar som delar jämställt (det vill säga där ingen förälder tar ut mindre än 40 procent) på den skattade föräldraledigheten är mindre jämfört med andelen som delar jämställt på föräldrapenningen. Av föräldrar till barn födda 2020 var det 13 procent som delade jämställt på den skattade föräldraledigheten och 20 procent som delade jämställt på föräldrapenningen. En del av förklaringen är att mammor är föräldralediga utan att ta ut föräldrapenning i högre utsträckning än pappor (Socialförsäkringsrapport 2020:3). Pappors uttag av föräldrapenning bör således ses som en överskattning av hur stor andel av tiden som barn tillbringar med sina pappor under de två första levnadsåren.

Även uttaget av skattad föräldraledighet skiljer sig åt beroende på föräldrarnas födelseland och utbildningsnivå. Pappors genomsnittliga andel av föräldraledigheten är högst i de fall där pappan är född i Sverige och mamman är utrikesfödd, följt av par där båda föräldrarna är födda i Sverige. En jämförelse av barn födda 2014 och 2020 visar att pappors andel av den skattade föräldraledigheten ökat i samtliga grupper. Störst är ökningen i de par där båda föräldrarna är utrikesfödda (Figur 35).

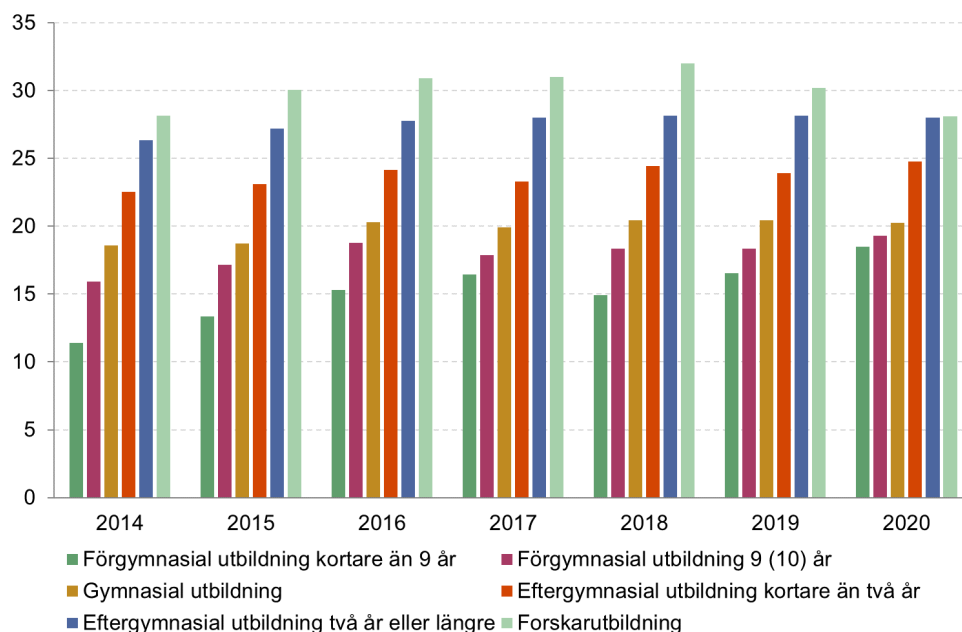
Figur 35 Pappors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår och svensk- och utrikesfödda föräldrar

Källa: Försäkringskassan

Föräldrarnas utbildningsnivå samvarierar på samma sätt med skattad föräldraledighet som med uttaget av föräldrapenning: ju högre utbildningsnivå föräldrarna har desto större är pappans andel av ledigheten (Figur 36).

Figur 36 Pappors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår och pappans utbildningsnivå

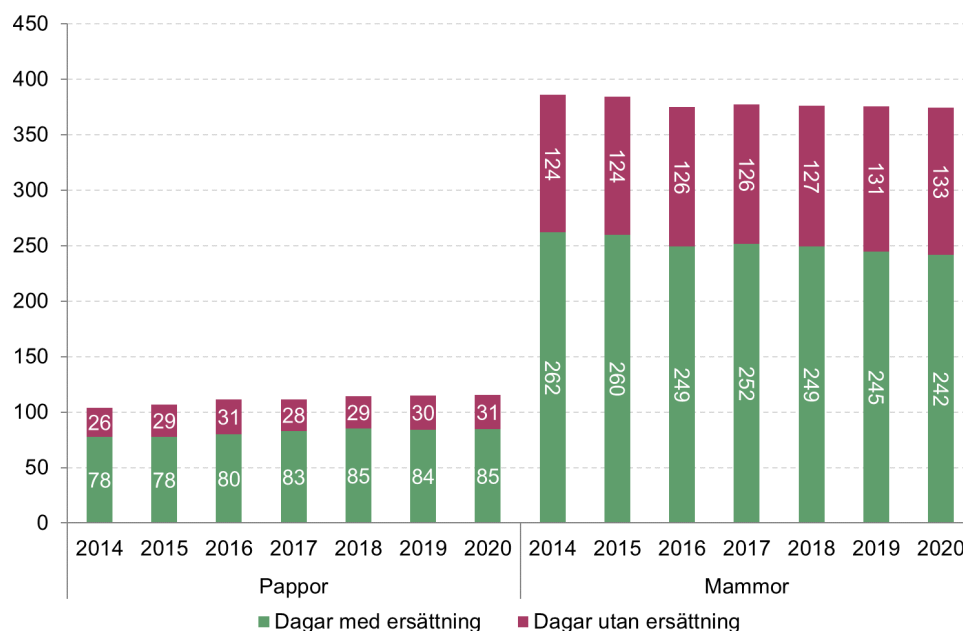

Källa: Försäkringskassan

I Figur 37 visas antal dagar föräldrar tagit ut föräldrapenning och skattad föräldraledighet utan ersättning under barnets första två år. Det är tydligt att mammor tar ut längre föräldraledighet (både dagar med föräldrapenning och skattad föräldraledighet utan ersättning) än pappor. För barn födda år 2020 tog mammor i genomsnitt ut 374 dagar. Av dem var 242 dagar med föräldrapenning och 133 dagar skattad föräldraledighet utan ersättning. Motsvarande antal för pappor var 115 dagar totalt, varav 85 dagar med föräldrapenning och 31 dagar skattad föräldraledighet utan ersättning. Mammors obetalda ledighet är alltså längre än den totala ledigheten för pappor.

En jämförelse mellan barn födda år 2014 och 2020 visar att pappor till barn födda 2020 tar ut totalt 11 dagars längre föräldraledighet (totalt antal dagar med föräldrapenning och skattade dagar utan ersättning) än pappor till barn födda år 2014. Både antalet dagar med föräldrapenning och det skattade antalet dagar utan ersättning har ökat. För mammor har den genomsnittliga föräldraledigheten minskat med 12 dagar under samma period. För mammor är det enbart en minskning av antalet dagar med föräldrapenning. Antalet skattade dagar utan ersättning har ökat under denna period. Totalt under perioden har andelen av mammors ledighet som består av skattade dagar utan ersättning ökat från 32 till 35 procent. För pappor har andelen ökat från 25 till 27 procent.

Figur 37 Pappor och mammors uttag av föräldrapenning och skattad föräldraledighet utan ersättning under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

Källa: Försäkringskassan

Av ovanstående resultat kan man dra slutsatsen att de förändringar som gjorts inom föräldraförsäkringen²⁸, möjligen tillsammans med normförändringar i samhället i stort, har bidragit till att jämställdheten i föräldraskapet har ökat. Det syns på hur fördelningen av både föräldrapenninguttaget och den totala föräldraledigheten har utvecklats över tid.

Utvecklingen går dock långsamt. Kvinnor tar fortfarande i genomsnitt ut omkring tre fjärdedelar av föräldrapenningen och föräldraledigheten under barnets två första år. En jämförelse mellan barn födda år 2014 och 2020 visar att andelen föräldrar som delar jämställt på den skattade föräldraledigheten ökat med 1 procentenhet. Mellan barn födda 2018 och 2020 syns dock ingen förändring i andelen föräldrar som delar jämställt på den skattade föräldraledigheten. En förklaring till detta kan vara förändrade uttagsmönster under coronapandemin.

Den långsamma utvecklingen över tid indikerar att ytterligare insatser troligen behövs för att uppnå ett jämställt uttag av föräldraledighet och föräldrapenning. Det är viktigt att vara medveten om att sammansättningen av barnkullarna förändras över tid. Till exempel skiljer sig andelen föräldrar som är födda i Sverige respektive utrikesfödda, samt föräldrarnas inkomst- och utbildningsnivå, åt mellan barn födda olika år. Det kan i sin tur ge upphov till vissa skillnader i uttagsmönster.

²⁸ För vidare läsning om reformer som bidragit till ett mer jämställt uttag av föräldrapenning se till exempel rapporten *Jämställd föräldraförsäkring – En utvärdering av de reserverade månaderna i föräldraförsäkringen* (Försäkringskassan 2019).

Diskussion

Syftet är att mäta måluppfyllelsen för den ekonomiska familjepolitiken. Det betyder att vi analyserar i vilken mån den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att nå målen om

- god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer
- minskade skillnaderna i de ekonomiska villkoren för hushåll med och utan barn
- ett jämställt föräldraskap.

I rapporten redovisar vi ett antal indikatorer som kan fungera som ett underlag för att bedöma måluppfyllelsen. Många av indikatorerna bygger på framskrivningar, som i sin tur bygger på prognoser för 2022. Prognoserna är förknippade med viss osäkerhet, därför ska den utveckling som redovisas för 2022 tolkas med viss försiktighet.

Barnhushållens inkomster beräknas minska

Indikatorerna visar en tydlig nedgång i hushållens disponibla inkomster under 2022. Sett över en längre period bakåt i tiden har hushållens inkomster ökat för varje år, och eftersom ökningen varit större bland hushåll med högre inkomster har inkomstspridningen samtidigt ökat.

Trenden med ökade inkomster ser ut att brytas under 2022. Under 2022 var inflationen för första gången på länge högre än löneökningarna vilket leder till sjunkande reallöner och lägre disponibla inkomster räknat i fasta priser. På samma sätt som tidigare ökning drivits på av höga reallöneökningar drivs minskningen nu av sjunkande reallöner. De disponibla inkomsterna minskar därför mest i hushåll med förhållandevis höga inkomster, där en stor del av inkomsten kommer från just löner. I hushåll med lägre inkomster kommer en större del av den disponibla inkomsten från olika ersättningar, som i vissa fall har ett visst inbyggt skydd mot inflationen genom att de är kopplade till prisbasbeloppet (till exempel studiemedel, sjukersättning och aktivitetsersättning).

Även om inkomstminskningen är mindre bland hushåll med lägre inkomster, både i absoluta tal och som andel av inkomsten året innan, är det viktigt att komma ihåg att de ekonomiska marginalerna ofta är betydligt lägre i dessa hushåll. Även en relativt liten minskning av inkomsten kan därför ha stor betydelse för hushållets levnadsstandard.

Andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas öka

Indikatorn för låg inkomststandard visar att andelen hushåll vars inkomster är så låga att de skulle kunna vara berättigade till försörjningsstöd beräknas

öka under 2022. Fler hushåll beräknas alltså ha så låga inkomster att det inte räcker till hushållets grundläggande konsumtion. Andelen med låg inkomststandard beräknas öka mest bland ensamstående mammor, som är den grupp där högst andel lever med låg inkomststandard. Utvecklingen är i linje med att flera hjälporganisationer har rapporterat om ett ökat behov av ekonomiskt stöd bland barnfamiljer under 2022 som en följd av de stigande livsmedelspriserna.²⁹

Som en följd av att inkomstspridningen ökat under lång tid har andelen hushåll som lever med relativ låg ekonomisk standard tidigare ökat. Måttet relativ låg ekonomisk standard bygger på medianen i inkomstfördelningen. Fler hushåll kommer ha inkomster under gränsvärdet för relativ låg ekonomisk standard (60 procent av medianinkomsten) när medianinkomsten stiger och inkomsterna i den övre halvan av inkomstfördelningen ökar mer än de i den nedre halvan. Under 2022 beräknas medianinkomsten sjunka för första gången på många år, vilket innebär att även gränsvärdet för låg ekonomisk standard sjunker jämfört med tidigare år. Eftersom inkomsterna inte sjunker lika mycket bland de med inkomster under medianen kommer färre omfattas av måttet. Det innebär alltså att hushållens ekonomiska förutsättningar i genomsnitt blir något mer lika varandra.

Andelen med relativ låg ekonomisk standard minskar dock inte lika mycket i alla grupper, i de grupper där andelen utsatta är högst minskar den enligt beräkningen inte alls. Det handlar främst om ensamstående föräldrar, framför allt ensamstående mammor. Tidigare lågkonjunkturer har visat att utsatta grupper ofta drabbas hårdare av ekonomiska nedgångar, vilket alltså verkar vara fallet även under coronapandemin. Samma mönster kan väntas också under den lågkonjunktur som Sverige går in i under 2023.

Indikatorerna visar även att den ekonomiska utsattheten hänger nära samman med arbetarmarknadsanknytningen hos de vuxna i hushållet. Den ekonomiska situationen är relativt god för hushåll där de vuxna förvärvsarbetar, däremot är utsattheten betydligt större i hushåll där de vuxna inte arbetar. Även hushåll med ensamstående föräldrar och utrikesfödda föräldrar är mer utsatta. Bland ensamstående föräldrar finns en tydlig skillnad mellan de föräldrar som har barn boende hos sig på heltid och de vars barn bor växelvis hos båda föräldrarna. Det är tydligt att en större försörjningsbörd är förknippad med en större risk för ekonomisk utsatthet. Ersättningarna från den ekonomiska familjepolitiken kompenserar till viss del för dessa skillnader genom att ersättningarna till stor del tillfaller ensamstående föräldrar och hushåll med många barn, men en del av skillnaderna i ekonomisk standard kvarstår.

²⁹ Se till exempel Sveriges stadsmissioner (2023).

Familjeersättningarna får större betydelse för hushållen när andra inkomster minskar

Under de senaste tjugo åren har den ekonomiska familjepolitikens inkomstutjämnande effekt minskat och ersättningarna har under samma tid utgjort en allt mindre del av barnhushållens inkomster. Minskningen beräknas fortsätta under 2022 men minskningen jämfört med 2021 beräknas vara mindre än mellan tidigare år. Om barnhushållens ekonomi fortsätter försämrans under kommande år och fler hushåll lever med låg inkomststandard kan man förvänta sig att den ekonomiska familjepolitiken får större betydelse för hushållens ekonomi, och större betydelse för att minska den ekonomiska utsattheten bland barnhushåll.

Samtidigt finns en risk att den ekonomiska utsattheten ökar, särskilt om lågkonjunkturen får effekter på arbetsmarknaden och leder till ökad arbetslöshet. Det kommer i så fall framför allt påverka grupper med svag förankring på arbetsmarknaden, som också har större risk att leva i ekonomisk utsatthet.

Det finns också studier som pekar på att delar av familjeersättningarna skulle kunna vara mer omfördelade än nuvarande utformning. År 2005 infördes flerbarnstillägg för barn nummer två. Enligt Riksrevisionen (2020) minskade det barnbidragets fördelningsmässiga träffsäkerhet genom att en mindre andel av flerbarnstilläggets utbetalningar gick till hushåll med de lägsta inkomsterna. Rapportförfattarna konstaterar att ett förstärkt flerbarnstillägg från och med barn nummer tre, alternativt ett tillägg för ensamstående föräldrar, skulle förstärka progressiviteten i barnbidraget som helhet.

Jämlikhetskommissionens utredning (SOU 2020:46) föreslår en höjning av barndelen i bostadsbidraget som ett sätt att förstärka stödet till barnhushåll med låga inkomster. Det tillfälliga tillägget till bostadsbidraget, som infördes under pandemin, kan ha en liknande effekt.

Långsam utveckling mot ett jämställt föräldraskap – men färre pappor tar ut väldigt lite föräldrapenning

I denna rapport används kvinnor och mäns uttag av föräldrapenning och föräldraledighet för att följa upp den ekonomiska familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap. Detta görs mot bakgrund av att flera studier har visat att en jämnare fördelning av föräldrapenninguttaget inom paret hänger samman med en jämnare fördelning av hem- och omsorgsansvar under barnets uppväxt (Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2015). Kvinnor som tar ut en stor del av föräldrapenningdagarna har i genomsnitt en sämre inkomstutveckling både jämfört med kvinnor i par som delar dagarna mer lika och jämfört med den man de fått barn tillsammans med. På längre sikt leder det till lägre livsinkomst och en sämre pension. Vid en

eventuell separation finns dessutom en risk att dessa kvinnor hamnar i en ekonomiskt utsatt situation.

Ända sedan föräldraförsäkringen infördes har kvinnor tagit ut majoriteten av föräldrapenningdagarna, även om uttaget över tid har blivit mer jämställt. Pappor som fick sitt första barn 2005 tog i genomsnitt ut 18 procent av de dagar föräldraparet tog ut under barnets två första levnadsår. För barn födda 2022 var motsvarande andel 26 procent. Under de senaste åren har dock utvecklingen mot ett mer jämställt föräldraskap gått långsamt. Mellan barn födda 2017 och barn födda 2022 skiljer bara en procentenhet i pappornas andel av föräldrapenninguttaget.

Föräldrapenningens konstruktion innebär att föräldrar kan blanda ledighet med och utan ersättning för att spara föräldrapenningdagar. Möjligheten finns framför allt under barnets första levnadsår, men till viss del även fram tills barnet fyller 18 månader. Den obetalda ledigheten är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män. Under barnets två första levnadsår är kvinnor föräldralediga utan ersättning under 133 dagar, jämfört med 31 dagar bland männen (föräldrar som fick sitt första barn 2020). Pappors sammanlagda ledighet är 115 dagar i genomsnitt, alltså kortare än den tid mammor i genomsnitt är hemma utan ersättning.

Föräldrapenninguttaget ser olika ut i olika grupper. Föräldrar med låg utbildning tar till exempel i genomsnitt ut fler dagar med föräldrapenning under barnets två första levnadsår, medan högutbildade föräldrar tar ut färre dagar men har mer obetald ledighet. Föräldrar med goda ekonomiska resurser har alltså möjlighet att spara föräldrapenningdagar till senare i barnets liv.

Sociodemografiska faktorer samvarierar också med hur jämställt föräldrar delar på föräldrapenningen och föräldraledigheten. Välutbildade svenskfödda pappor i storstadsregioner har beskrivits som ”pionjärer” när det kommer till att ta ut föräldraledighet (Ma et al. 2019). Det kan vara en förklaring till att en större andel av föräldrarna delar jämställt på ledigheten i regioner med störst andel högutbildade, som Stockholms, Västerbottens och Uppsala län.

Under de senaste åren har dock uttaget av föräldrapenning och föräldraledighet ökat mest i grupper av pappor som har ett relativt lågt uttag av föräldrapenning. Till exempel har uttaget bland pappor i föräldrapar där båda är födda utomlands ökat mer än bland andra föräldrapar, liksom uttaget bland pappor med låg utbildning. Vi ser även att gränsvärdet för den tionde och 25:e percentilen i fördelningen över pappor uttag har ökat, vilket innebär att färre pappor tar ut väldigt få dagar. Fortfarande finns det dock betydande skillnader i uttag mellan pappor med hög och låg utbildning och strax över 12 procent av papporna inte tar ut någon föräldrapenning alls för sitt första barn.

Regeringen har som uttalat mål att uttaget av föräldrapenning ska bli mer jämställt mellan kvinnor och män. Tidigare har reformer i föräldraförsäkringen, framför allt de reserverade dagarna, bidragit till att öka

pappornas uttag av föräldrapenning. Troligen behövs fler reformer för att komma närmare målet. En tidigare studie (Försäkringskassan 2020) har visat att pappor som tar ut föräldrapenning tidigt i barnets liv även tar ut mer föräldrapenning totalt sett. Reformerna som verkar mot att pappan ska ta ut föräldrapenning tidigare skulle därför kunna uppmuntra pappors uttag ytterligare. Föräldraförsäkringsutredningen (SOU 2017:101) föreslog i sitt slutbetänkande en modell med 195 föräldrapenningdagar för vardera föräldern, vilka måste tas ut före barnets treårsdag. Av dessa skulle 130 dagar reserveras för vardera föräldern (vilket innebär en ökning med 40 dagar mot dagens 90 reserverade dagar). En sådan kombination av tidsgränser och reserverade dagar skulle sannolikt bidra till att pappors uttag både ökade och tidigarelades. Det skulle även vara möjligt att sätta en lägre tidsgräns på uttaget av de reserverade dagarna utan att införa fler reserverade dagar.

Samtidigt finns en mängd andra faktorer som påverkar föräldrarnas beslut om hur de ska föräldraledigheten. Föräldrarnas utbildning, inkomster och inkomstfördelningen inom paret spelar roll, liksom skilda förväntningar på mammor och pappor. I en studie av Katarina Boye och Marie Evertsson beskrev föräldrar en så kallad "ettårsnorm" som innebär att det upplevdes som förväntat att mamman skulle vara hemma under barnets första levnadsår (Försäkringskassan 2018). Även normer i arbetslivet, om mäns och kvinnors roller som föräldrar och arbetstagare, kan hindra mammor och pappor från att vara jämställda (Bygren & Duvander 2006, Haas, Allard & Hwang 2010, Haas & Hwang 2017).

Normerna kring föräldraskap ser olika i olika delar av samhället, till exempel i olika yrken och i olika delar av landet. Föräldraförsäkringen gör det möjligt för föräldrar som vill dela jämställt att göra det, men det är inte troligt att enbart den ekonomiska familjepolitiken kan möjliggöra för föräldrar att göra val som ligger utanför normerna.

Avslutande reflektioner

Familjeersättningarna utgör en mindre andel av barnhushållens disponibla inkomst i dag jämfört med för tjugo år sedan. Under samma period har andelen barnfamiljer som har så låga inkomster att de inte täcker deras baskonsumtion minskat. Bilden av de senaste fem till tio åren är dock att utvecklingen har planat ut och att andelen hushåll med låg inkomststandard ökar under 2022.

Det är svårt att säga vad som krävs för att målet om en god ekonomisk levnadsstandard ska anses vara uppfyllt, det beror till stor del på vilket mått som används och på vilka förväntningar som finns. I någon mening är utvecklingen ganska trögrörlig, vilket gör att det kan se stabilt ut när ett år jämförs med året innan. Men om förväntan är att andelen barnfamiljer med relativt låg ekonomisk standard ska vara lika stor som den var vid millennieskiftet så har reallöneökningarna bidragit till att den ekonomiska familjepolitiken blivit sämre på att nå målet.

Föregående års version av Barnhushållens ekonomi drog slutsatsen att familjeförmånerna fungerat i stort sett lika bra under pandemiåren som innan pandemin. Under 2023 och framåt kan lågkonjunkturen komma att innebära ett större behov av ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken för att säkerställa en god ekonomisk situation för barnhushållen. Redan nu har den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget i någon mening bidragit till att familjepolitiken fått ett ökat fokus på ekonomisk utsatthet.

Om familjepolitiken ska nå målet om att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer i samma omfattning som tidigare även i framtiden krävs förmodligen fortsatta höjningar av ersättningsbeloppen i de behovsprövade och generella bidragen. Det behövs även ett fortsatt arbete för att få föräldrar att dela föräldraledigheten mer jämställt. Det kan handla om att reformera regelverket, men det kan också handla om att försöka påverka normer i samhället och förväntningarna på mammors och pappors föräldraskap och roll i arbetslivet.

Referenser

Alm, Susanne, Bäckman, Olof, Gavanoas, Anna, & Kumlin, Johanna (2010), *Utsatthetens olika ansikten*. Institutet för framtidsstudier, arbetsrapport 2010:13.

Arbetsförmedlingen (2021a), *Ett år med pandemin*. Arbetsförmedlingen analys 2021:3.

Arbetsförmedlingen (2021b), *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2021 Utvecklingen på arbetsmarknaden 2021-2023*. Arbetsförmedlingen analys 2021:22.

Berkman, Lisa & Kawachi, Ichiro. *Social epidemiology*. Oxford University Press, New York, 2000.

Bygren, Magnus & Duvander, Ann-Zofie (2006), *Parents' Workplace Situation and Fathers' Parental Leave Use*. Journal of Marriage and Family 68:363-372.

DeMaio, Fernando G. (2007), *Income inequality measures*. Journal of Epidemiology and Community Health 61:849–852.

Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi (2015), *Familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet*. Stockholm: Rapport 2015:5.

Försäkringskassan (2013b), *Ojämställd arbetsbörda. Föräldraledighetens betydelse för fördelning av betalt och obetalt arbete*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2013:9

Försäkringskassan (2017), *Barnhushållens ekonomi - Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2017*. Socialförsäkringsrapport 2017:9.

Försäkringskassan (2018), *Föräldraskapsideal och deras förverkligande - En forskarrapport om föräldrars uppfattning om vad som underlättar och förhindrar ett delat föräldraskap i Sverige*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2018:3.

Försäkringskassan (2019), *Jämställd föräldraförsäkring - Utvärdering av de reserverade månaderna i föräldraförsäkringen*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2019:2.

Försäkringskassan (2020), *Betald och obetald föräldraledighet – Hur flexibla är föräldrar under barnens två första levnadsår?* Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2020:3.

Försäkringskassan (2021), *Socialförsäkringen och coronapandemin – En översikt av nyttjandet av socialförsäkringen under coronapandemin 2020* Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2021:1.

Försäkringskassan (2022a), *Socialförsäkringen i siffror 2022*

Försäkringskassan (2022b), *Barnhushållens ekonomi – resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2021..*

Gustafsson, Björn & Palmer, Edward (2001), *90-talets inkomstklyftor – hur och varför de ökade*. Ekonomisk Debatt 2001, årg 29, nr 7.

Haas, Linda, Allard, Karin & Hwang, Philip C. (2010), *The impact of organizational culture on men's use of parental leave in Sweden*. Community, Work & Family 5(3):319-342.

Haas, Linda & Hwang, Philip C. (2017), *Policy is not enough – the influence of the gendered workplace on fathers use of parental leave in Sweden*. Community, Work & Family 22(1):58-76.

Iceland, John (2005), *Measuring Poverty: Theoretical and Empirical Considerations, Measurement: Interdisciplinary Research and Perspectives*. 3(4):199–235.

Kawachi, Ichiro, & Kennedy, Bruce P. (1997), *The relationship of income inequality to mortality: Does the choice of indicator matter* *Social Science and Medicine*. 45, (7) 1121–1127.

Ma, Li, Andersson, Gunnar, Duvander, Ann-Zofie & Evertsson, Marie (2020), *Fathers' Uptake of Parental Leave: Forerunners and Laggards in Sweden, 1993-2010*. Journal of Social Policy 49(2):361-381.

Proposition 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

Riksrevisionen (2017), *Bostadsbidraget – ur ett fördelnings- och arbetsmarknadsperspektiv*. RiR 2017:9

Riksrevisionen (2020), *Flerbarnstillägget i barnbidraget – ett generellt bidrag som kan effektiviseras*. RiR 2020:9.

Statistiska Centralbyrån (2014). *Olika familjer lever på olika sätt – om barns boende och försörjning efter separation*. Demografiska rapporter, rapport 2014:1.

Socialdepartementet (2022), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Försäkringskassan*. Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen (2022), *Statistik om ekonomiskt bistånd 2021*

SOU 2005:66. Jämställdhetspolitiska utredningen. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

SOU 2017:101. Slutbetänkande av Utredningen om en modern föräldraförsäkring. *Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen*.

SOU 2020:46. Betänkande av jämlikhetskommissionen. *En gemensam angelägenhet.*

Sveriges stadsmissioner (2023). *Fattighetsrapporten 2022. Ett välfärdssamhälle i förändring.*

Wilkinson, Richard och Pickett, Kate (2010), *Jämlikhetsanden – Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen.* Karneval förlag, Stockholm 2010

Bilaga 1: Rekommendationer, regeländringar och förändrade uttagsmönster under coronapandemin

Under coronapandemin har staten infört restriktioner och utfärdat rekommendationer för att dämpa spridningen av covid-19. De förändringar som framförallt berör barnfamiljer beskrivs nedanför.

Den 16 mars 2020 uppmanade Folkhälsomyndigheten arbetsgivare att låta sina anställda arbeta hemifrån eftersom det skulle kunna ha en dämpande effekt på smittspridningen – i synnerhet i Stockholmsregionen.

Försäkringskassan beslutade 19 mars 2020 att slopa kravet på läkarintyg för tillfällig föräldrapenning vid vård av barn längre än sju dagar. Beslutet om undantaget upphörde att gälla 1 november 2020. Beslutet om att upphäva undantaget fattades 19 oktober 2020.

Därefter beslutades om en tillfällig föreskrift som innebär att läkarutlåtande i stället inhämtas från och med dag 22 i barnets vårdperiod. Föreskriften trädde i kraft 15 december 2020.

Den 23 april 2020 beslutades att föräldrar som måste vara hemma från arbetet för att ta hand om barn som är hemma på grund av stängning av verksamhet inom skolområdet, ska kunna få tillfällig föräldrapenning.

Därefter infördes en möjlighet att få tillfällig föräldrapenning för barn som varit allvarligt sjuka, för att undvika att de ska smittas av covid-19 (7 a-e §§ i förordning 2020:244; infördes genom SFS 2020:583 som trädde i kraft 1 juli 2020).

Den 1 juli 2020 infördes en tillfällig förstärkning av bostadsbidraget för barnfamiljer i form av ett tillägg på 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget.

I mars 2021 tog Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten ställning till att gravida inte skulle utsättas för covid-19 från vecka 20. Bedömningen gjorde att de gravida som förbjöds av sin arbetsgivare att fortsätta arbeta skulle söka graviditetspenning.

Föräldrars nyttjande av föräldraförsäkringen har förändrats något under pandemin. Nyttjandet av tillfällig föräldrapenning för vård av barn ökade stort under 2020 och fortsatte att öka en aning under 2021 och 2022.

Ökningen var större bland män än bland kvinnor, vilket är ett återkommande mönster när behovet av tillfällig föräldrapenning är extra högt.

Det genomsnittliga antalet uttagna nettodagar med föräldrapenning per månad minskade mellan maj och augusti 2020, och har sedan legat kvar på omkring 90 procent jämfört med de tre föregående åren. Uttaget av föräldrapenning för barn under ett år har dock inte förändrats nämnvärt (Försäkringskassan 2021).

Under 2020 varslades rekordmånga, arbetslösheten steg och antalet som varit arbetslösa i mer än 12 månader nådde högre nivåer än tidigare (Arbetsförmedlingen 2021a). I takt med att restriktionerna lättade under 2021 sjönk arbetslösheten till samma nivå som före pandemin (Arbetsförmedlingen 2021b). Utvecklingen på arbetsmarknaden är en förklaring till att antalet mottagare av bostadsbidrag ökade under 2020 för att sedan minska under 2021.

Bilaga 2: Metodologisk fördjupning

Data

Beräkningarna av indikatorerna bygger på flera datakällor från Statistiska centralbyrån. För uppgifter fram till år 2013 används urvalsundersökningen Hushållens ekonomi (HEK). HEK är en årlig intervjuundersökning av ett urval av den svenska befolkningen. Från år 1980 har mellan 10 000 och 19 000 personer varje år tillfrågats om bland annat hushållets sammansättning, arbetstid, sysselsättning och utgifter för barnomsorg och boende. Från år 2014 används i stället det registerbaserade urvalet STAR. I de analyser som avser långvarig ekonomisk utsatthet använda data från Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). LISA innehåller information om alla personer äldre än 14 år som varit folkbokförda i Sverige den sista december under det aktuella året. Eftersom registret täcker hela befolkningen går det där att följa personer över tid och göra redovisningar på låg aggregationsnivå.

Denna rapport innehåller uppgifter för 2022 som tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (FASIT). Detta innebär att en framskrivning av information, baserat på den senaste färdigställda versionen STAR³⁰, görs för att få en prognos över situationen år 2022. FASIT har utvecklats av SCB för att mäta effekter av genomförda förändringar och simuleringar av planerade nya skatte-, transfererings- och avgiftssystem. Simuleringsmodellen gör det möjligt att beskriva olika gruppers fördelningsprofil vad beträffar inkomster, skatter och viktiga transfereringar. FASIT utkommer i fem versioner per år. Det senaste årets resultat har i tidigare versioner av Barnhushållens ekonomi baserats på version 2 av FASIT. Sedan år 2019 har dock SCB senarelagt tillgängliggörandet av version 2 och de resultat som presenteras baseras därför på version 1. Det innebär att resultat avseende åren 2017–2022 är baserade på FASIT version 1, medan tidigare års resultat (exempelvis i tidsserier som redovisas), är baserade på version 2 av FASIT för aktuellt år. Vanligtvis är skillnaderna mellan resultat baserade på version 1 och 2 mycket små.

För resultatindikatorerna för målet om ett *jämställt föräldraskap*, baseras resultaten på uppgifter om utbetalningar av föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning samt skattad föräldraledighet från Försäkringskassans datalager STORE. Studiepopulationen omfattar endast barn som är födda i Sverige och har bott i Sverige hela perioden. Föräldraparen består av en kvinna och en man, som har haft gemensam vårdnad om barnet under hela perioden. Det är parets första gemensamma barn och det enda barn som de fått under året och någon av dem har fått föräldrapenning utbetald för barnet

³⁰ En stor del av registeruppgifterna hämtas från Inkomst- och taxeringsregistret. Dessa uppgifter kompletteras med uppgifter från Försäkringskassan, Skatteverket, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (IAF), Pensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden (CSN) och Socialstyrelsen

under perioden. Samkönade par, föräldrar utan gemensam vårdnad, adoptivföräldrar, föräldrar med flerbarnsfödslars, och föräldrar med barn födda utomlands har exkluderats ur studiepopulationen.

För föräldrapenning studeras utbetalningar av föräldrapenning som har skett till dess att ett barn fyllt två år för barn födda åren 2005, 2010, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 och 2020.

Utöver data om uttagen föräldrapenning presenteras även resultat avseende skattad total föräldraledighet under de första två åren i föräldrapar med barn födda 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 och 2020. För dessa analyser är studiepopulationen definierad på samma sätt som för föräldrapenninguttag. Mer information om hur föräldraledighet skattas se avsnittet ”Definitioner” i detta kapitel.

Vad är ett barnhushåll och hur många finns det?

Vad är ett barnhushåll?

Hushållsdefinitionen är mycket viktig i denna rapport, eftersom hushållssituationen påverkar den disponibla inkomsten, inkomstfördelningen och vilken betydelse den ekonomiska familjepolitiken har för den ekonomiska standarden.

I HEK, som utgör underlaget för resultaten fram till och med år 2013, definieras ett *kosthushåll* som personer som bor i samma bostad och som har gemensam ekonomi och kosthållning. Flera generationer kan ingå i hushållet, liksom syskon eller vänner som bor tillsammans. Som barnhushåll räknas ett hushåll där det bor minst en person mellan 0 och 19 år. Ett barn med växelvis boende registreras bara på adressen där barnet är folkbokfört (det går inte att vara folkbokförd på mer än en adress).

Hushållsdefinitionen i STAR, som används från och med år 2014, utgår från Hushålls och Bostadsstatistikens (HoB) uppgifter om folkbokföring på lägenhetsnivå. Individer folkbokförda på samma fastighet och samma lägenhet (om fastigheten består av mer än en lägenhet) räknas till ett *bostadshushåll*. Bostadshushållen definieras efter hushållstyp enligt följande:

- Samboende:
 - Gift/registrerad partner
 - Sambo med gemensamma barn.
 - Sambo utan gemensamma barn (skattas enligt följande definition: två personer folkbokförda i samma lägenhet, som är minst 18 år, av olika

kön, där ålderskillnaden mellan personerna är mindre än 15 år, och är inte nära släkt. Endast ett möjligt sambopar kan bildas inom hushållet)

- Ensamstående: Det finns endast en person över 19 år i hushållet.
- Övriga hushåll: Hushåll med flera vuxna som inte kan klassas som samboende eller utan folkbokförda vuxna.

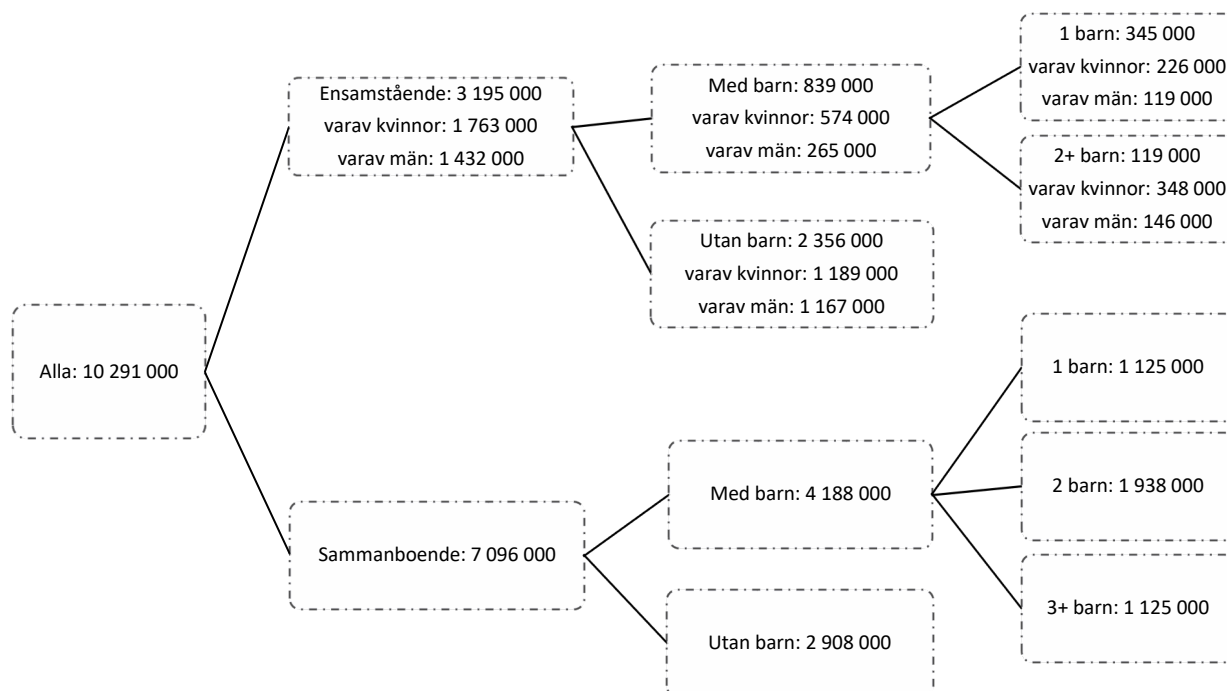
Utöver detta definieras i STAR barnhushåll som hushåll med minst två folkbokförda personer som har en förälder-barn-relation till varandra. En förälder-barn-relation skapas om en person är biologisk förälder, adoptiv-förälder, vårdnadshavare eller ”Annan person” (exempelvis fosterförälder) till ett barn hushållet. Personer 0–19 år räknas som barn under förutsättning att personen själv saknar barn i samma hushåll, ej ingått äktenskap, registrerat partnerskap eller är sammanboende, i vilka fall personen räknas som vuxen. Personer som är 18 eller 19 år och som inte bor med föräldrar eller annan vuxen person räknas som vuxna.

Övergången från HEK till STAR och därmed från kosthushåll till bostadshushåll medför förändringar i den beräknade fördelningen av olika hushållstyper. Antalet bostadshushåll är lägre än antalet kosthushåll. Detta beror bland annat på att (olikkönade) samboende par utan gemensamma barn kan kopplas ihop vilket tidigare enbart var möjligt att göra för de svarande i HEK. Förändringarna innebär sammanfattningsvis att antalet ensamstående är lägre i STAR och antalet sammanboende högre. Detta innebär att det är svårt att uttala sig om huruvida förändringar som skett mellan åren 2013 och 2014 är reella eller en konsekvens av det förändrade statistiska underlaget.

Antalet barnhushåll i Sverige

För att ge en bild av hur många personer som berörs av den ekonomiska familjepolitiken visas i Figur 38 befolkningssammansättningen i Sverige under år 2022 avseende hushåll med och utan barn. Uppdelningen är gjord utifrån föräldrarnas civilstånd och kön, men även deras barn är inräknade i antalet personer som bor i respektive hushållstyp. Totalt fanns strax över 10,2 miljoner personer i Sverige år 2022³¹. Av dessa bodde 5 miljoner i hushåll med sammanboende föräldrar och minst ett barn. Totalt drygt 0,85 miljoner bodde i hushåll med en ensamstående förälder. Majoriteten av de ensamstående föräldrarna var kvinnor.

³¹ Siffran anger fysiska personer i helårshushåll, vilket innebär att de varit folkbokförda i landet både i början och slutet av kalenderåret. I rapporten presenteras resultat för individer i åldrarna 0-64 år, vilket gör att antalet individer inte är detsamma.

Figur 38 **Antal personer fördelade efter hushållstyp 2022**

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star 2021, framskrivet med FASIT.

Metodologiska överväganden

Barn till separerade föräldrar är oftast folkbokförda hos mamman, även om de bor växelvis hos båda sina föräldrar. I databaserna ser det därför ut som att ensamstående föräldrar ensam försörjer sina barn, även om många i praktiken delar försörjningsansvaret med den andra föräldern. Ensamstående föräldrars försörjningsbörda överskattas alltså, vilket kan leda till att till exempel den ekonomiska utsattheten bland ensamstående föräldrar framstår som större än den egentligen är. Omkring 35 procent av alla barn med ensamstående föräldrar bor ungefär lika mycket hos båda sina föräldrar och andelen har ökat över tid (Statistiska Centralbyrån, 2014). I de flesta fall där barnen bor växelvist delar föräldrarna lika på de kostnader som uppstår, eller står för de kostnader som uppstår när man har barnet boende hos sig (Statistiska Centralbyrån, 2014).

För att uppskatta vilken betydelse växelvis boende barn har för barnhushållens ekonomiska standard genomförde Statistiska Centralbyrån på uppdrag av Försäkringskassan känslighetsanalyser vilka publicerades i 2017 års upplaga av Barnhushållens ekonomi (Försäkringskassan, 2017). Dessa visar att felskattningen av den disponibla hushållsinkomsten är marginell i de aggregerade grupper som redovisas i föreliggande rapport. Till exempel minskar andelen med relativt låg ekonomisk standard från 38 till 35 procent bland ensamstående med barn, när man tar hänsyn till växelvist boende barn. Dock innefattar de aggregerade grupperna i sin tur

subgrupper med mycket olika ekonomisk standard. Exempelvis har 16 procent av ensamstående kvinnor med enbart växelvist boende barn relativt låg ekonomisk standard år 2016, medan motsvarande andel bland ensamstående kvinnor med fullt boende barn är 51 procent.

En annan källa till osäkerhet består i att datamaterialet från och med år 2014 baseras på det helt registerbaserade urvalet STAR, i stället för SCBs intervjuundersökning Hushållens Ekonomi (HEK), som inte längre genomförs. Denna övergång innebär ett tidsseriebrott mellan 2013 och 2014 som gör det svårt att jämföra resultaten före och efter dessa årtal. Den generella bilden är dock att resultaten inte avviker från det som kan förväntas utifrån de befintliga tidsserierna.

Definitioner

Inkomster och konsumtionsenheter

Den disponibla inkomsten är den inkomst ett hushåll kan använda till konsumtion och sparande. För de flesta hushåll utgör inkomster från arbete den största delen av den disponibla inkomsten. Tillsammans med inkomster från kapital utgör arbetsinkomsten den så kallade faktorinkomsten. För att räkna ut den disponibla inkomsten lägger man till transfereringar från till exempel socialförsäkringarna och räknar bort den skatt som ska betalas. Schematisk kan den disponibla inkomsten sammanfattas som:

Löneinkomst (+)
Företagarinkomst (+)
<u>Kapitalinkomst (+ eller -)</u>
= Faktorinkomst
Positiva transfereringar, ej ekonomisk familjepolitik (+)
Positiva transfereringar, ekonomisk familjepolitik (+)
varav generella bidrag
varav försäkring
varav behovsprövade bidrag
<u>Negativa transfereringar, skatter (-)</u>
= Disponibel inkomst

Informationen om inkomster bygger på årliga uppgifter från inkomsttaxeringen. Därför studeras de ekonomiska förhållandena under ett kalenderår.

I föreliggande rapport används genomgående disponibel inkomst per konsumtionsenhet, som även kallas ekonomisk standard. Denna tas fram genom att relatera hushållets disponibla inkomst till hushållets sammansättning och justera för försörjningsbördan. Detta gör att det går att jämföra den ekonomiska situationen mellan personer som bor i olika typer

av hushåll. För att justera inkomsten används en konsumtionsenhetsskala vars parametrar varierar beroende på hushållstyp. I denna rapport används en konsumtionsenhetsskala som konstruerats av SCB som även tar hänsyn till att utgifter för bostad, barnomsorg och lokala resor varierar. Personerna i ett hushåll tilldelas vikter enligt följande skala:

Person i hushållet	Vikt
Ensamboende eller första vuxen i ett samboförhållande	1,00
Andra vuxen i samboförhållande	0,51
Ytterligare vuxen	0,60
Första barnet 0–19 år	0,52
Andra och påföljande barn 0–19 år	0,42

Utrikesfödd, utländsk bakgrund

Vissa delresultat presenteras uppdelat på om de vuxna i hushållet är svenskfödda eller utrikesfödda. I HEK baseras denna definition på den individ som utgör hushållsföreståndare, vilket är den individ i hushållet som har högst förvärvsinkomst, och dennes eventuella partner. I STAR finns inte begreppet hushållsföreståndare, varför definitionen svenskfödd/utrikesfödd baseras på samtliga vuxna i hushållet: antingen är samtliga vuxna svenskfödda, samtliga utrikesfödda eller en kombination därav.

Undantaget är figurerna över långvarig låg ekonomisk standard som baseras på LISA där en uppdelning görs på utländsk bakgrund, vilket definieras som att en individ antingen själv är utrikesfödd eller båda individens föräldrar är utrikesfödda.

Mått på ekonomisk utsatthet som används i den här rapporten

Eftersom ekonomisk utsatthet är så svårt att definiera på ett enhetligt sätt är det vanligt att låta olika mått komplettera varandra när man analyserar förekomst och utveckling av ekonomisk utsatthet. Det gör vi även i den här rapporten. De kriterier vi använder för att mäta och fastställa ekonomisk utsatthet är:

- *Relativ låg ekonomisk standard:* Måttet innebär att den disponibla hushållsinkomsten för ett hushåll är lägre än 60 procent av medianen för den disponibla hushållsinkomsten i *hela* befolkningen (omkring 180 000 kronor för 2022).³² Relativ låg ekonomisk standard sätter individen i relation till omgivningen, måttet är konstruerat så att en generell inkomstökning för alla i samhället inte nödvändigtvis minskar antalet fattiga. För att fattigdomen ska minska krävs att de med låga inkomster

³² Detta är även det mått som används inom EU under benämningen ”at risk of poverty”.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

får en större inkomstökning än de som befinner sig ovanför fattigdomsgränsen.

- *Låg inkomststandard:* Ett annat absolut mått på ekonomisk utsatthet är låg inkomststandard, som konstruerats av SCB. Utgångspunkten är riksnormen för försörjningsstöd³³. Utöver riksnormen innefattar måttet även skattade kostnader för bland annat boende, el, hemförsäkring, barnomsorg och lokala resor. Hushåll med låg inkomststandard har en inkomst som är lägre än vad som krävs för att täcka dessa basala utgifter. Måttet kan ses som ett sätt att skatta vilka hushåll som har så låga inkomster att de skulle kunna vara aktuella för försörjningsstöd om de ansökte. Eftersom nivån på försörjningsstödet ska garantera en skälig levnadsnivå är det rimligt att betrakta personer med disponibla inkomster under gränsen för försörjningsstöd som ekonomiskt utsatta.
- *Förekomst av försörjningsstöd:* En ofta använd mer absolut indikator på ekonomisk utsatthet är mottagande av ekonomiskt bistånd. Ekonomiskt bistånd består av två delar: *försörjningsstöd* och *bistånd till livsföringen i övrigt*. Försörjningsstödet ska tillgodose hushållens mer regelbundna utgifter. Bistånd till livsföringen i övrigt ska tillgodose kostnader för behov som kan uppstå då och då, exempelvis kostnader för tandvård, glasögon, sjukvård och medicin. I den här rapporten redovisar vi andelen individer där någon i hushållet har mottagit försörjningsstöd under året. Mottagande av bistånd till livsföringen i övrigt redovisas inte här.

Måttet mottagande av försörjningsstöd speglar rådande samhällssyn, det vill säga vad som räknas som en ekonomiskt utsatt situation vid varje given tidpunkt (Ds 2004:41). Men att ha försörjningsstöd är inte synonymt med fattigdom. Individer och hushåll som får försörjningsstöd ska inte betraktas som fattiga eftersom bistånd ges för att familjerna ska kunna ha en skälig levnadsnivå. Ett problem med måttet är att politiska beslut har en direkt inverkan på de definierade fattigdomsnivåerna – om politiker gör det svårare att få försörjningsstöd minskar förekomsten av ekonomisk utsatthet. Ett annat problem med måttet mottagande av försörjningsstöd är att långt ifrån alla som kan ha rätt till försörjningsstöd söker det. De som inte söker kan därmed vara mer ekonomiskt utsatta än de som får försörjningsstöd utan att det fångas av måttet.

³³ Tillsammans med skäliga kostnader för vissa andra behov avgör riksnormen nivån på försörjningsstödet. Beloppen bestäms av regeringen inför varje nytt kalenderår och gäller som miniminivå för de behov som riksnormen ska täcka. I riksnormen ingår kostnader för livsmedel, kläder, hygienartiklar, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon, fritid och lek, samt barn- och ungdomsförsäkring.

Att mäta jämställt föräldraskap

I Försäkringskassans regleringsbrev för år 2021 anger regeringen att ett av målen med den ekonomiska familjepolitiken är att den ska bidra till ett jämställt föräldraskap.

Jämställdhetspolitiken och dess mål

Regeringens mål för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet antogs av riksdagen år 2006 i enlighet med förslagen i propositionen *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken* (Proposition 2005/06:155). För att uppnå det övergripande målet fastställdes fyra delmål.

De fyra delmålen är:

- En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Den jämställdhetspolitiska propositionen har tagit sin utgångspunkt i de förslag som formulerats i Jämställdhetspolitiska utredningens betänkande *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål* (SOU 2005:66). Därefter har ett antal skrivelser till riksdagen formulerats för att göra övergripande prioriteringar för politiken (bland annat Regeringens skrivelse 2011/12:3).

Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till att de jämställdhetspolitiska målen uppfylls?

Ett uttalat mål med familjepolitiken i allmänhet, och föräldraförsäkringen i synnerhet, är att främja arbetskraftsdeltagande för båda föräldrarna och ge barn möjlighet till omvårdnad från båda sina föräldrar (Ds 2004:41, och Regeringens kommittédirektiv 2016:10). I den mån detta lyckas, kan det bidra till ökad måluppfyllelse för flera av de jämställdhetspolitiska målen.

De ekonomiska mekanismerna i föräldraförsäkringen är både kortsiktiga, då den fyller ut en del av inkomstbortfallet under föräldraledigheten, och långsiktiga, i form av att arbetsmarknadsanknytning och löneinkomster upprätthålls efter att barnet har fötts (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015). En stark arbetsmarknadsanknytning bland kvinnor kan också ses som en viktig förutsättning för att nå betydelsefulla positioner i arbetslivet och därmed bidra till en jämnare fördelning av makt och

inflytande. Samtidigt kan en generös föräldraförsäkring medföra att kvinnor är föräldralediga länge, vilket i sin tur kan bidra till en sämre löne- och karriärutveckling än för män (SOU 2011:5).

En tidigare studie från Försäkringskassan visar att det finns ett samband mellan hur föräldraledighet och obetalt hem- och omsorgsarbete delas, såtillvida att par som delar på föräldraledigheten i högre grad delar på det obetalda hem- och omsorgsarbetet (Försäkringskassan 2013b). Men studien visar också att sambandet är olika starkt inom olika områden av det obetalda arbetet. En jämnare fördelning av föräldraledigheten anses vara en viktig pusselbit för att nå en mer jämställd fördelning av det totala obetalda hem- och omsorgsarbetet (Försäkringskassan 2013b).

Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till ett jämställt föräldraskap?

Jämställt föräldraskap är ett omfattande begrepp, som kan innefatta formellt omsorgsansvar, såväl som hushållsarbete, engagemang och delaktighet i beslut rörande barnet. Föreliggande rapport fokuserar på hur föräldrar fördelar det formella ansvaret för de yngsta barnen mellan sig. Mäns andel av föräldrapenninguttaget, samt andelen föräldrapar som delar lika på föräldrapenninguttaget (mätt som att båda föräldrarna tar ut mellan 40 och 60 procent av dagarna) är vanligt förekommande mått på jämställdheten i föräldraskapet (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015, och Försäkringskassan 2015). Dessa mått används också i föreliggande rapport.

Dessa mått skall dock inte förväxlas med fördelningen av *föräldraledigheten*, då föräldraförsäkringen tillåter stor flexibilitet i förhållande till hur föräldrarna tar ut betald respektive obetald föräldraledighet. Enligt en studie från Försäkringskassan från 2013 tar både män och kvinnor ut föräldraledighet för en betydligt längre period än de tar ut föräldrapenning för (Försäkringskassan 2013b). Den obetalda andelen av föräldraledigheten har ökat för både män och kvinnor sedan år 2003 då en liknande undersökning genomfördes. Resultaten visade också att mäns och kvinnors föräldraledighet i hög grad har olika form, där huvuddelen av mäns föräldraledighet tas ut när barnet är äldre och som deltidsledighet.

I den här rapporten presenteras resultat avseende föräldrapenning och skattad föräldraledighet under barnets två första år. Föräldrarnas användande av föräldrapenning när barnet är äldre än två år avser ofta kortare perioder. Dessa uttag kan därför ha en annan betydelse än under de första två åren, då en förälder ofta har ensamt ansvar för barnet under längre perioder.

Skattad föräldraledighet

Skattad föräldraledighet baseras på data från Försäkringskassans datalager STORE, och beräknas enligt ett antal antaganden. Den obetalda ledigheten, dagar då det inte tas ut föräldrapenning men föräldern är frånvarande från arbete eller annan sysselsättning, skattas. Som regel är det datum mellan två perioder av föräldrapenninguttag som ska skattas som obetald ledighet eller

ej. Denna skattning utgår från två grundantaganden: att någon alltid är ledig för barn under ett år, samt att de försäkrade följer den s.k. SGI-regeln.

Barn under ett år får inte gå i förskola, omsorgen för dessa barn kan naturligtvis ske på annat sätt än att föräldrarna är föräldralediga men vi antar att någon förälder är det. SGI-regeln innebär att den försäkrade måste ta ut 5 nettodagar per kalendervecka för att behålla sin SGI. Denna regel gäller efter barnets ettårsdag.

För barn under 1 år skattas alltid datum mellan två perioder av föräldrapenninguttag som ledighet. För barn över 1 år skattas dessa datum som ledighet om mottagaren har tagit ut fem eller fler nettodagar under kalenderveckan. Skattningen sker per kalendervecka. Om två mottagare har tagit ut föräldrapenningdagar för samma barn under samma kalendervecka skattas i regel endast obetald ledighet för en av dessa mottagare.

Observera att dagar då föräldrapenning tas ut alltid antas vara lediga dagar, en person som jobbar en halv dag och tar ut halv föräldrapenning kommer att tilldelas en hel dags skattad ledighet. Observera också att endast ledighet i samband med uttag av föräldrapenning kan skattas. En person som till exempel arbetar deltid för att vara föräldraledig deltid, men inte tar ut någon ersättning, omfattas inte av skattningarna.

Avgränsningar i definitionen av jämställdhet

I den del av rapportens resultatredovisning som berör familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap studeras jämställdheten i föräldraskapet hos män och kvinnor med delad vårdnad om ett gemensamt barn, oavsett om föräldrarna lever tillsammans eller inte. Det innebär en begränsning eftersom jämställdhet inom andra familjekonstellationer inte belyses.

Median, medeltal, kvintiler och percentiler

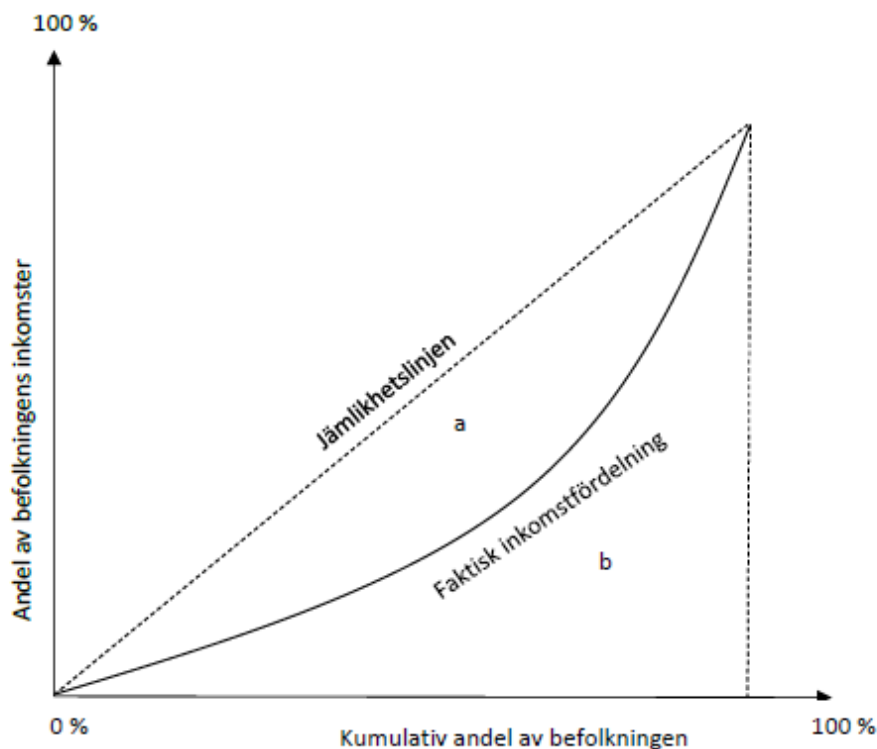
För att på ett enkelt sätt beskriva den ekonomiska situationen för en typisk person används ofta medelinkomst eller medianinkomst. Medelinkomsten räknas ut genom att den totala inkomstsumman delas med antalet personer i befolkningen. Medianen fås fram genom att rangordna alla personer efter stigande inkomst och ta det mittersta värdet i fördelningen, om det finns nio personer i befolkningen utgör den person med den femte största inkomsten medianinkomsttagaren. Skillnaden mellan median och medelvärde består bland annat av att medianinkomsten inte påverkas av att det kan finnas personer med extremt höga inkomster, vilket driver upp medelinkomsten. I rapporten redovisas medelinkomst när disponibel inkomst delas upp i olika inkomstslag, medan medianinkomst används i beskrivningen av hushåll med låg ekonomisk standard.

Inkomstkvintiler tas fram genom att befolkningen delas upp i fem lika stora grupper rangordnade efter stigande inkomst. De 20 procent av befolkningen med lägst inkomst hamnar i den lägsta kvintilen, de nästkommande 20 procenten hamnar i kvintilgrupp 2, och så vidare. De 20 procent av

befolkningen med högst inkomst hamnar alltså i den femte kvintilen. På ett liknande sätt kan man välja att presentera vissa percentiler av inkomstfördelningen, där till exempel den 10e percentilen omfattar de 10 procent av befolkningen som har de lägsta inkomsterna och 90e percentilen de 10 procent som har de högsta inkomsterna i befolkningen.

Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten

Det finns många olika metoder för att mäta ojämlikhet i inkomst. I det tredje kapitlet av den här rapporten (Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn) används en av de vanligaste metoderna, den så kallade Gini-koefficienten. Koefficienten beräknas utifrån den s.k. Lorenz-kurvan (DeMaio 2007, Kawachi & Kennedy 1997) (se Figur 39). Om befolkningen sorteras i stigande ordning med avseende på inkomst visar Lorenz-kurvan sambandet mellan den kumulativa frekvensfördelningen och den kumulativa andelen av totala inkomster. I ett helt jämlikt samhälle skulle 25 procent av befolkningen tjäna 25 procent av inkomsterna. På samma sätt skulle 50 procent av inkomsterna erhållas av 50 procent av befolkningen och så vidare så att Lorenz-kurvan skulle bli en rak linje i 45 graders vinkel (den s.k. jämlikhetslinjen). Men detta är en teoretisk konstruktion eftersom Lorenz-kurvan i de flesta samhällen avviker från perfekt jämlikhet. De fattigaste 25 procenten av befolkningen kanske bara tjänar 10 procenten av inkomsterna och de fattigaste 50 procenten tjänar bara 20 procent av inkomsterna. Gini-koefficienten beräknas genom att dividera ytan mellan Lorenz-kurvan och jämlikhetslinjen (yta a i figuren) med den totala ytan under jämlikhetslinjen (yta a+b) (DeMaio 2007, Kawachi & Kennedy 1997).

Figur 39 Lorenzkurvan och Gini-koefficienten

Gini-koefficienten presenteras som ett värde mellan 0 och 1 där 0 innebär total överensstämmelse mellan Lorenz-kurvan och jämlikhetslinjen, det vill säga alla i befolkningen tjänar exakt lika mycket. På motsvarande sätt innebär en Gini-koefficient på 1 att all inkomst erhålls av en enda person (DeMaio 2007, Wilkinson & Pickett 2010).

En av fördelarna med Gini-koefficienten är att den är ett enkelt sammanfattande mått med en övre och undre gräns vilket underlättar jämförelser (DeMaio 2007). Dessutom tar Gini-koefficienten hänsyn till inkomstjämlighet inom hela befolkningen, i stället för att exempelvis bara mäta skillnaden mellan två extrema grupper som till exempel den fattigaste och rikaste decilen (Wilkinson & Pickett, 2010). Däremot är måttet mindre lämpligt för att synliggöra eller särstudera olika typer av ojämlikhet; Lorenz-kurvorna i två samhällen kan i realiteten korsa varandra, vilket är ett tecken på olika typer av inkomstfördelning, men ändå ge upphov till ungefär samma värde på koefficienten (DeMaio 2007). Gini-koefficienten är också mindre känslig för inkomstförändringar i den mittersta delen av inkomstfördelningen, jämfört med om förändringen sker i någon av ändarna av inkomstfördelningen (Berkman & Kawachi 2000). Kritiken till trots har komparativa studier visat Gini-koefficienten och andra mått på inkomstjämlighet är högt korrelerade (Kawachi & Kennedy 1997).

Koncentrationskoefficienten är ett index som anger fördelningsprofilen hos en inkomstkälla. Den kan anta värden mellan -1 och $+1$. Ju högre värde, desto starkare är inkomstkällan koncentrerad till personer eller hushåll med hög inkomst. Ett negativt värde anger att inkomstkällan är koncentrerad till

dem med låg inkomst. Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten är nära relaterade, Gini-koefficienten kan uttryckas som summan av varje inkomstkällas koncentrationskoefficient vägd med inkomstkällans relativa storlek (Gustafsson & Palmer 2001, van Karm 2010).